

Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi

Valtioneuvostolle

Rikoksentorjuntaneuvosto esitti kansallisen rikoksentorjuntaohjelman toteutuksen seurantaraportissaan (Toteutuvatko turvallisuustalkoot? Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2003:1), että valmisteltaisiin väkivallan keskeiset osa-alueet kattava erityisohjelma, ”kansallinen väkivallan vähentämisohjelma”. Taustana oli jo aikoinaan rikoksentorjuntaohjelmaan kohdistunut arvostelu siitä, että se ei riittävästi kohdistunut merkittävimpään rikollisuusongelmaamme, vakavaan väkivaltaan. Rikoksentorjuntaneuvosto tarjoutui ottamaan ohjelman valmistelun ja toteutuksen koordinoititehtävän.

Väkivallan vähentäminen sisältyi pääministeri Anneli Jäätteenmäen hallitusohjelmaan, josta se periytyi Matti Vanhasen hallitukselle. Hallitusohjelmassa se mainitaan kahdessakin yhteydessä ja naisiin kohdistuva väkivalta lisäksi kolmannessa. Hallitusohjelmaa konkretisoitiin siten, että väkivallan vähentäminen liitettiin osaksi sisäisen turvallisuuden ohjelman valmistelua. (Hallituksen strategia-asiakirja 2003. Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat. Hyväksytty hallituksen iltakoulussa 17.9.2003). Valmistelutehtävä tuli rikoksentorjuntaneuvostolle.

Sisäisen turvallisuuden ohjelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä 23.9.2004. Ohjelmassa mainitaan rikoksentorjuntaneuvostossa valmisteilla ollut väkivallan vähentämisohjelma ja esimerkkejä toimista, jotka tähän ohjelmaan tulevat sisältymään. Päätettäessä sisäisen turvallisuuden ohjelman valmistelusta rikoksentorjuntaneuvostolle annettiin tehtäväksi saada työnsä valmiiksi vuoden 2004 loppuun mennessä.

Väkivallan vähentämisohjelmaa on valmisteltu rikoksentorjuntaneuvoston kokouksessaan 30.1.2004 hyväksymän suunnitelman mukaisesti. Tässä suunnitelmassa esitettiin ohjelman valmistelun keskeiset periaatteet ja työryhmärakenne, jolla valmistelutyö tehtäisiin. Suunnitelmaa ja työn etenemistä on käsitelty myös oikeusministeriön johtoryhmässä.

Valmisteluun asetettiin seuraavat kuusi työryhmää ja niiden työskentelyyn ovat osallistuneet seuraavat henkilöt:

Henkirikosryhmä päätehtävänäään valmistella ehdotukset henkirikoksia vähentäviksi toimiksi. Työryhmän puheenjohtajana on toiminut johtaja Kauko Aromaa Heunista ja jäseninä ovat olleet tutkija Martti Lehti Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, erikoistutkija Risto Repo Onnettomuustutkintakeskuksesta ja erikoistutkija Pekka Santtila Poliisiammattikorkeakoulusta. Työryhmän poliisijäsenillä, ylikomisario Tero Haapalalla Keskusrikospoliisista ja komisario Juha Rautaheimolla (sijaisenaan Jari Koskela) Helsingin poliisilaitoksesta ei ollut mahdollisuutta osallistua työryhmän kokouksiin. Työryhmän sihteerinä toimi rikoksentorjuntaneuvoston pääsihteerinä Hannu Takala.

Viina ja väkivalta –ryhmä tehtävänäään mm. selvittää alkoholin ja väkivallan suhteet ja keinot vähentää alkoholiin liittyvää väkivaltaa ja sen vahinkoja. Työryhmän puheenjohtajana on toiminut hallitusneuvos Ismo Tuominen sosiaali- ja terveysministeriöstä ja jäseninä ovat olleet poliisipäällikkö Lasse Aapio Hyvinkään poliisilaitoksesta, sopimusihteeri Nikolas Elomaa Palvelualojen ammattiliitto PAM:ista, lääninhallituksen alkoholitarkastaja Irja Haljoki Etelä-Suomen lääninhallituksesta, lakimies Juhani Hopsu Suomen Hotelli- ja ravintolaliitosta, osastopäällikkö Arne U. Mäkinen Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskuksesta, tutkija Reino Sirén Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta ja tutkija Esa Österberg Stakesista. Työryhmän sihteerinä on toiminut suunnittelija Saija Järvinen rikoksentorjuntaneuvoston sihteeristöstä.

Naisiin kohdistuva väkivalta –ryhmä. Työryhmän tuli selvittää naisiin kohdistuvan väkivallan (tapahtuipa se parisuhteessa, työtehtävissä tai julkisilla paikoilla), myös sukupuolisen, väkivallan keskeiset muodot ja kehityspiirteet. Ehdotuksissaan työryhmän tuli tasa-arvo- ja uhrien tukemisen lähtökohtien lisäksi ja erityisesti harkita väkivallan vähentämiseksi tuloksellisia keinoja soveltaen myös muun rikollisuuden ehkäisyssä käytettyjä keskeisiä strategioita. Työryhmän puheenjohtajana on toiminut osastopäällikkö Leena Linnainmaa Keskuskauppakamarista ja jäsenenä ovat olleet vastaava ohjaaja Jari Hautamäki Espoon Lyömättömästä Linjasta, erikoistutkija Päivi Honkatukia Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, ylitarkastaja Sari Karhinen sosiaali- ja terveysministeriöstä, ylikomisario Mikko Lampikoski sisäasiainministeriöstä, lääninsosiaalityöntarkastaja Anja Lehtonen Itä-Suomen lääninhallituksesta, erityisasiantuntija Sirkka Perttu Suomen Kuntaliitosta, toimitusjohtaja Marita Ruohonen Ensi- ja turvakotien liitosta, pääsihteeri Leena Ruusuvuori Naisjärjestöjen Keskusliitosta, kehittämisjohtaja Liisa Saaristo Suomen Mielenterveysseurasta ja rikosylikonstaapeli Marja Vuento Helsingin poliisilaitoksesta. Työryhmän sihteerinä on toiminut erikoissuunnittelija Jukka-Pekka Takala rikosentorjuntaneuvoston sihteeristöstä.

Väkivalta työtehtävissä- ryhmä tehtävänänsä valmistella ehdotukset niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla työtehtävissä kohdatun väkivallan vähentämiseksi. Työryhmän puheenjohtajana on toiminut yliopettaja Harri Koskenranta Laurea-ammattikorkeakoulusta ja jäsenenä ovat olleet työympäristöpäällikkö Markku Kuoppamäki Palvelualojen ammattiliitto PAM:ista, erikoistutkija Tuula Leino, erikoistutkija Sirpa Lusa ja erikoistutkija Maarit Vartia-Väänänen Työterveyslaitoksesta, asiamies Antti Mähönen Palvelutyönantajat ry:stä, erikoissuunnittelija Hannu Niemi Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, ylitarkastaja Olavi Parvikko sosiaali- ja terveysministeriöstä, turvallisuus- ja turvallisuusjohtaja Harri Uusitalo Tradeka Group Oy:stä ja henkilöstöpoliittinen asiamies Irmeli Vuoriluoto Tehy ry:stä. Työryhmän sihteerinä on toiminut erikoistutkija Markku Heiskanen Poliisiammattikorkeakoulusta.

Lapsi- ja nuorisoväkivaltatyöryhmä tehtävänänsä selvittää lasten ja nuorten tekemän ja näihin kohdistuvan väkivallan yleisyys ja kehityspiirteet sekä tehokkaat toimet sen ehkäisemiseksi. Työryhmän puheenjohtajana on toiminut neuvotteleva virkamies Aarne Kinnunen oikeusministeriöstä ja jäsenenä ovat olleet ylikonstaapeli Timo Heikkonen Helsingin poliisilaitoksesta, tutkimusjohtaja Janne Kivivuori Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, hankekoordinaattori Seppo Mäenpää Vaasan kaupungin kasvatus- ja opetusvirastosta, ylitarkastaja Heidi Peltonen opetushallituksesta, apulaisosastopäällikkö Markku Poutala Opetusalan Ammattijärjestöstä, professori Lea Pulkkinen Jyväskylän yliopistosta, dosentti Christina Salmivalli Turun yliopistosta, tutkija Heikki Sariola Lastensuojelun Keskusliitosta, tulosaluejohtaja Sirpa Taskinen Stakesista, hallitusneuvos Ulla Taskinen opetusministeriöstä, planeringssekreterare Christian Wenzel Finlands Ungdomssamarbete Alliansista ja koulukuraattori Oili Väisälä Vantaan Länsimäen koulusta. Työryhmän sihteereinä ovat toimineet suunnittelija Regina Järg rikosentorjuntaneuvoston sihteeristöstä ja tutkija Marja-Liisa Laapio Poliisiammattikorkeakoulusta.

Väkivalta, kulttuuri, media -työryhmä tehtävänänsä mm. selvittää kulttuurissa tapahtuneita väkivaltaa edistäviä muutoksia ja valmistella ohjelma, kuinka kulttuuria kehitetään väkivallattomuutta tukevaksi. Työryhmän puheenjohtaja on toiminut toiminnanjohtaja Pirkko Lahti, Suomen Mielenterveysseurasta ja jäsenenä ovat olleet tutkimusjohtaja Tommi Hoikkala Nuorisotutkimusverkostosta ja viestintäpäällikkö Anu Mustonen Jyväskylän yliopistosta. Työryhmän sihteereinä ovat toimineet suunnittelija Markus Alanko ja erikoissuunnittelija Jukka-Pekka Takala rikosentorjuntaneuvoston sihteeristöstä.

Kun sosiaali- ja terveysministeriö asetti 24.8.2004 työryhmän arvioimaan niin sanottuja kriminaalipotilaita koskevien säännösten asianmukaisuutta ja psyykkisesti sairaiden väkivaltarikollisten tuetun ja velvoitteellisen avohoidon edellytyksiä, ei väkivaltaohjelman valmistelussa pidetty tarpeellisena käynnistää erityistä työryhmää, jonka tehtävänä olisi ollut mielenterveyden ongelmiin liittyvän uusiutuvan väkivallan ehkäisyn selvittäminen.

Rikoksentorjuntaneuvoston sihteeristössä toimitetaan työryhmien raportteja erikseen julkaistaviksi.

Työryhmät esittelivät työtään rikoksentorjuntaneuvoston 7.-8.10.2005 Vantaalla järjestämässä seminaarissa, jonka asiantuntijaesityksiä ja muuta antia on voitu käyttää valmistelussa. Rikoksentorjuntaneuvoston seminaarit ja muu toiminta kahden vuoden ajan on pyritty kohdentamaan väkivaltakysymyksiin.

Valmistelua on ohjannut rikoksentorjuntaneuvoston työvaliokunta ja kirjoitustehtävästä on vastannut neuvoston sihteeristö.

Neuvosto hyväksyi kokouksessaan 10.12.2004 tämän ohjelmaluonnoksen evästyksin, jotka työvaliokunta ja sihteeristö ovat sittemmin toteuttaneet.

Saatuaan työnsä tähän vaiheeseen rikoksentorjuntaneuvosto korostaa, että ohjelmaluonnoksesta olisi syytä saada laaja palaute ennen kuin tehdään päätökset, missä laajuudessa runsaasti erilaisia ja valmiusasteeltaan eritasoisia suosituksia käsittävää toimenpidekokonaisuutta ruvetaan konkretisoimaan.

Helsingissä 26.1.2005

Rikoksentorjuntaneuvoston puheenjohtaja Timo Kvist

Pääsihteeri

Hannu Takala

KANSALLINEN OHJELMA VÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEKSI

SISÄLLYS	IV - V
TIIVISTELMÄ	VI - VIII
1 OHJELMAN PERIAATTEET	1
2 SUOMALAINEN VÄKIVALTA	2
2.1 Väkivallan yleisyys kansainvälisesti verrattuna	2
2.2 Väkivallan kehitys Suomessa	4
2.3 Suomalaisen väkivallan alkoholiehtoisuus	5
2.4 Väkivaltaa useimmiten saman sosiaaliryhmän sisällä	8
2.5 Väkivallan kustannukset	8
3 VÄKIVALLAN EHKÄISYSTÄ	9
3.1 Väkivaltaan vaikuttavista tekijöistä	9
3.2 Keskeiset ehkäisystrategiat	10
4 VÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEN TAVOITTEISTA	13
5 VÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEN TAUSTAEHTOJA	16
5.1 Syrjäytymisen ehkäiseminen, syrjäytyneiden integroiminen ja hyvinvointipalvelut	16
5.2 Mielenterveys	18
5.3 Kulttuurin muutos	20
6 ALKOHOLIEHTOINEN VÄKIVALTA JA TOIMET SEN VÄHENTÄMISEKSI	21
6.1 Alkoholin kokonaiskulutuksen vähentäminen	22
6.2 Humalajuomisen vähentäminen alkoholin nauttimistilanteisiin ja –ympäristöihin vaikuttamalla	22
6.3 Alkoholin pitkäaikaisen riskikäytön vähentämistä koskevat toimenpiteet	31
7 LASTEN JA NUORTEN TEKEMÄN JA HEIHIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN VÄHENTÄMINEN	33
7.1 Vanhemmuuden ja kasvattamisen tukeminen	35
7.2 Lasten ja nuorten lähiympäristö	36
7.3 Päivähoito	36
7.4 Koulu	37
7.5 Nuorison vapaa-aika	40
7.6 Sosiaali- ja terveydenhoito	41
8 NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN VÄHENTÄMINEN	43
8.1 Väkivallasta puhuminen ja siihen puuttuminen	43
8.2 Poliisin toiminta	48
8.3 Uhrien erityispalveluiden ylläpito ja kehittäminen	49
8.4 Väkivallan katkaisuohteet tekijöille	53
8.5 Lainsäädäntö, lainkäyttö	53
8.6 Raiskausten ja muun seksuaalisen väkivallan vähentäminen	53
8.7 Tutkimus ja tilastointi	56

9 TYÖVÄKIVALLAN VÄHENTÄMINEN	58
9.1 Väkivallan ilmitulo ja seuranta	58
9.2 Valmiudet kohdata väkivaltaa	59
9.3 Työyhteisön sisäinen yhteistyö	59
9.4 Työympäristö	60
10 ERITYISIÄ TOIMIA VAKAVAN VÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEKSI JA SEURAUSTEN LIEVENTÄMISEKSI	63
10.1 Tappouhkauksiin reagoiminen	63
10.2 Elektronisen valvonnan käyttö lähestymiskielloissa	63
10.3 Tiukennukset ampuma-aseiden hallussapitoon	64
10.4 Ohjeita väestölle	64
11 TOIMET VÄKIVALLAN UHRIEN AUTTAMISEKSI JA TUKEMISEKSI	66
11.1 Pelastustoimi	66
11.2 Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluverkosto	67
11.3 Uhrien tuki- ja korvausjärjestelmä	67
11.4 Uusiutuvan uhriksi joutumisen ehkäisy	67
12 UUSINTARIKOLLISUUDEN, JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN JA RASISTISEN VÄKIVALLAN EHKÄISY	69
12.1 Uusintarikollisuuden vähentäminen	69
12.2 Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta	70
12.3 Rasistisen väkivallan ehkäiseminen	70
13 RIKOSTUNNUSMERKISTÖJEN TÄSMENNYKSIÄ JA EHDOTUKSIA MUIKSI RIKOSOIKEUDELLISEN JÄRJESTELMÄN TAI LAIN MUUTOKSIKSI	72
13.1 Lasten ja nuorten ja näihin kohdistuvan väkivallan vähentäminen	72
13.2 Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen	74
13.3 Työväkivallan vähentäminen	75
14 SEURANTA- JA TILASTOINTIJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMINEN	76
15 TUTKIMUSOHJELMA	80
16. OHJELMAN TOTEUTUKSEN JA MUUN VÄKIVALLAN VASTAISEN TYÖN KOORDINOINTI JA MUU EDISTÄMINEN	83
16.1 Ohjelman hyväksyminen ja toteutus	83
16.2 Valtakunnallinen, paikallinen ja läänitasoinen yhteistoiminta: väkivallantorjunnan verkosto ja koordinaatiokeskus	83
16.3 Paikallisen ja seudullisen rikosentorjuntayhteistyön ja turvallisuussuunnittelun kehittäminen	85
LÄHTEET	87
LIITE 1 Euroopan neuvoston suositukset väkivallan vähentämiseksi	90

Tiivistelmä

Suomessa ei käytetä juurikaan enempää väkivaltaa kuin läntisissä teollisuusmaissa keskimäärin. Runsas henkirikollisuus on keskeisin suomalaista väkivaltaa Länsi-Euroopan maista tai muista pohjoismaista erottava piirre.

Väkivalta ei viimeisen parinkymmenen vuoden aikana näyttäisi yleisesti lisääntyneen. Henkirikollisuus on pitkään pysynyt suhteellisen vakaana. Tilastoitu pahoinpitelyrikollisuus on lisääntynyt, mutta tämä johtuu enimmäkseen ilmoitusalttiuden kasvusta. Uhritutkimusten mukaan esimerkiksi vähintään lyönnin sisältäneet väkivaltatapaukset ovat vähentyneet noin kolmanneksen 1980-luvun alusta. Ryöstöt ovat vähentyneet tuntuvasti 1990-luvun alkuvuosista. Kun nuorten rikollisuus on koululaiskyselyjen mukaan yleensä pysynyt entisellään tai vähentynyt, väkivalta tekee poikkeuksen erityisesti mitattuna väkivaltatapauksen määrällä. Tyttöjen väkivalta on lisääntynyt jonkin verran enemmän kuin poikien. Nuorten tekemissä henkirikoksissa trendi on ollut kasvusuunta, mutta nämä rikokset ovat suhteellisen harvinaisia.

Ohjelmassa on arvioitu, että väkivallasta aiheutuu vähintään 0,85 miljardin euron kustannukset vuodessa.

Suomalaiselle väkivallalle on ominaista voimakas yhteys humalahakuiseen alkoholin käyttöön. Ainakin kahdessa kolmesta väkivaltatilanteesta joko tekijä, uhri tai molemmat ovat päihtyneitä. Suomalaista väkivaltaa ei onnistuta ratkaisevasti vähentämään, ellei juomatapoja kyetä muuttamaan. Ohjelmassa ehdotetaan runsaasti toimia yleensä alkoholinkulutuksen ja erityisesti humalakulutuksen vähentämiseksi ja toimia, jotka vaikuttaisivat alkoholin nauttimistilanteisiin siten, että todennäköisyys väkivaltaan niissä vähentyisi. Kysymys on paljolti Alkoholiohjelman ja nykyisen lainsäädännön mukaisista käytännön muutoksista, joilla toivotaan käynnistettävän laajempi kulttuurinen muutos juomatapojemme muuttamiseksi vähemmän humalahakuisiksi. Monia yksittäisiä toimia yhdistää ajatus edistää sosiaalista vastuuta ja valvontaa alkoholin käyttöön ja käyttötilanteisiin.

Toinen keskeinen asia väkivallan vähentämiseksi ovat toimet syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja syrjäytyneen väestön yhteiskuntaan kiinnittämiseksi. Ainakin henkirikokset ja muu vakavin väkivalta kasautuvat hyvin voimakkaasti väestöön, jolla on keskimääräistä vähemmän eri luonteisia taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä resursseja. Tällainen sosiaalinen vinous koskee yleensä niin väkivallan käyttäjiä kuin väkivallan uhrejakin. Valtionhallinnossa on lukuisia ohjelmia ja toimia syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Ohjelma korostaa, että tällaisin toimin on pyrittävä vähentämään väkivaltaakin ja niiden toteutuksessa pitäisi kiinnittää erityistä huomiota väkivallan riskiryhmiin.

Kolmanneksi ohjelmassa painotetaan mielenterveysongelmien osuutta väkivallassa. Niin nuorten väkivaltaisuuden kuin henkirikollisuudenkin taustalla on usein vakavia mielen- terveyden ongelmia, joihin asianmukaisesti puuttumalla olisi voitu ehkäistä väkivaltaa.

Lasten ja nuorten käyttämä ja heihin kohdistuva väkivalta on runsasta, mutta aikuisten välistä väkivaltaa keskimäärin lievempää. Tätä väkivaltaa on ehkäistävä toisaalta lasten ja nuorten turvallisuuden parantamiseksi, toisaalta siksi, että lapsuudessa ja nuoruudessa opittu väkivaltainen käyttäytyminen ja lapsuudessa koettu väkivalta ovat yhteydessä aikuisiän vakavampaan väkivaltaan. Ohjelmassa on lukuisia ehdotuksia, joilla tuettaisiin vanhemmuutta ja edistettäisiin yhteisöllisyyttä sekä vahvistettaisiin väkivaltakielteisyyttä. Erityisesti suosituksissa korostetaan koulun osuutta väkivallan ehkäisyssä, mutta tarkoitus

on ehkäistä väkivaltaa toimien kokonaisuudella, jotka ulottuvat neuvoloissa tapahtuvasta varhaisesta puuttumisesta väkivallattomuutta edistävään nuorten vapaa-ajantoimintaan. Sosiaali- ja terveydenhuollossa pitäisi nykyistä paremmin tunnistaa lapsiin kohdistuva väkivalta sen uusiutumisen ehkäisemiseksi.

Naisiin kohdistuva väkivalta on osaksi omapiirteinen ongelma, osaksi sitä koskevat suomalaista väkivaltaa yleensä luonnehtivat piirteet. Useat ohjelmassa ehdotetut väkivaltaa yleensä vähentävät toimet vähentävät naisiinkin kohdistuvaa väkivaltaa. Ohjelman tavoitteena on kuitenkin naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen enemmän ja nopeammin kuin muun väkivallan. Siksi ongelmaan vaikuttamiseksi tarvitaan sekä yleensä väkivaltaa vähentäviä toimia että toimia, jotka nimenomaisesti kohdistuvat tämän ongelman erityispiirteisiin. Jälkimmäisiä ovat erityisesti se, että madalletaan parisuhdeväkivallan ja seksuaalisen väkivallan puheeksi ottamisen ja puuttumisen kynnystä ja parannetaan kaikilla tasoilla viranomaisten yhteistyötä väkivallan tunnistamiseksi ja sen uhrien, tekijöiden ja näkijöiden auttamiseksi. Ohjelmassa esitetään toimia, joilla ehkäistäisiin väkivallan uusiutumista ja vähennettäisiin sen seurauksia. Lähestymiskieltoon liittyvä elektroninen valvonta on esimerkki suosituksesta, jolla tilannetorjunnan menetelmin pyritään vähentämään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

Viimeisimmän uhritutkimuksen mukaan naisten työssä kokema väkivalta on se väkivallan osa-alue, jossa niin kaikkien väkivaltatapausten kuin sairaalahoitoa vaatien tapausten määrät lisääntyivät hyvin jyrkästi. Työväkivalta on samalla myös työturvallisuuskysymys. Ohjelman ehdotukset perustuvatkin paljolti siihen, että työnantajalla on velvollisuus ehkäistä työväkivaltaa yhtenä työturvallisuusepäkohtana. Työväkivaltaa voidaan ehkäistä työympäristöön vaikuttavin toimin, mutta hyvin keskeistä olisi luoda ja tuoda selkeästi esiin työpaikoilla yhteinen tahtotila ongelman vähentämiseksi. Myös näissä rikoksissa pyritään siihen, että niistä nykyistä systemaattisemmin ilmoitettaisiin poliisille.

Ohjelmassa käsitellään myös rasistisen väkivallan ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvän väkivallan ehkäisyä. Erityinen huomio on ollut henkirikosten vähentämisessä. Ohjelmassa on lisäksi toimia, joilla pyritään vähentämään sitä, että käytetty väkivalta johtaisi hengenmenoon.

Kokonaisuudessaan ohjelma on laaja joukko toimia, joista kukin vaikuttaa ehkä vain vähän ja rajattuunkin väkivaltaongelmaan. Tämä on välttämätöntä siksikin, että väkivaltaan vaikuttavat tekijät ovat hyvin moninaisia ja monitasoisia. Ohjelmassa on toimia, joilla pyritään vähentämään väkivaltaisuutta ja jotka kohdistuvat yksilöllisistä riskitekijöistä koko yhteiskuntaan. Ohjelmassa on toimia, joilla pyritään vaikuttamaan tilanteisiin niin ettei väkivaltaa käytettäisi tai että käytetty väkivalta johtaisi vähemmän vakaviin seurauksiin. Ohjelma pyrkii sekä jo nykyisen vaalikauden aikana saavutettaviin että pitkän aikavälin pysyviin tuloksiin.

Tulevaisuuden pysyvien tulosten saavuttamiseksi tarvittaisiin kulttuurimuutoksia. Väkivallan puheeksi ottaminen sellaisissa yhteyksissä, joissa se on perinteisesti jäänyt piiloon, kuten perheessä, muissa lähisuhteissa ja koulussa, voi merkitä askelta kohti väkivallattomampaa kulttuuria. Kulttuurimuutosten ideoita olisi kuitenkin edelleen kehiteltävä.

Ohjelma on tarkoitettu kansallisen rikosentorjuntaohjelman ja Sisäisen turvallisuuden ohjelman rinnalle siten, että väkivallan ehkäisy otettaisiin huomioon kaikessa laaja-alaiseen turvallisuuskäsitteeseen perustuvassa paikallisessa turvallisuussuunnittelussa.

Ohjelma on Euroopan oikeusministereiden suositusten mukaisesti integroitu kokonaisuus. Se edellyttää koordinoitua toteutusta. Ohjelmassa esitetäänkin, että tämän varmistamiseksi

rikksentorjuntaneuvoston yhteyteen perustettaisiin erityinen väkivaltatyötä koordinoiva kansallinen elin. Väkivaltatilanteen ja tämän ohjelman vaikutusten seurantaan on kehitettävä mittareita – erityisesti sellaisia, jotka poliisitilastoa paremmin kuvaavat todellisten väkivaltatapausten määriä ja kehitystä sekä niistä aiheutuvia vahinkoja. Lisäksi ohjelman valmistelu on osoittanut laajan joukon tarpeellisia tutkimusteemoja. Siksi pitäisi päättää myös väkivallan vähentämiseen tähtäävästä tutkimusohjelmasta.

1. Ohjelman periaatteet

Ohjelman tavoite on vähentää väkivaltaa kaikilla sen keskeisillä osa-alueilla. Se käsittää toimia, joilla pyritään saavuttamaan tuloksia sekä lyhyellä että pitkällä tähtäyksellä.

Ohjelmassa keskitytään erityisesti väkivallan vakavien **seurausten** vähentämiseen. Päähuomio on hengenmenetyksiin johtavassa, sairaalahoitoa vaativassa, tuotannon menetyksiä aiheuttavassa tai muuten seurauksiltaan (esimerkiksi kerrannaisvaikutuksiltaan) vakavassa väkivallassa. Ehdotukset koskevat lievempääkin väkivaltaa, jos sellaisen ehkäisemisellä voidaan vähentää myös vakavaa väkivaltaa.

Ohjelma kattaa toimet sekä **väkivaltaisuuden** että **väkivaltatapahtumien** ja niiden vaikutusten vähentämiseksi.

Suosituksissa on tukeuduttu siinä määrin kuin mahdollista tietoon ehdotettujen tointen vaikutuksista.

Ohjelma edellyttää useiden toimijoiden, niin valtion viranomaisten kuin kuntien, kirkon, kansalaisjärjestöjen ja elinkeinoelämän, **yhteistyötä**. Se edellyttää tahtoa ja sitoutuneisuutta toteuttaa toimia, joilla väkivaltaa saataisiin vähemmäksi. Lisäksi tarvittaisiin nykyistä enemmän tietoa erilaisen väkivallan yleisyydestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä ja tietoa tointen vaikutuksista ja seurannassa käytettäviä mittareita.

Ohjelmassa on otettu huomioon periaatteet, joista arkipäivän väkivallan ehkäisystä vastaavien Euroopan ministereiden ad hoc -konferenssissa päätettiin marraskuussa 2004. Ennen kaikkea arkipäivän väkivaltaan pyritään **yhtenäisen lähestymistavan** periaatteen mukaisesti ”puuttumaan kokonaisvaltaisella ja koordinoitulla tavalla yhtenäistämällä kansallista ehkäisevää politiikkaa ja sen toimeenpanoa temaattisesti, horisontaalisesti, vertikaalisesti ja strategisesti kaikilla tasoilla” (liite 1). Kun ohjelma kattaa monia väkivallan osa-alueita koskevia toimia, jotka yksinään vaikuttavat vain vähän ja mahdollisesti hyvin rajoitettuun väkivaltaongelmaan, mutta joilta kokonaisuutena odotetaan näkyviä tuloksia, tärkeätä on huolehtia ohjelman **koordinoidusta toteutuksesta**. Esimerkiksi toteutuksessa on sovitettava yhteen tämä ja sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelma lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi.

Ohjelma on tarkoitettu kansallisen rikosentorjuntaohjelman (*Turvallisuustalkoot*) rinnalle. Jälkimmäisen toteutusta paikallistasolla on tarkoitus jatkaa tehostetusti (paikallinen ja seudullinen rikosentorjunta- ja turvallisuusyhteistyö ja suunnitelmat). Osana sisäisen turvallisuuden ohjelmaa (*Arjen turvaa*) väkivallan vähentämisohjelma tarkoittaa, että **väkivallan vähentäminen sisällytetään kaikkeen laajaan turvallisuuskäsitteeseen perustuvaan turvallisuussuunnitteluun**.

2. Suomalainen väkivalta

- 2.1 Väkivallan yleisyys kansainvälisesti verrattuna
- 2.2 Väkivallan kehitys Suomessa
- 2.3 Suomalaisen väkivallan alkoholiehtoisuus
- 2.4 Väkivaltaa useimmiten saman väestöryhmän sisällä
- 2.5 Väkivallan kustannukset

2.1 Väkivallan yleisyys kansainvälisesti verrattuna

Kansainvälisten rikosuhritutkimusten mukaan Suomessa ei käytetä juurikaan enempää väkivaltaa kuin läntisissä teollisuusmaissa keskimäärin. Väkivallan yleisyyden mittarina vertailuissa käytetään yleensä kysymystä viimeksi kuluneen vuoden pahoinpitely- tai fyysisen väkivallan uhkakokemuksista. Tämä on perusteltua, koska väkivaltarikoksia määrällisesti hallitsevat nimenomaan eriaisteiset pahoinpitelyt, vaikka muissakin rikoksissa voidaan tekotapana käyttää väkivaltaa. Oheisessa taulukossa on tiedot niistä teollisuusmaista, jotka ovat osallistuneet kolmeen viimeiseen kyselyyn (1992, 1996, 2000) näiden kolmen kyselyn keskiarvona (satunnaisten heilahtelujen merkityksen vähentämiseksi) sekä tällaista väkivaltaa kerran tai useammin kyselyä edeltäneen vuoden aikana kokeneiden prosenttiosuutena väestöstä että kyseisen vuoden tapausten määränä 100 asukasta kohden.

	%-osuus väestöstä	tapauksia 100 henkeä kohti
Kanada	4,7	7,6
Englanti ja Wales	5,3	9,2
Suomi	4,2	6,6
Hollanti	3,8	6,2
Puola	3,6	6,5
Ruotsi	3,7	6,4
USA	4,6	8,2 ¹
Keskiarvo	4,3	7,2

Tiedot osoittavat, että niin väkivallan uhriksi joutuneiden osuuksilla väestöstä mitaten kuin koettuja väkivaltatapauksia väestöön suhteutettuna tarkastellen Suomessa oli 1990-luvulla väkivaltaa hyvin samassa määrin kuin näissä teollisuusmaissa keskimäärin. Eräiden kansainvälisestä uhritutkimuksesta tehtyjen analyysien perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että Suomessa olisi keskimääräistä enemmän sellaista väkivaltaa, jota myös käytetään eikä sillä vain uhkailla.

Kansainvälinen uhritutkimus kertoo niin ikään, että seksuaalista väkivaltaa koettaisiin Suomessa enemmän kuin teollisuusmaissa keskimäärin, kun taas ryöstö olisi meillä keskimääräistä harvinaisempi rikos.

Suomi ei ole osallistunut kansainväliseen naisuhritutkimukseen. Suomessa vuonna 1997 tehty kansallinen naisuhritutkimus ei ole täysin vertailukelpoinen esimerkiksi Ruotsissa

¹ USA:n insidenssiluku laskettu vain vuosien 1996 ja 2000 tutkimuksen keskiarvona, koska vuoden 1992 tietoa ei saatavilla

vuonna 1998 tehdyn vastaavan tutkimuksen kanssa, koska kysymyksissä on merkittäviä eroja. Pelkästään nämä tutkimustekniset seikat ovat saattaneet vaikuttaa sellaisiin eroihin, että ruotsalaistutkimuksessa tuli ilmi enemmän naisiin kohdistuvaa miesten tekemää väkivaltaa tai sen uhkaa kuin suomalaistutkimuksessa, mutta Suomessa naisen kokema väkivalta olisi Ruotsia enemmän naisen puolison tai entisen puolison käyttämää. Yleiskuva kumpaakin tutkimusta tarkasteltaessa on tilanteen samankaltaisuus.

WHO:n HBSC-tutkimuksen mukaan, joka viimeksi tehtiin 2000/2001 lähes kaikkien Euroopan ja kolmen muun maan 11-, 13- ja 15-vuotiaille koululaisille, suomalaisten nuorten osallistuminen tappeluihin, joissa käytetään fyysistä väkivaltaa on johdonmukaisesti niin poikien kuin tyttöjenkin keskuudessa kaikissa ikäryhmissä harvinaisempaa kuin tutkimukseen osallistuneissa maissa keskimäärin. Yleensä se on vähempää kuin missään muussa maassa. Saman tutkimuksen mukaan koulukiusaaminen on kuitenkin Suomessa yleisempää kuin esimerkiksi Ruotsissa (Young people's health in context. Health Behaviour in School Aged Children (HBSC) study. International report from the 2001/2002 survey. www.euro.who.int/Document/e82923.pdf). Yleisemmin lasten väkivaltakokemuksista ei ole ajankohtaisia suomalaisia tietoja saati mahdollisuutta kansainvälisiin vertailuihin.

Väkivaltarikollisuutta ei ole mahdollista vertailla poliisin rekisteröimien rikosten pohjalta, koska mm. rikosmääritelmät, tilastokäytännöt ja ilmoitustodennäköisyydet vaihtelevat. Vertailu niinkin samankaltaiseen maahan kuin Ruotsiin on vaikeaa. Ruotsissa poliisi tilastoi vuonna 2003 noin 725 pahoinpitelyrikosta 100 000 asukasta kohti, Suomessa noin 550. Tiedetään, että ruotsalainen tilastointikäytäntö johtaa Suomeen verrattuna rikosten ”ylikirjaamiseen”. Toisaalta viimeisimmän uhritutkimuksen perusteella tiedetään, että pahoinpitelyjen ja uhkailujen ilmoittamisalttius on Ruotsissa korkeampi kuin Suomessa. Lähinnä tästä vertailuista voi sanoa, että myös poliisitilasto viittaisi pahoinpitelyjen olevan suunnilleen yhtä tavallisia kummassakin maassa. Vertailu Ruotsiin kuitenkin paljastaa sen merkittävän eron, että Suomessa pahoinpitelyjen selvitysprosentti on korkeampi ja muutenkin pahoinpitely johtaa meillä olennaisesti suuremmalla, lähes kaksinkertaisella todennäköisyydellä rangaistukseen.

Luotettavimmin väkivaltaa voidaan kansainvälisesti vertailla kuolinsyytietojen perusteella. Niiden mukaan Suomessa kuolee väkivaltaan nykyisin noin 2,5 henkeä 100 000 asukasta kohden. Jonkinlaisen läntisiä teollisuusmaita tai EU:ta ennen sen 2004 laajentumista koskeva keskiarvo on noin yksi kuollut 100 000 asukasta kohden. Arvioidaan, että osaksi tämä kuolemansyymäärittelyihin perustuva korkea väkivaltakuolleisuus selittyy Suomen hyvin kehittyneestä tutkintajärjestelmästä. Muualla väkivaltaisia kuolemia jäänee tällaisiksi toteamatta; Suomessa mahdollisuudet sellaiseen ovat hyvin pienet. Tämä ei kuitenkaan selitä huomattavaa eroa henkirikollisuuskuolleisuudessa Suomen ja Länsi-Euroopan välillä (Itä-Euroopan maissa on korkeita Suomenkin henkirikoskuolleisuuden ylittäviä lukuja). Esimerkiksi Ruotsiin verrattuna meillä on kaksinkertaisesti väkivaltaan kuolleita suhteessa väkilukuun. Interpolin tai muita poliisin tilastoimaan rikollisuuteen perustuvia henkirikostietoja ei pidä käyttää maitten vertailuun, mutta ne voivat olla hyödyksi tarkasteltaessa kunkin maan kehityssuuntia.

Runsas henkirikollisuus onkin keskeisin suomalaista väkivaltaa Länsi-Euroopan maista tai muista pohjoismaista erottava piirre. Muussa väkivallassa ei tiedetä olevan vastaavaa kertaisuuseroa tai kysymys on jostakin rajatusta väkivaltaongelmasta.

Henkirikosten runsaudesta Suomessa ei voi päätellä, että lievempikin väkivalta olisi yhtä runsasta. Sen sijaan on todennäköistä, että väkivalta ei Suomessa johda keskimääräistä

suuremmalla todennäköisyydellä vain kuolemaan vaan muihinkin vakaviin vammoihin. Tällaisesta ei kuitenkaan ole käytössä kansainvälisiä vertailutietoja.

Henkirikosten runsaus koskee myös naisten todennäköisyyttä kuolla väkivaltaan. Noin 30 prosenttia henkirikosten uhreista on naisia, viitisentoista prosenttia parisuhdetappojen uhreja. Henkirikosten runsaus koskee lisäksi esimerkiksi naisten tekemiä henkirikoksia. Suhteessa naisväestöön niitä on kaksinkertaisesti Ruotsiin verrattuna.

Suomessa moni sellainen väkivaltaongelma, joka on korostunut eräissä muissa maissa – kuten ampuma-aseilla tehty henkirikokset Yhdysvalloissa taikka joittenkin maiden vähemmistökulttuureiden keskuudessa, katsomoväkivalta jopa järjestäytyneenä rikollisuutena ja liiketoimintana Italiassa tai etnisten vähemmistöjen väkivaltaiset yhteydenotot suurkaupunkien slummialueilla taikka ääriliikkeiden poliittinen väkivalta – on ollut olematonta tai vähämerkityksistä.

2.2 Väkivallan kehitys Suomessa

Väkivallan kehityksestä Suomessa saadaan pitkän ajanjakson luotettava kuva vain henkirikollisuudesta. Suomen henkirikollisuus on ollut parisataa vuotta kansainvälisesti verrattuna runsasta, joskin siinä on ollut kausittaisia tasoeroja. Esimerkiksi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä henkirikollisuuden väestöön suhteutettu määrä oli nykyiseen verrattuna vuosittain 2–3-kertainen.

Korkean väkivallan kaudet ovat väkivallan historiaa tutkineiden (Ylikangas, Pajuoja, Lehti) mukaan johtuneet useista samaan aikaan vaikuttaneista tekijöistä. Yhteiskunnan murrosvaiheissa on syntynyt ristiriitaa taloudellisten menestymistoiveiden ja –mahdollisuuksien välille, jolloin erityisesti nuorten alaluokkaan kuuluvien miesten turhautuneisuus on voinut purkautua väkivaltana. Lisäksi väkivaltaista käyttäytymistä estävät kontrollimekanismit ovat usein olleet tällaisina aikakausina poikkeuksellisen tehottomia. Nopea yhteiskunnallinen ja taloudellinen murros, johon liittyi tulevaisuuden epävarmuutta ja yksilön etevyyttä korostavan kilpailuhenkisyys lisääntymistä, aiheutti osaltaan 1900-luvun väkivalta-aallon. Nuorten ikäluokkien suuri koko, poliittisten vaikutusmahdollisuuksien vähäisyys ja pirtulla terästetyt väkivaltamyönteiset asenteet lisäsivät entisestään väkivallan esiintymistä. Ne aiheuttivat sosiaaliseen alaluokkaan lukeutuneiden nuorten miesten syrjäytymisen ja rikollisen alakulttuurin synnyn. Nykyisin eräs historiallisesta näkökulmasta esiin tuotu selitys (Ylikangas) Itä- ja Pohjois-Suomen suhteellisesti muuta maata suurempaan väkivaltaisuuteen liittyy edellisen kaltaiseen alueen liikaväestö-ongelmaan, joka turhauttaa, alkoholisoi ja syrjäyttää sen osan väestöstä, jolla on huonot tulevaisuuden menestymisnäkymät muihin kansalaisiin verrattuna.

Kymmenvuotiskautena 1994–2003 tahallisten henkirikosten (murha, tappo ja surma; vain täytetyt teot) määrä on vaihdellut noin sadasta noin puoleentoistasataan, kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia yhteensä on vuosittain kolmisenkymmentä enemmän. Kuolemansyytilastojen antama kuva lukumääristä ja vuotuisista vaihteluista (enimmäkseen satunnaisiksi tulkittavista) on hyvin yhtäpitävä rikostilastojen kanssa (luvut eivät voikaan olla täysin yhtäpitäviä, koska henkirikos, johon osallistuu useampi tekijä tilastoidaan useaksi henkirikokseksi, kuolinsyihin perustuvassa tilastoinnissa vain yhden uhrin vuoksi vain yhdeksi).

Poliisin tilastoimat henkirikosten yritykset lisääntyivät jyrkästi 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa. Silloin kysymys oli lähinnä tilastointikäytännön muutoksesta: poliisi

tutki entistä useammin henkirikoksen yrityksenä rikoksia, jotka tuomioistuimessa määriteltiin törkeäksi pahoinpitelyksi. Viime vuosina poliisi on tilastoinut noin 350 henkirikosten yritystä vuodessa ja vuosituhatluku alussa myös tuomioistuintilaston mukaan henkirikosten yritykset ovat jälleen lisääntyneet.

Henkirikollisuus on pitkään pysynyt suhteellisen vakaana, mutta tilastoidun pahoinpitelyrikollisuuden määrä on kahdessa vuosikymmenessä lähes kaksinkertaistunut. Nykyisin poliisi tilastoi noin 28 000 pahoinpitelyä vuodessa. Pahoinpitelyrikollisuus ei kuitenkaan ole yleistynyt tässä määrin, jos ollenkaan. Kansallisten ja kansainvälisten uhritutkimusten perusteella väkivaltaa viimeksi kuluneen vuoden aikana kokeneiden osuus on nykyisin sama kuin 1980-luvun alussa eli runsaat kaksi prosenttia väestöstä. Osuus sisältää myös uhkailut, lyönnin yritykset, liikkumisvapauden estämiset ja tönimiset, joita tuskin määriteltäisiin lieviksikään pahoinpitelyiksi oikeuskäytännössä. Vähintään lyönnin sisältäneet väkivaltatapaukset ovat vähentyneet noin kolmanneksen 1980-luvun alusta. Kun 1980 näistä ilmoitettiin poliisille kuusi prosenttia, vuonna 2003 ilmoitusprosentti oli 15. Ilmoitusalttiuden kasvu selittää suurimmaksi osaksi tilastoidun pahoinpitelyrikollisuuden kasvun. Uhritutkimukset eivät mittaa lapsiin kohdistunutta väkivaltaa eivätkä väkivaltaa syrjäytyneimmän väestön keskuudessa.

Raiskausrikoksista vain hyvin pieni osuus ilmoitetaan poliisille eikä käytössä ole kunnan tapaa arvioida ilmoitusalttiuden mahdollisen muutoksen merkitystä. Viime vuosina poliisi on kirjannut viitisensataa törkeää raiskausta, raiskausta tai pakottamista sukupuoliyhteysten vuodessa.

Tilastoitujen ryöstöjen määrä on nykyisin 1980-luvun alun tasoa. 1980-luvun lopussa ryöstöjen määrä kääntyi voimakkaaseen kasvuun, mutta ryöstöt ovat sittemmin vähentyneet 1990-luvun alkuvuosista, pankkiryöstöt jopa alle kymmenesosaan ja esimerkiksi aseelliset liikeryöstöt pääkaupunkiseudulla puolittuneet.

Lähes yhdeksän kymmenestä henkirikoksen tekijästä on miehiä. Naisten osuus syylliseksi epäillyistä erilaisissa väkivaltaa sisältävissä muissa rikoksissa (eriasteiset pahoinpitelyt, ryöstö, virkamiehen väkivaltainen vastustaminen) vaihtelee runsaasta 10:stä vajaaseen 15 prosenttiin. Niin poliisitilaston kuin itse ilmoitettua rikollisuutta koskevien kyselyjen tiedot viittaisivat siihen, että nuorten tyttöjen väkivalta ja aggressiivisuus olisi lisääntynyt jonkin verran enemmän kuin nuorten poikien.

Nuorten, alle 18-vuotiaiden tekemien henkirikosten määrät ovat suhteellisen pieniä. Kuitenkin trendinä on ollut selvä kasvu 1990-luvun puolivälistä. Nuorten itse ilmoittamaa rikollisuutta koskevissa kyselyissä, joita on tehty vuodesta 1995 alkaen, yleiskuva on rikollisuuden ja muun lainvastaisen käyttäytymisen vähentyminen. Väkivaltaan osallistumisessa ei kuitenkaan ole vastaavaa myönteistä kehitystä, ja viimeisten mittauskertojen välillä itse ilmoitettu väkivalta lisääntyi. Nuorten väkivalta näyttäisi lisääntyneen mitattuna väkivaltatapausten, ei niinkään väkivaltaa käyttäneiden, määrillä.

2.3 Suomalaisen väkivallan alkoholieroisuus

Poliisin tilastojen mukaan lähes kolme neljästä selvitettyihin pahoinpitelyrikoksiin ja henkirikosten yrityksiin syyllisiksi epäillyistä on ollut alkoholihumalassa. Alkoholien käytön ja päihtymyksen merkitys väkivaltatilanteisiin joutumisessa ilmenee myös väestöhaastattelututkimuksissa. Niiden perusteella voidaan sanoa, että *ainakin kahdessa kolmesta* väkivaltatilanteessa joko tekijä, uhri tai molemmat olivat päihtyneitä. Väkivaltaa kokeneiden määrässä tai osuudessa ei sinänsä ole tapahtunut suurta muutosta viimeksi

kuluneiden parinkymmenen vuoden aikana. Sellaisten väkivaltatilanteiden lukumäärä, joissa uhri on päihtynyt, on kuitenkin yleistynyt. Muutos koskee erityisesti miespuolisia, mutta myös naispuolisia uhreja. (Siren 2000, ”Suomalaisten turvallisuus 2003”-tutkimuksen perusaineisto.)

Alkoholin käyttötiheys ja etenkin humalakäyttö ovat yhteydessä väkivaltakokemusten yleisyyteen. Uhriksi joutumisen todennäköisyyttä koskevan analyysin mukaan alkoholin viikoittainen tai sitä useammin tapahtuva humalakäyttö kasvattaa väkivallan uhriksi joutumisen riskiä yli kolminkertaiseksi verrattuna niihin, jotka eivät olleet käyttäneet alkoholia vuoden aikana kertaakaan humaltumiseen saakka. (Aromaa & Heiskanen 1996.)

Alkoholin vaikutuksen alaisena oleminen lisää siis paitsi väkivaltaista käyttäytymistä myös vaaraa joutua väkivallan uhriksi. Vaaran voidaan ajatella kasvavan suoraan siksi, että päihtymys heikentää uhrin – samoin kuin tekijän – harkintakykyä. Epäsuorasti alkoholi kytkeytyy lisääntyneeseen rikoriskiin sitä kautta, että usein alkoholia nautitaan ja alkoholin vaikutuksen alaisena oleskellaan ympäristöissä, joissa väkivallan kohteeksi joutumisen mahdollisuus on ulkoisista olosuhteista johtuen muutenkin tavallista suurempi.

Tyypillinen suomalainen henkirikos on ryppyriitatappo, joka tehdään viikonloppuna puukolla tai keittiöveitsellä yksityisasunnossa. Yhteiskunnasta ja työelämästä syrjäytyneiden miesten väliset väkivaltarikokset muodostivat tutkimusajanjakson 1998–2000 rikoksista valtaosan. Henkirikokset olivat väestöön suhteutettuna yleisempiä Itä- ja Pohjois-Suomessa kuin Etelä- ja Länsi-Suomessa. Humalatila henkirikoksissa on ollut säännönmukaisesti vahva, noin 1,5–3,0 promillea. Pääosa rikosten osapuolista, sukupuolesta riippumatta, on ainakin jonkinasteisia alkoholin ongelmakäyttäjiä. Sekä syrjäytyneiden miesten keskinäisissä henkirikoksissa että perhe- ja parisuhdeväkivallassa osapuolten sosiaalinen tausta on melko samanlainen. Myös viimeksi mainittu väkivalta painottui perheisiin, joissa ainakin toinen puolisoista, usein kumpikin, oli työelämästä syrjäytynyt sekä pitkäaikainen alkoholin ongelmakäyttäjä. (Lehti 2002.)

Kysymys on mitä ilmeisimmin pohjoisille ja itäisen Euroopan kansoille tyypillisistä juomatavoista, jotka tuottavat runsaasti väkivaltaa. Vaikka viinan ja väkivallan yhteyksiin on muuallakin kiinnitetty huomiota, humalaisten tekijöiden osuudet eivät ole näin korkeita.

Tätä tukee Maailman terveysjärjestön (WHO) tilasto. Sen käyttämissä alkoholiin liittyvissä kuolinsyissä, joissa korostuvat kerralla nautituista suurista alkoholimääristä johtuvat sairaudet, Suomi erottuu Länsi-Euroopasta. Suomessa kuolee vuodessa 90 henkeä 100 000 asukasta kohti näihin alkoholiin liittyviin sairauksiin, EU:n 25 jäsenmaan keskiarvo on 67 ja esimerkiksi Ruotsin luku 50 (tiedot vuodelta 2000). Yli 100 hengen kuolleisuutta löytyy Itä-Euroopasta, yleensä samoista maista, joissa henkirikoskuolleisuuskin on korkea.

Suomen pahoinpitelyrikollisuuden kehitystä vuosina 1950–2000 koskevassa tutkimuksessa alkoholin kulutuksen muutos oli yhteydessä pahoinpitelyrikollisuuden muutoksiin. Analyysin mukaan yhden litran lisäystä alkoholin keskikulutuksessa (absoluuttialkoholia 15 vuotta täyttäneitä kohden) on ajanjaksolla vastannut keskimäärin 13 pahoinpitelyrikoksen lisäys väestön 100 000 asukasta kohden. Vuoden 2001 pahoinpitely-tasolla tämä merkitsisi noin 3 prosentin lisäystä rikosten määrään. Jos laskentamallissa oletetaan, että alkoholin kulutuksen vaikutus on suhteellisesti sitä suurempi mitä korkeampi on väkivaltarikollisuuden lähtötaso, saadaan alkoholiefektiksi 6 prosentin kasvu pahoinpitelyrikollisuudessa. Koko maan kehitystä kuvaavilla aikasarjamalleilla ei alkoholinkulutuksen vaikuttavuutta voida mitata kovin tarkasti, ja sitä paitsi kysymys on *tilastollisesta yhteydestä*. Tulokset vaihtelevat mm. siitä riippuen, mitä muita tekijöitä on mukana rikollisuuskehitystä selittämässä. Edellä mainitussa laskentamallissa on pahoinpitely-

rikollisuuden tasonmuutosten selittäjänä mukana myös yleistä taloudellista kehitystä kuvaava yksityisten kulutusmenojen muutos. (Sirén 2002.)

Suomessa ei henkirikoskuolleisuuden ja alkoholin kulutuksen välillä (1950-2000) ole havaittavaa lyhyen aikavälin yhteyttä, joka tarkoittaisi, että kulutusmuutos heijastuisi välittömästi rikosten määrään. Suomalaisen henkirikollisuuden luonteenpiirteet huomioon ottaen alkoholin kulutuksen kasvu saattaa kuitenkin pitemmällä aikavälillä ja viipeellä vaikuttaa negatiivisesti henkirikostilanteeseen. Huomattakoon, että nämä havainnot perustuvat alkoholin kulutuksen kasvuun, joka on painottunut mietoihin juomiin. Kulutuksen voimakkaalla siirtymällä väkeviin saattaa olla välittömämpi vaikutus henkirikoksiin.

Alkoholin kulutuksen vaikutuksia on arvioitu myös erikseen alkoholin anniskelu- ja vähittäiskulutuksen osalta. Suomea ja Ruotsia koskevien tutkimusten mukaan näyttäisi, että anniskelukulutuksella on jonkin verran vahvempi yhteys pahoinpitelyrikollisuuteen kuin vähittäiskulutuksella (Nordström 1998, Sirén 2000, 2002). Voidaan olettaa, että anniskelukulutuksen muutokset heijastuvat ennen muuta ravintolassa tapahtuvien pahoinpitelyjen määriin, kun taas alkoholin vähittäismyynnin lisäys heijastuu yksityisillä paikoilla, kuten asunnoissa tapahtuvaan väkivaltaan. Koska asuntoväkivalta (mm. valtaosa henkirikoksista ja törkeistä pahoinpitelyistä) on yleensä vakavampaa väkivaltaa kuin julkisten ja puolijulkisten tilojen väkivalta, alkoholin *vähittäiskulutuksen kasvu on arvioitu haitallisemmaksi kuin anniskelukulutuksen kasvu*. Anniskelupaikoissa sekä nautittu alkoholimäärä että käyttäytyminen ovat kontrolloidumpia kuin yksityisissä tiloissa. Toisaalta varauksena on otettava huomioon, että anniskelupaikoissa nautittu alkoholi kulkeutuu niiden sulkeuduttua ja yön myöhäisinä tunteina koteihin ja yhtä hyvin alkuillasta ”pohjiksi” vähittäiskulutuksena nautittu alkoholi voi kulkeutua ravintoloihin.

Alkoholin kulutuksen ja väkivallan yhteys näyttää lisäksi olevan sikäli riippuvainen kulttuurista, että humalahakuinen juomatapa lisää yhteyden voimakkuutta. Vaikka alkoholilla olisikin eri tavoin ja eri mekanismien kautta väkivaltaista käyttäytymistä lisäävä vaikutus, kulutuksen kasvun vaikutus riippuu paitsi lisäkulutuksen jakautumisesta väestössä (missä väestö- ja ikäryhmissä kulutusmuutokset tapahtuvat) myös siitä, millaisissa *ympäristöissä* lisääntynyt alkoholin nauttiminen tapahtuu ja millaisina käyttötapoina kasvu ilmenee.

Muiden päihteiden merkitys suomalaisessa väkivallassa on alkoholiin nähden vähäinen. Kuitenkin suomalaisen huumeongelman amfetamiinivaltaisuus näkyy myös väkivallassa: amfetamiinista saadaan sekavuustila, joka näyttäisi esimerkiksi opiaatteja todennäköisemmin johtavan vakavaan väkivaltaan. Myös siksi amfetamiinin pääsyä maahan ja saatavuutta Suomessa on kontrolloitava tehokkaasti. Toinen merkittävä asia on sekakäyttö. Esimerkiksi alkoholin ja eräiden psyykenlääkkeiden yhteisvaikutuksena on hyvin voimakkaasti väkivallan riskiä lisäävä sekava humala. Tämän vuoksi hoito-ohjelmat (nk. ylläpito-ohjelmat), joissa kontrolloidaan, mitä aineita huumausaineriippuvaiset käyttävät, vaikuttavat muuhunkin kuin huumeiden hankkimiseksi käytettyyn väkivaltaan (ryöstöt). Joitakin tapahtuneita henkirikoksia olisi mitä ilmeisimmin voitu ehkäistä hoito-ohjelmilla.

Huumeongelma kytkeytyy myös väkivaltaiseen kulttuuriin. Tämä koskee erityisesti huumekauppaa, jossa muun järjestäytyneen rikollisuuden tavoin käytetään väkivaltaa asemien ylläpitämiseksi, jäsenten sitouttamiseksi, epälojaalien vaientamiseksi jne. Mutta myös käyttäjäkunnan keskinäiset velkasuhteet ovat väkivallan aihe, ja koko talouden laittomuus ylläpitää väkivaltaa ruokkivaa keskinäistä epäluuloa. Olenneisempaa kuitenkin käyttäjäkunnan keskuudessa on syvä syrjäytyneisyys, ja tässä suhteessa huumeiden yhteys väkivaltaan on vastaava kuin alkoholin.

2.4 Väkivaltaa useimmiten saman väestöryhmän sisällä

Kysymys siitä, miten väkivalta liittyy erilaisiin yhteiskunnallisiin resursseihin tai niiden puutteeseen, on erittäin mutkikas. Ainakin jossain määrin suomalaisessa väkivallassa – ja erityisesti henkirikollisuudessa – pätee se, että ”vertaiset lyövät vertaisiaan”. Tyypillinen suomalainen henkirikos on ryypyyriitatappo, jossa yhteiskunnasta ja työelämästä syrjäytyneet, vahvassa humalassa olevat miehet riitelevät keskenään. Pääosa henkirikosten osapuolista, sukupuolesta riippumatta, on ainakin jonkinasteisia alkoholin ongelmakäyttäjiä. Niin syrjäytyneiden miesten keskinäisissä henkirikoksissa kuin myös perhe- ja parisuhdeväkivallassa osapuolten sosiaalinen tausta on melko samanlainen. 1900-luvun alkupuoleen verrattuna parisuhdetappojen määrä on noussut voimakkaasti, ja ne näyttäsivät muuttuneen yhä enenevässä määrin puolisoitten keskinäiseksi ryypiskelyväkivallaksi. Kehityksen taustalla näyttäisikin olevan puhtaasti juomakulttuurin muutos – vielä vuosisadan alkupuoliskolla miehet joivat itsensä humalaan miltei pelkästään miesporukassa, nykyisin ryypykaverina on yhä useammin oma puoliso. (Lehti 2002.)

Väkivallan käyttäjät ja väkivallan uhrin ovat siis pääsääntöisesti samoista sosiaali- ja ikäryhmistä. Joskus he saattavat olla jopa samoja henkilöitä siten, että väkivallan uhri on toisessa yhteydessä saattanut olla väkivallan käyttäjä. Vaikka väkivallan käyttäjät ja uhrin kuuluisivat yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevaan syrjäytyneeseen väestönosaan, joka saattaa olla monella tavalla vailla taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä resursseja, ei se poista sitä tosiasiaa, että väkivallan käyttöön liittyy vallankäyttöä ja alistamista. Alistamisesta on kyse erityisesti miesten naisiin kohdistamassa ja vanhempien lapsiinsa kohdistamassa väkivallassa.

2.5 Väkivallan kustannukset

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa arvioitiin, että väkivaltarikollisuudesta aiheutuvat välittömät kustannukset olisivat noin 150 miljoonaa ja välilliset kustannukset 180–330 miljoonaa euroa vuodessa. Tämän väkivallan vähentämisohjelman valmistelua varten on paljon samoja lähtökohtatietoja soveltaen (esimerkiksi käyttäen hyväksi tutkimusta naisiin kohdistuvan väkivallan kustannuksista Hämeenlinnassa) mutta ottamalla mukaan kustannukset kokonaisvaltaisemmin päädytty olennaisesti korkeampiin kokonaiskustannuksiin.

Tämän laajemman laskelman mukaan väkivallasta aiheutuu Suomessa noin 850 miljoonan euron kustannukset vuodessa. Näistä noin 270 miljoonaa aiheutuisi julkiselle sektorille, noin 180 miljoonaa tuotannon menetyksistä ja 400 miljoonaa euroa uhrien kokemista vammoista ja muista haitoista. Viime mainittu luku edustaa väkivallan fyysisten ja psyykkisten seurausten haittoja, joiden välttämiseksi ihmiset olisivat valmiit maksamaan, vaikka ne eivät väkivallan tapahduttua välttämättä toteudu suoranaistena rahan menoina. Tällaiset tekijät on kuitenkin syytä sisällyttää yhteiskuntapoliittisiin laskelmiin. Jos lisäksi väkivallasta aiheutuvaa pelkoa ja sen vaikutusta yleiseen hyvinvointiin pyrittäisiin hinnoittelemaan, kustannukset olisivat olennaisesti korkeammat.

3. Väkivallan ehkäisystä

3.1 Väkivaltaan vaikuttavista tekijöistä

3.2 Keskeiset ehkäisystrategiat

3.1 Väkivaltaan vaikuttavista tekijöistä

Väkivalta on hyvin moniulotteinen ilmiö ja sen syyt voivat olla tarkastelutasosta riippuen erilaisia. Maailman terveysjärjestö (WHO) on havainnollistanut väkivallan monimutkaisen luonteen eritasoisia tekijöitä ja vaikutussuhteita oheisella nk. ekologisella mallilla (kuvio 3.1).



Kuvio 3.1 Ekologinen malli väkivallan ymmärtämiseen

Yksilö - Ekologisen mallin ensimmäinen taso pyrkii tunnistamaan biologiset ja henkilöhistorialliset tekijät, jotka ilmenevät yksilön käyttäytymisessä. Toisin sanoen tässä etsitään mahdollisia väkivallan riskiä kasvattavia piirteitä.

Lähisuhteet - Ekologisen mallin toinen taso pyrkii tunnistamaan kuinka sosiaaliset suhteet kasvattavat väkivallan riskiä. Esimerkiksi väkivaltaisen kumppanin kanssa asuminen kasvattaa riskiä joutua kokemaan väkivaltaa. Nuoret taas ovat esimerkiksi alttiita ystävien vaikutuksille.

Yhteisö - Ekologisen mallin kolmas taso tarkastelee yhteisöä ja siinä vaikuttavia sosiaalisia suhteita. Näitä yhteisöjä ovat mm. koulut, työpaikat ja naapurustot. Tässä pyritään tunnistamaan yhteisössä vaikuttavia, väkivaltaan liittyviä piirteitä. Esimerkiksi korkeasta työttömyydestä tai rikollisuudesta kärsivä naapurusto tai sosiaalinen eriytyminen kasvattavat väkivallan riskiä.

Yhteiskunta - Ekologisen mallin neljäs ja viimeinen taso tarkastelee väkivaltaan liittyviä laajempia yhteiskunnallisia tekijöitä. Näitä ovat mm. väkivallan käytön konfliktien ratkaisussa hyväksyvät kulttuuriset normit. Laajempia yhteiskunnallisia tekijöitä ovat myös koulutus-, talous- ja sosiaalipolitiikat, jotka ylläpitävät ryhmien välisiä sosiaalisia ja taloudellisia eriarvoisuuksia yhteiskunnassa.

Mallissa väkivalta käsitetään ennen kaikkea väkivaltaisuudeksi, aggressiivisuudeksi tai alttiudeksi/taipumukseksi käyttää väkivaltaa. Väkiältä voidaan kuitenkin myös käsittää tapahtumaksi, jolla on esihistoriansa ja syynsä ja jossa osapuolet tekevät erilaisia valintoja - kuten muutenkin käyttäytyessään - ja jossa monista ja sellaisistakin tekijöistä, joita ei tavallisesti käsitetä väkivallan syiksi, riippuu käytetäänkö väkivaltaa sekä miten ja millaisin seurauksin.

3.2 Keskeiset ehkäisystrategiat

Väkivallan keskeiset ehkäisystrategiat ovat periaatteessa samat kuin rikollisuuden ehkäisystrategiat muutoinkin:

- väkivaltaa voidaan pyrkiä ehkäisemään rangaistuksin: vaikuttamalla rangaistusuhalla väestöön yleensä tai rangaistuksen tuomitsemisella ja täytäntöönpanolla jo väkivaltarikoksen tehneen uusimiseen
- väkivaltaa voidaan pyrkiä vähentämään vaikuttamalla siihen kehitykseen, joka tekee joistakin yksilöistä tai yhteisöistä väkivaltaisia tai
- väkivaltaa voidaan pyrkiä vähentämään vähentämällä tilanteita, joissa väkivaltaa käytetään, tai väkivallan seurausten todennäköisyyttä ja vakavuutta näissä tilanteissa.

Väkivallan ehkäisemiseksi tarvitaan rikosoikeudellista järjestelmää. Se määrittelee väkivallan rangaistavaksi ja pitkällä ajanjaksolla vaikuttaa ihmisten käsityksiin väkivallan paheksuttavuudesta. Rikosten rankaiseminen pitää rangaistusuhan todellisena, minkä usein uskotaan vaikuttavan pelottavasti. Rangaistuksen uskotaan myös itsessään ehkäisevän rikoksen uusimista. Rangaistusaikana mahdollisuudet tehdä rikoksia ovat rajoitetut ja erilaisin ohjelmin voidaan pyrkiä vaikuttamaan siihen, ettei vapautumisen jälkeen enää syyllistyttäisi väkivaltarikoksiin.

Rikosoikeudellisen järjestelmän mahdollisuudet vähentää väkivaltaa, kuten muitakin rikoksia ovat kuitenkin rajalliset. Rangaistusten ankaruuden vaihtelemisen kulttuurin sallimissa rajoissa ei ole havaittu ainakaan mainittavasti vaikuttavan rikollisuuteen, eivätkä väkivaltarikokset näyttäisi olevan poikkeus. Rangaistusuhka pelottaa harkitsevaa rikosentekijää parhaiten, eikä sen voida olettaa vaikuttavan tolkuttomassa humalassa arvaamattomasti käyttäytyvään, jollaisia usein suomalaiset väkivaltarikolliset ovat. Pitkät vapaudenriistot vaarallisten henkilöiden eristämiseksi ovat paitsi eettisesti ongelmallisia myös kustannuksiinsa nähden tuloksettomia. Tällä hetkellä ei ole menetelmiä, joilla voitaisiin riittävän hyvin etukäteen arvioida, keitä kannattaisi eristää uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Rikosoikeudellisen järjestelmän merkitystä on lisäksi vähentänyt se, että vakavinta väkivaltaa lukuun ottamatta rikosten selvitysaste on laskenut ja sen voidaan uskoa tulevaisuudessakin laskevan. Jos uhri ei tunne rikosentekijää, väkivaltatilanteessa ei ole ulkopuolista todistajaa ja uhri vielä on humalassa, rikoksen selviäminen on epätodennäköistä.

Vaikka varsinkin vakavimpien väkivaltarikosten, kuten henkirikosten, yhteydessä yhteiskunnalla on hyvin voimakas intressi saattaa tekijät oikeudelliseen vastuuseen, yhteiskunnan voimakkain intressi on pyrkiä ehkäisemään väkivalta ja sen seuraukset siten, ettei rikosoikeudelliseen järjestelmään tarvitsisi turvautua.

Periaatteessa väkivaltaa voidaan pyrkiä ehkäisemään vähentämällä väkivaltaisuutta yhteiskunnan tai yksilöiden ominaisuutena. Joissakin yhteiskunnissa vallitsee hyvin väkivaltakielteen kulttuuri, toisissa fyysisen voiman käyttöä konfliktien ratkaisussa voidaan ihannoida. Poliittisesti epävakaisissa yhteiskunnissa esiintyy yleensä väkivaltaa enemmän kuin stabiileissa yhteiskunnissa, joissa oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmä toimivuuteen luotetaan. Eräiden ihmisten muita voimakkaampi taipumus käyttää väkivaltaa liittyy moniin persoonallisuutta ja psyykkistä kehitystä koskeviin tekijöihin, joiden yksityiskohtia ei tunneta. Esimerkiksi lapsuuden tarkkaavaisuushäiriöt merkitsevät

muita suurempaa riskiä nuoruus- ja aikuisiässä väkivaltaisuuteen. Ainakin jossakin määrin väkivaltaisuus on myös yhteydessä testosteronituotantoon. Tämä tiedetään esimerkiksi eräiden hormonivalmisteiden vaikutuksista ja se selittää osaltaan miesten naisia suurempaa taipumusta käyttää väkivaltaa. Väkivaltaisuus voi liittyä persoonallisuushäiriöihin. Väkivalta on kuitenkin myös opittua käyttäytymistä. Esimerkiksi lapsuuden väkivaltakokemukset, merkitsevät riskiä, että aikuistuttuaan tällainen henkilö itse käyttää väkivaltaa. Monilla lapsuuden psykososiaalisilla riskitekijöillä, joiden sinänsä tiedetään olevan yhteydessä aikuisiän väkivaltaisuuteen, ei ole tätä vaikutusta, jos erilaiset suojaavat tekijät ovat voimakkaampia. Tällaiset suojaavat tekijät usein johtuvat kasvuoloista ja perheen sosiaalisesta asemasta. Lisäksi väkivaltaisuus riippuu yksilön muista valmiuksista toteuttaa itseään.

Väkivaltaisuutta vähentävät toimet kohdistuvat väkivaltaan yleensä. Kohteena voi olla koko väestö, erityiset riskiryhmät tai ne, joiden käyttäytyminen on jo osoittanut väkivaltaisuutta. Toimilla pyritään vaikuttamaan yhteiskuntaan tai joihinkin väestöryhmiin asenteiden muokkaamiseksi väkivaltakielteisiksi, riskiryhmiin väkivallan riskitekijöiden vaikutuksen vähentämiseksi ja suojaavien tekijöiden voimistamiseksi taikka väkivaltaisuuteen alttiiden henkilöiden käyttäytymisen muuttamiseksi.

Kun monia väkivallan osa-alueita (esimerkiksi kouluväkivaltaa, parisuhdeväkivaltaa, etnistä väkivaltaa) yhdistävät samat peruspiirteet, väkivaltaisuuden vähentäminen vaikuttaa näillä kaikilla osa-alueilla. Maailman terveysjärjestö onkin tuoreessa suosituksessaan korostanut, että väkivaltaa pitäisi pyrkiä vähentämään eri osa-alueita koskevien erityisohjelmien sijasta kokonaisuutena.

Kun väkivalta usein kohdistuu samassa asemassa oleviin ihmisiin, kuin sitä käyttävät (väkivallan uhrin itsekkin ovat usein alttiita käyttämään väkivaltaa), tointen kohteena voivat olla uhrinkin.

Väkivallassa pätee sääntö, väkivallan kohteeksi joutuneella on olennaisesti suurempi todennäköisyys joutua uudelleen väkivallan kohteeksi kuin niillä henkilöillä, jotka eivät ole joutuneet väkivallan uhriksi. Joskus uhri joutuu hyvin toistuvan väkivallan kohteeksi. Uusiutuvan uhriksi joutumisen ehkäisy on siksi tärkeä strategia väkivallan vähentämiseksi.

Väkivaltarikoksessa on kuitenkin aina myös kysymys paitsi tekijän alttiudesta ja motivoituneisuudesta käyttää väkivaltaa tyypillisesti myös vuorovaikutuksesta tekijän, uhrin ja mahdollisesti muidenkin paikalla olevien kesken. Siten kaikista näistä riippuu, kehittykö jokin tilanne väkivaltaiseksi ja millaisiksi sen seuraukset muodostuvat.

Rikosten tilannetorjunnassa korostetaan, että nekin ihmiset, joilla on muita suurempi alttius rikokseen, tekevät rikoksen vain otollisen tilaisuuden tullen. Esimerkiksi kykenevän valvojan läsnäolo merkitsee, ettei rikosta tapahdu. Sama koskee väkivaltaa: väkivaltaisuuteen taipuvakin käyttää sitä vain tietyissä tilanteissa ja tiettyjen väkivallan käyttöä suosivien edellytysten vallitessa. Näihin tilannetekijöihin vaikuttamalla voidaan vähentää väkivaltatapahtuman ja sen vakavien seurausten todennäköisyyttä, vaikka kyseisiä tekijöitä ei pidettäisikään väkivallan ”todellisina syinä”.

Väkivallan tilannetorjunnan toimet kohdistuvat yleensä rajattuun väkivaltaongelmaan, esimerkiksi terveydenhuollon henkilöstöön työtehtävissä kohdistuvaan väkivaltaan tai jollakin tietyllä tekovälineellä tehtyyn väkivaltaan. Tilannetorjunnan toimille on tyypillistä, että niillä saavutetaan tuloksia nopeasti ja suhteellisen varmasti, mutta vaikutukset eivät ulotu muuhun väkivaltaan.

Väkivallan torjunnassa on syytä käyttää (mahdollisuuksien mukaan ja väkivaltakysymyksiin soveltaen) myös muilla turvallisuuden edistämisen aloilla hyväksi havaittuja

menetelmiä. Yksi liikenneturvallisuuden merkittävimmistä parannuksista toisen maailmansodan jälkeen toteutettiin katsomalla systemaattisesti Suomen tieverkon ne kohdat, joilla tapahtui runsaasti onnettomuuksia. Saman periaatteen mukaisesti on syytä selvittää ne rajatut alueet, joille väkivaltaa on keskittynyt, ja suunnitella sellaiset alueen fyysis-toiminnalliseen kokonaisuuteen vaikuttavat toimet, joilla väkivalta vähentyisi.

Väkivallan torjunnassa tulee pyrkiä myös siihen, ettei syntyisi väkivaltaa ruokkivaa yhteiskunnallista tilannetta. Yksilön kyvyistä riippuvan taloudellisen menestyksen ja kilpailuhenkisyyden korostamisen käänköpuolena voidaan nähdä syrjäytymiskehitystä ja pihhteiden ongelmakäyttöä niillä, jotka eivät ole yhteiskunnan valtavirrassa menestyneet. Syrjäytymistä edistävä yhteiskunnallinen kehitys luo kasvualustan myös väkivallan lisääntymiselle, vaikkei se yksinään vielä riitäkään uusien väkivalta-aaltojen syntyyn. Pitkään jatkuessaan tällaiset tekijät voivat kuitenkin yhdessä muiden väkivaltaa lisäävien tekijöiden kanssa ainakin vaikeuttaa väkivallan vähentämistä. Väkivallan historiaa koskevien tietojen perusteella väkivallan ehkäisyssä joudutaan siis myös pohtimaan yhteiskunnan sinänsä hyväksymien tavoitteiden vaikutuksia kaikkiin kansanosiin.

4. Väkivallan vähentämisen tavoitteista

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa on asetettu tavoitteeksi vähentää henkirikosten määrä alle sataan rikokseen vuodessa vuoteen 2007 mennessä ja siitä eteenpäin pysyvästi. Niin ikään esitetään poliisin tietoon tulleeseen rikollisuuteen, kotihälytyksiin ja uhritutkimuksiin mitattuihin väkivaltakokemuksiin liittyviä vähentämistavoitteita.

Tämän ohjelman valmistelussa on korostettu, kuinka ongelmallista on asettaa vähentämistavoitteita poliisin tietoon tulleeseen rikollisuuteen. Yleensä erilaiset rikosentorjunta-ohjelmat lisäävät poliisin tietoon tullutta rikollisuutta väestön ja muiden toimijoiden ilmoitusalttiuden kasvaessa, ja tämä voi olla toimien suoranaisten tavoitekin. Siksi vähentämistavoitteet pitää määritellä suhteessa käytettyyn väkivaltaan ja erityisesti sen seurauksiin. Ohjelmassa esitetään hallituksen tavoitteeksi

vähentää väkivaltaisia kuolemia pysyvästi alle sataan vuodessa eli runsaalla neljänneksellä vaalikauden loppuun mennessä ja pitemmällä tähtäyksellä puolittaa ne nykyisestä.

Viiden viimeisen vuoden aikana väkivaltaisesti on kuollut keskimäärin 134 henkeä vuodessa (vuosi 2003 oli poikkeuksellisen alhaisen henkirikollisuuden vuosi, 99 väkivaltaan kuollutta; vuoden 2004 lukujen odotetaan olevan lähellä mainittua keskiarvoa). Tavoite tarkoittaisi, että väkivaltakuolemia vähennettäisiin runsaalla neljänneksellä kolmen seuraavan vuoden kuluessa. – Kun kysymys olisi pysyvästä tasonmuutoksesta, tavoite olisi verraten kunnianhimoinen. Se kuitenkin tarkoittaisi edelleenkin noin kahta kuollutta 100 000 asukasta kohden, mikä on esimerkiksi Ruotsiin nähden kaksinkertainen määrä henkirikoksia. WHO:n tilastoista voidaan lukea, että EU:n nykyisten 25 jäsenmaan keskiarvo, jota nostavat uudet jäsenmaat, on 1,3 kuollutta 100 000 asukasta kohden Suomen luvun ollessa juuri kaksinkertainen eli 2,6 (tiedot vuodelta 2000).

Tässä ohjelmassa halutaan **korostaa erityisesti naisten väkivaltaisten kuolemien vähentämistä**. Viitenä viime vuotena väkivaltaan on kuollut vuosittain keskimäärin 39 naista, mikä vastaa 1,4 kuollutta 100 000 naista kohden. EU:n nykyinen keskiarvo on 0,75 väkivaltaan kuollutta naista vuodessa 100 000 naista kohden. Suomalaisten naisten riski kuolla henkirikosten uhrina on viime aikoina ollut olennaisesti korkeampi kuin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Jo se osoittaa, että Suomessa on mahdollista huomattavasti vähentää naisten väkivaltakuolemia. Useissa tapauksissa on myös mahdollista kohdistaa naisia uhkaavan väkivallan ehkäisytoimet varsin tarkasti, jolloin voi odottaa konkreettisia tuloksia. Sen vuoksi ohjelmassa ehdotetaan hallituksen tavoitteeksi EU:n keskiarvon saavuttaminen mahdollisimman pikaisesti eli

naisten väkivaltakuolemat pyritään puolittamaan nykyisestä lähivuosien kuluessa.

Tämä edellyttää henkirikollisuuden vähentämiseen yleensä tähtäävien toimien kohdentamista naisiin kohdistuvaan väkivaltaan sekä erityisesti naisten väkivaltaisten kuolemien vähentämiseen tähtäävien toimen käyttöönottoa. Muun vakavan väkivallan vähentämistavoitteeksi ehdotetaan, että

sairaanhoitoa vaativaa väkivaltaa pyrittäisiin vähentämään neljänneksellä siten tavoiteltaisiin, että vähentämistavoite toteutuisi puoliksi jo vaalikauden loppuun mennessä.

Ohjelmassa on ehdotuksia siitä, miten seurantajärjestelmää olisi kehitettävä. Nykyisinkin on mahdollista seurata sairaaloiden (ei kuitenkaan poliklinikkojen) väkivaltapotilaiden määriä ja eräitä tyypillisesti väkivallasta johtuvia vammautumisia terveydenhoidon tilastoista ja uhrikyselyistä sairaanhoitoa vaatineen väkivallan yleisyyttä. Vuoden 2003 kansallisen uhritutkimuksen mukaan vähintään ensiapua tarvittiin 25 600 väkivaltatapauksessa ja 2 800 miestä ja 440 naista joutui jäämään väkivallan vuoksi heti sairaalaan. Kun uhritutkimukset eivät käsitä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja saavuttavat huonosti syrjäytyneimmän väestön, sairaanhoitoa vaativaa väkivaltaa on kuitenkin enemmän.

Erityisesti pyrittäisiin vähentämään sairaalahoitoa vaativaa parisuhdeväkivaltaa sekä naisiin ja lapsiin perheissä kohdistuvaa väkivaltaa.

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa asetettiin tavoitteeksi vähentää kansainvälisellä uhritutkimuksella mitattua väkivallan uhrien osuutta lähes viidenneksellä vaalikauden loppuun mennessä. Tavoite tuskin on realistinen saavuttaa näin lyhyessä ajassa, erityisesti kun otetaan huomioon, että tämä väline mittaa väkivallan uhrien osuuden muutoksia keskiväestössä, ei ryhmissä, joissa väkivaltakokemukset ovat yleisempiä ja muutokset yleensä selvempiä. Kyselyt, joissa mitataan myös lievimpiä väkivaltakokemuksia kuten pelkkää uhkaa, saattavat lisäksi kertoa enemmän väestön herkkyydestä määritellä kokemukset väkivaltaisiksi kuin itse väkivallan kehityksestä. Siksi tässä ohjelmassa ehdotetaan, että hallitus asettaisi tarkennetuksi tavoitteekseen

saada aikaan johdonmukainen laskusuunta väkivaltaa viimeisen vuoden aikana kokeneiden osuudessa väestössä, olkoon kysymys perheväkivallasta, katuväkivallasta, pienryhmäväkivallasta tai työpaikka- tai muusta väkivallasta ja erityisesti saada vähentymään ne tapaukset, joissa väkivaltaa on käytetty (esimerkiksi uhria vähintään lyöty) eikä vain uhkailtu.

Kun kysymys on erilaisilla uhrikyselyillä mitattavasta tavoitteesta, on olennaista kehittää näitä kyselytutkimuksia seurannan välineiksi. Mittarit, jotka pikemminkin mittaavat väkivallan tiedostamista (kuten pelkän uhkauksen kokemista ja muistamista) kuin todellisia tapahtumia, ovat ongelmallisia vähentämistavoitteiden kuvaajina. Siksi uhritutkimuksia, niin kotimaisia kuin kansainvälisiä, pitäisi käyttää ja kehittää erityisesti mittaamaan konkreettista väkivallan käyttöä (esimerkiksi vähintään lyönnin sisältävää ja vähintään vamman aiheuttavaa). Vuonna 2003 tehdyn kansallisen uhritutkimuksen mukaan kaikista noin 627 000:sta väkivaltatapauksesta (sisältäen myös uhkailut) 159 000:ssa eli neljänneksessä oli kysymys vähintään lyömisestä ja vajaassa viidenneksessä (18 %, 115 000 tapausta, puolet naisiin ja puolet miehiin kohdistuvia) aiheutui jokin vamma.

Kun ohjelman tavoite on vähentää väkivaltaa myös pitkällä tähtäyksellä, on mitä olennaisinta pyrkiä vaikuttamaan lapsiin ja nuoriin. Kun lisäksi edellä on todettu nuorisoväkivallan huolestuttavaakin kehitystä, hallituksen tulisi asettaa tavoitteeksi

vähentää lasten ja nuorten kokemaa ja käyttämää väkivaltaa ja väkivaltaisuutta ennustavia psykososiaalisia riskitekijöitä ja väkivallan käytön hyväksyntää.

Kysymys on monin eri tavoin mitattavista asioista, joissa tarvitaan mittareiden kehittämistä. Yleisellä tasolla tavoitteeksi riittäisi huolehtia, että näissä eri tavoin mitattavissa asioissa saataisiin aikaan johdonmukainen laskusuunta.

5. Väkivallan vähentämisen taustaehtoja

5.1 Syrjäytymisen ehkäiseminen, syrjäytyneiden integroiminen ja hyvinvointipalvelut

5.2 Mielenterveys

5.3 Kulttuurin muutos

5.1 Syrjäytymisen ehkäiseminen, syrjäytyneiden integroiminen ja hyvinvointipalvelut

Syrjäytymisellä tarkoitetaan kasaantunutta huono-osaisuutta, jossa yhdistyvät pitkäaikainen tai usein toistuva työttömyys, toimeentulo-ongelmat, elämänhallintaan liittyvät ongelmat ja syrjäytyminen yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Syrjäytymisen ehkäisy ja hoito Suomessa perustuvat ensisijaisesti universaaleihin julkisiin palveluihin ja tulonsiirtoihin, joiden lisäksi erityisen vaikeita syrjäytymiskierteitä katkaisemaan tarvitaan kohdennettuja erityistoimia ja ohjelmia. Syrjäytyminen liittyy hyvin voimakkaasti työmarkkinoihin, erityisesti rakenteelliseen työttömyyteen. Syrjäytymisen ehkäisyssä varhaisella puuttumisella ongelmiin on tärkeä rooli.

Syrjäytymisen ehkäiseminen mainitaan keskeisenä tavoitteena pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmassa. Sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimissa onkin poikkihallinnollisesti laadittu kansallinen köyhyiden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen toimintasuunnitelma vuosille 2003–2005. Tämän lisäksi on keskeisten hallinnonalojen välillä ollut jo pitkään poikkihallinnollista yhteistyötä syrjäytymisen vastaisten toimien tehokkaaksi yhteensovittamiseksi yli sektorirajojen.

Maahanmuuttajien syrjäytymisen estämiseksi on työvoimatoimistoissa tehty yksilöllisiä kotouttamissuunnitelmia ja säädetty laki uudesta, tarveharkintaisesta maahanmuuttajan erityistuesta lähinnä eläkeikäisiä paluumuuttajia ajatellen.

Nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen

Syrjäytymisriskit näkyvät jo lapsuudessa ja nuoruusiässä. Syrjäytymisen ja väkivallan riskejä on Suomessa selvitetty seuraamalla yhteen ikäluokkaan kuuluvia pitemmän ajan lapsuudesta aikuisuuteen ja todettu, että varhaiset käyttäytymishäiriöt lapsuudessa ennakkoivat myöhempää syrjäytymistä ja häiriökäyttäytymistä.

Peruskoulussa syrjäytyminen koskee nuoria, jotka eivät saavuta heille asetettuja tiedollisia, taidollisia tai sosiaalisia tavoitteita, eivätkä kykene jatkamaan opintojaan. Näiden nuorten yhteydessä onkin johdonmukaisempaa puhua syrjäytymisen vaarasta kuin varsinaisesta yhteiskunnallisesta syrjäytymisestä.

Lasten ja nuorten syrjäytymisriski on vuorovaikutuksessa ympäristöltä saadun palautteen kanssa. Jatkuva negatiivinen palaute ja epäonnistumisen tunne johtavat helposti itsetunnon heikkenemiseen ja kielteisen minäkuvan muodostumiseen, eivätkä rohkaise lasta yrittämään ja oppimaan uusia asioita. Tästä seuraa oman itsensä poikkeavaksi ja huonommaksi tuntemisen kierre, joka voi vähitellen johtaa syrjäytymiskehitykseen.

Lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä eri viranomaisten yhteistyöllä on merkittävä rooli. Sosiaali- ja terveysministeriö koordinoi varhaisen puuttumisen Varpu-hanketta, johon osallistuvat keskeiset hallinnonalat sekä lastensuojelun, päihde- ja mielenterveysalan järjestöt. Hanke toteutettiin vuosina 2001–2004.

Erityinen syrjäytymisvaarassa oleva ryhmä on maahanmuuttajataustaiset nuoret, joiden kiinnittämiseksi yhteiskuntaan tarvitaan tavallista monipuolisempia toimia. Näiden nuorten väkivallan vähentämisestä on myös niin kotimaisia kuin ulkomaisia hyviä käytäntöjä.

Suosituksia:

- **Välitetään tietoa syrjäytymisestä ja siihen liittyvistä tekijöistä lapsen kanssa toimiville aikuisille.**
- **Tuetaan lasten ja nuorten elämänhallintaa.**
- **Kuntoutetaan lasta tarpeen mukaan.**

Asunnottomien ystäviensä luona ja rappukäytävissä majailevien asunnottomien nuorten riski joutua väkivallan kohteeksi on merkittävä. Nuorten asunnottomuus liittyy usein myös päihde- ja mielenterveyden ongelmiin. Nämä nuoret tarvitsevat tukea asumisessa. Keinoja tähän on etsitty muun muassa ympäristöministeriön johdolla toteutettavassa asunnottomuuden vähentämisohjelmassa vuosille 2001-2005 sekä tähän liittyvässä pääkaupunkiseudun asunnottomuuden vähentämisohjelmassa.

Henkirikokset ja syrjäytyminen

Henkirikollisuuden ongelmaryhmä on meillä suhteellisen selvä ja varsin suppea. Henkirikollisuus on lähes yksinomaan miesten rikollisuutta. Henkirikoksiin syyllistyvien ja niiden uhriksi päätyvien miesten tyyppihahmo on puolestaan nelikymppinen, yksin vuokra-asunnossa asuva, tuttavapiirissään yleisesti väkivaltaisuudesta tunnettu, työtön alkoholisti. Koulutus on jäänyt peruskouluun ja rikosrekisterissä on useampia aiempia tuomioita väkivaltarikoksista. Takana on yksi tai useampi kariutunut parisuhde. Rikososapuolet ovat vanhoja tuttuja ja heidän suhdettaan on pitkään leimannut keskinäinen ryypiskely ja väkivalta.

Työelämästä syrjäytyneiden miesten väkivalta on hallinnut Suomen henkirikollisuutta koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan, ja sen kokonaisuus henkirikoksista on viime vuosikymmeninä entisestään kasvanut. Myös henkirikollisuuden tasoero muihin Pohjoismaihin ja ilmeisesti koko läntiseen Eurooppaan näyttäisi syntyvän pääosin tämän ryhmän alkoholisidonnaisesta väkivallasta.

Työttömien ja työttömyysuhan alla elävien tukeminen

Työttömyyskoulutus estää usein syrjäytymistä, vaikkei se välttämättä johdakaan työttömyyden loppumiseen. Eli kyse on siitä, että ihminen tuntee kuuluvansa niin sanottujen tavallisten ihmisten joukkoon, kun on jotain mielekästä tekemistä ja päivittäinen ajankäyttö on ohjelmoitua, jolloin se vähentää juopottelua yms. Työttömyyden aikana voi toiminnan puutteen seurauksena kehittyä oma yhteiskunnasta poikkeava elämäntapa.

Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisessä on tärkeä rooli työllä ja koulutuksella ja sosiaalisilla suhteilla. Syrjäytymisen tärkeitä riskitekijöitä nuorten kannalta ovat heikko koulutus, asunnottomuus ja työttömyys. Erittäin suuri riskitekijä on nuorten pitkäaikainen työttömyys.

Ongelmanuorten juoksuttaminen luukulta luukulle rasittaa ja lisää helposti negatiivisuutta. Nuorelle pitäisi antaa myös mahdollisuus itse osallistua oman tulevaisuutensa suunnitteluun. Nuoren kanssa yhdessä tehtyyn suunnitelmaan nuori sitoutuu paremmin, koska hän tuntee, että hänen yksilölliset piirteensä huomioidaan.

Suosituksia:

- **Panostetaan työttömien aktivointiin työttömyyskoulutuksen tai muun järjestetyn toiminnan kautta.**
- **Tuetaan ihmisiä heti irtisanomisuhan tai työttömyyden alkaessa.**
- **Panostetaan viranomaisten väliseen yhteistyöhön.**
- **Annetaan nuorten aktiivisesti osallistua oman tulevaisuutensa suunnitteluun yhteistyössä viranomaisten kanssa.**

5.2 Mielenterveys

Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut työryhmän arvioimaan rikoksesta syytetyn ja rangaistukseen tuomitsematta jätetyn hoitoa ja tutkimista koskevien mielenterveyslain säännösten asianmukaisuutta. Työryhmän tulee selvittää vakavien mielenterveyden häiriöiden hoidon ja kuntoutuksen puutteita, niiden syitä sekä mahdollisia yhteistyö-ongelmia siltä osin kuin selvittämisellä voi olla merkitystä rikoslain soveltamisen kannalta. Työryhmä kartoittaa vankien psykiatrisen hoidon ja kuntoutuksen toteutumisen, hoidon jatkuvuuden sekä vankeinhoitolaitoksen ja kuntien yhteistyön ongelmia. Työryhmän tehtävänä on myös arvioida tuetun tai velvoitteellisen avohoidon käytön edellytyksiä psyykkisesti sairaiden väkivaltarikollisten hoidossa. Tähän ohjelmaan ei siksi ole sisällytetty asiasta suosituksia.

Tässä ohjelmassa ei myöskään tarkastella psykopatian ja väkivallan yhteyttä. Osa vakavaan väkivaltaan syyllistyneistä voidaan määritellä psykopaateiksi. Tällä hetkellä ei ole tiedossa tehokasta keinoa parantaa tällaista persoonallisuushäiriötä.

Mielenterveysongelmien merkityksestä tiedetään tarkimmin henkirikoksissa, mutta niiden voidaan olettaa näkyvän vastaavasti muussakin väkivallassa. Joka viidennessä henkirikoksessa mielenterveyden häiriö arvioidaan ainakin osasyysksi. Osuus edelleen kasvaa, kun mukaan lasketaan henkirikosten tekijät, joiden tiedetään olleen mielenterveyshoidossa ja sellaisetkin, joiden tiedetään käyttäneen psyykelääkkeitä. Suomessa mielenterveysongelmiin ei ole kiinnitetty niiden ansaitsemaa huomiota, koska väkivallan käyttäjät ovat tyypillisesti ”hulluna humalassa”. Tuore tutkimus osoittaa, että mielenterveysongelmat yhdistyneenä alkoholin väärinkäyttöön merkitsevät noin 80-kertaista väkivallan riskiä normaaliväestöön verrattuna (pelkkä alkoholin väärinkäyttö 50-kertaista). Tulos olisi otettava huomioon mielenterveyshoitoa järjestettäessä ja mielenterveyspotilaita hoitavien lääkäreiden tulisi erityisesti kiinnittää huomiota siihen ongelmaan, että psyykelääkkeitä määrätään alkoholin väärinkäyttäjille ja ylipäättänsä kulttuurissa, jossa potilaan on usein hoitajakson aikana vaikea pidättäytyä alkoholista.

1980-lukua koskeneen aineiston mukaan henkirikoksiin syyllistyneistä alle 21-vuotiaista yli 80 prosenttia oli ollut koulussa moniongelmaisia ja 40 prosenttia psykiatrisessa hoidossa jossakin elämänsä vaiheessa ennen henkirikosta. Tämä osoittaa, että nuorten vakavassa väkivallassa korostuvat sitä edeltäneet mielenterveysongelmat ja muu sellainen

ongelmallisuus, joka havaitaan koulussa ja siihen puututaankin, mutta ilmeisen riittämättömästi (liian myöhään tai riittämättömin ja tuloksettomin toimin).

Koululla on mahdollisuudet tunnistaa mielenterveyspalvelujen tarvetta varhaisen puuttumisen periaatteiden mukaisesti. Puututtaessa niihin ajoissa saattavat pitkää ja intensiivistä hoitoa olennaisesti halvemmat terapiat riittää ja näitä voitaisiin tarjota laajalti. Samalla on huolehdittava, että nuorisopsykiatriassa tarvittavaan intensiiviseenkin hoitoon on riittävästi mahdollisuuksia.

Suositus:

Kehitetään nuorisopsykiatrian palveluita ja koulun mahdollisuuksia tunnistaa niiden tarvetta.

Viime vuosina on kovasti kiinnitetty huomiota nk. ADHD-oireyhtymään väkivallan ja muunkin rikollisuuden riskitekijänä. Diagnoosilla, josta asiantuntijat saattavat olla eri mieltä, on se tärkeä merkitys, että lapsen häiritsevä ja aggressiivinen käyttäytyminen ymmärretään johtuvaksi sellaisista syistä, joihin ei voida vaikuttaa kurilla. ADHD-oireyhtymän hoitamisessa on tulokselliseksi osoittautuneita menetelmiä. Tällaiset lapset tarvitsevat paljon tukea sekä koulussa että kotona ja kummassakin pitäisi kasvattajien saada tukea ja avukseen ammattiosaamistakin jaksakseen tehtävässään.

Suositus:

Tuetaan keskittymishäiriöisten ja aggressiivisten lasten kasvua ja koulunkäyntiä sekä heidän vanhempiaan.

Muutamassa henkirikoksessa vuodessa ja oletettavasti lukuisissa tapauksissa muuta vakavaa väkivaltaa tekijä on ennen tapahtumaa tunnistanut, että hänen tilansa on käymässä vaaralliseksi itselleen tai muille, ja hän on ilmaissut avuntarpeensa. Ainakin, jos kysymys on henkilöstä, jolla aikaisemminkin on ollut mielenterveydellisiä ongelmia, tällaiseen avunpyyntöön pitäisi reagoida kiireellisesti. Tällainen henkilö ei todennäköisesti itse kykene hakeutumaan apuun. Suomen Mielenterveysseuralla on tällaisiin tapauksiin kriisipalvelu, jota ilmeisesti ei tunneta riittävästi. Väestölle olisi korostettava auttamisvelvollisuutta ja Mielenterveysseuran tehtävä palveluaan tehokkaasti tunnetuksi.

Suositus:

Kehitetään mielenterveyden kriisipalveluja ja tehdään olemassa olevia palveluja tunnetuksi.

5.3 Kulttuurin muutos

Yhteiskunnallinen ilmapiiri

Yhteiskunnassa tulee vahvistaa välittämisen ilmapiiriä. Jokaisen tulee reagoida lapseen kohdistuvaan väkivaltaan. Lapsimyönteisyyttä tulee lisätä kaikin tavoin mm. kohdistamalla taloudellisia voimavaroja lasten elinympäristöihin, lapsiperheiden tukemiseen ja lasten-suojeluun.

Lasten kasvatuksessa tulee edistää väkivallattomia ongelmanratkaisutapoja. On tarpeen pitää jatkuvasti esillä perusteluja, miksi ruumiillinen kuritus on lasta monella tavalla vaurioittava kasvatusmenetelmä. Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa tulee vastustaa myös tiedotuskampanjoiden avulla.

Suosituksia:

- **Selvitetään mahdollisuutta vapauttaa kasvatuksellisesti positiivinen peli- ja kuvamateriaali arvonalisäverosta tai suosia sitä muilla tavoin.**
- **Pyritään sopimaan viranomaisten ja kaupallisten televisiokanavien kumppanuudesta väkivallattomuutta edistävän materiaalin tuottamiseksi ja esittämiseksi.**
- **Estetään internetistä saatavan, yksilöä raaistavan materiaalin joutuminen lasten käsiin tukemalla helppokäyttöisten ja tehokkaiden suodatinohjelmien saatavuutta ja käyttöä.**

Väkivallattomuuskasvatus

Terveyskasvatukseen tulisi peruskoulussa sisällyttää kullekin ikäkaudelle räätälöidyt väkivallan vähentämiseen tähtäävät kasvatusohjelmat. Asennekasvatuksen lisäksi niihin tulisi kuulua väkivallattomien konfliktinratkaisutaitojen harjoittelua. Kokonaisuuden tulisi käsitellä mm. väkivallattomuutta sukupuolten välisissä suhteissa, empaattisuuteen liittyvien taitotietojen harjoittelua ja alkoholikasvatusta, jossa erityisesti painotettaisiin humalakulutuksen vastaisuutta. Poikien pitkän tähtäyksen asennekasvatuksessa edistetään väkivaltaa johdonmukaisesti kaihtavaa, provokaatiosta provosoitumatonta, sovittelevaa ja harkitsevaa miehistä ihannetta.

Suositus:

Sisällytetään väkivallan vähentämiseen tähtäävä kasvatus peruskoulun opetusohjelmaan.

6. Alkoholiehtoinen väkivalta ja toimet sen vähentämiseksi

6.1 Alkoholin kokonaiskulutuksen vähentäminen

6.2 Humalajuomisen vähentäminen alkoholin nauttimistilanteisiin ja -ympäristöihin vaikuttamalla

6.3 Alkoholin pitkäaikaisen riskikäytön vähentämistä koskevat toimenpiteet

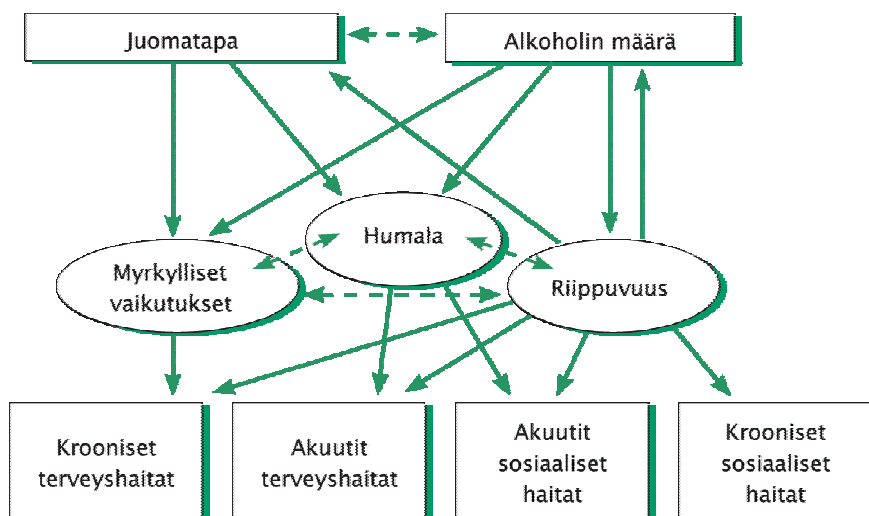
Kaikesta väkivallasta noin kaksi kolmasosaa on alkoholiehtoista. Alkoholiehtoiseen väkivaltaan voidaan vaikuttaa ensinnäkin *alkoholijuomiin ja niiden käyttöön ja kulutukseen kohdistuvilla toimenpiteillä* sekä väkivallan yleiseen ehkäisyyn liittyvillä toimenpiteillä.

Tutkimusten mukaan alkoholin vaikutukset yksilöiden ja yhteisöjen elämään riippuvat kulutetun alkoholin määrästä ja juomatavoista (kuvio 6.1). Jos humalahakuinen suomalainen juomatapa säilyy ennallaan, kasvava alkoholin kulutus lisää myös väkivaltahaittoja. Toisaalta muiden maiden kokemuksista tiedetään, että erilaisilla juomatavoilla (ja muutoin väkivallattommalla kulttuurilla) merkittävästi korkeampikin alkoholin kulutus voi aiheuttaa pienempiä haittoja. Jos suomalaiset juomatavat eivät muutu, väkivaltahaittojakaan ei voida alentaa ilman alkoholin kokonaiskulutukseen liittyviä toimenpiteitä. Jos alkoholikulttuuria kyettäisiin muuttamaan vähemmän humalahakuiseksi, paremmat juomatavat kompensoisivat kasvavaa alkoholin kulutusta. Kyse ei kuitenkaan ole toisensa pois sulkevista vaihtoehdoista, sillä todennäköisesti vähenevä humalajuominen vähentäisi myös kokonaiskulutusta.

Alkoholiehtoista väkivaltaa voidaan vähentää toimenpiteillä, joilla tavoitellaan

- alkoholin kokonaiskulutuksen vähentämistä
- humalajuomisen vähentämistä ja
- alkoholin pitkäaikaisen riskikäytön vähentämistä

Kuvio 6.1. Alkoholin käytön, vaikutusten ja haittojen välisiä suhteita.



Lähde: Babor & al. 2003, mukaellen

6.1 Alkoholin kokonaiskulutuksen vähentäminen

Yhteiskuntatieteellinen ja lääketieteellinen alkoholitutkimus on tunnistanut alkoholi-juomien kokonaiskulutuksen tason ja alkoholihaittojen tason välisen yhteyden. Lisääntyvä kokonaiskulutus lisää yleisesti alkoholihaittoja ja esimerkiksi humalajuomista. Vastaavasti kokonaiskulutuksen vähentyminen johtaa alkoholihaittojen vähentymiseen.

Alkoholin kokonaiskulutuksella on vastaava yhteys myös väkivaltarikollisuuteen. Kokonaiskulutuksen taso vaikuttaa syrjäytyneen ja päihdeongelmaisen väestön määrään. Tässä väestöosassa alkoholin suurkulutus, kulutuksesta aiheutuvat erilaiset haitat sekä väkivalta ovat keskittyneitä, joihin ei enää voida helposti vaikuttaa. Useimmat haitat esiintyvät kuitenkin jakaantuneena koko väestön eikä vain suurkuluttajien keskuuteen. Vahva humalatilasta lisää merkittävästi onnettomuus- ja tapaturmariskejä sekä riskiä väkivaltarikoksen tekemiseen ja uhriksi joutumiseen. Kokonaiskulutuksen taso ja tällaisten riskitilanteiden määrä ja vakavuus ovat yhteydessä toisiinsa eli *kokonaiskulutusta vähentämällä voidaan vähentää myös koko väestön – eikä vain päihdeongelmaisten – alkoholi- ja väkivaltahaittoja*. Jos alkoholin kulutuksen annetaan kasvaa, erityisten alkoholipoliittisten ja väkivallan ehkäisyyn liittyvien tavoitteiden ja toimenpiteiden vaikutukset heikkenevät.

Koska alkoholijuomien kokonaiskulutukseen vaikuttavat pääasiassa alkoholijuomien hinta ja saatavuus, alkoholin kokonaiskulutuksen vähentämiseksi on otettava huomioon seuraavat mahdollisuudet:

Suosituksia:

- **Korotetaan alkoholiveroa hallitusti vuosittain edellytyksin, että alkoholijuomien kokonaiskulutus pienenee.**
- **Vaikutetaan valmisteilla olevaan EU:n alkoholistrategiaan siten, että siinä määritellään selvästi kansanterveyden edistämisen ja alkoholihaittojen vähentämisen asema yhteisön politiikoissa.**
- **Varmistetaan aktiivisen alkoholiveropolitiikan toimintamahdollisuudet EU:n tasolla.**
- **Tehostetaan alkoholilupahallinnon ja -valvonnan keinojen käyttöä alkoholin myynnistä ja anniskelusta aiheutuvien hyvinvointia ja elinympäristöä heikentävien haittojen sekä häiriöiden vähentämiseksi.**

6.2 Humalajuomisen vähentäminen alkoholin nauttimistilanteisiin ja -ympäristöihin vaikuttamalla

Alkoholin kokonaiskulutuksen vähentämiseen tähtäävien toimien ohella toisen kokonaissuuden muodostavat toimet, joilla vaikutetaan alkoholin nauttimistilanteisiin. Alkoholijuomien lisääntyvä kulutus uhkaa lisätä humalajuomisenkin määrää. Humalajuomisen yleistymisen lisää todennäköisesti väkivaltaa. *Alkoholikulttuurin tulisi muuttua humalajuomista syrjivämmäksi, jos väkivaltaa halutaan vähentää.*

Alkoholin nauttimistilanteisiin ja nauttimisympäristöihin vaikuttamisen tavoitteena on vähentää ja ehkäistä humalajuomista. Humalajuomisen haitallisia seurauksia voidaan

vähentää puuttumalla ensisijaisesti humalaisten käyttäytymiseen, mutta *ehkäisevä toiminta* on kaikkein tehokkainta ja kulttuurisesti vaikuttavinta. Tähän ehkäisevään tavoitteeseen liittyvät esimerkiksi alkoholijuomien nauttimiskiellot, jotka koskevat kaikkia alkoholi-juomien kuluttajia tietyissä tilanteissa. Näiden tilanteiden kulttuurinen hyväksyminen on edellytys alkoholikulttuurin muutokselle.

Humalajuominen on joka tapauksessa laajempi kulttuuri-ilmiö, jonka syyt ovat moninaiset. Juomatapojen muuttamiseen voidaan siis pyrkiä vaikuttamalla alkoholin nauttimistilanteisiin eri ympäristöissä kuten anniskelupaikoissa, yleisötilaisuuksissa, yleisillä ja yksityisillä paikoilla.

Tyypillisenä esimerkkinä voidaan pitää esimerkiksi valvottua ravintolaympäristöä, jossa ihmiset käyttäytyvät eri tavalla kuin valvomattomassa ympäristössä. Ravintoloilla on myös erityisiä mahdollisuuksia kehittää omaa toimintaansa ja omavalvontaansa humalajuomisen ja väkivallan vähentämiseksi. On kuitenkin muistettava, että maassa nautitusta alkoholista vain noin 15 % nautitaan ravintoloissa. Vaikka ravintoloissa tapahtuvan anniskelun oma-valvonnan kehittäminen voi olla yksi avain alkoholikulttuurin muuttamiseen, ravintolat eivät ole se taho, joka vastaa yksin nykyisen kulttuurin haitoista. Alkoholinkäyttöä olisi hyvä ylipäätään ohjata tilanteisiin ja tiloihin, joissa on *sosiaalista valvontaa*.

6.2.1 Humalajuomisen vähentäminen anniskelupaikoissa

Alkoholijuomien anniskelupaikka on alkoholin nauttimisympäristönä valvottu. Valvonnasta vastaa anniskelupaikan henkilökunta, joka toteuttaa paitsi alkoholilain velvoitteita myös ravintolan omistajan ja johdon toimintaohjeita. Anniskelupaikoissa henkilökunnan on noudatettava alkoholilain säännöksiä, joiden mukaan päihtynyttä ei saa päästää anniskelupaikkaan, häiritsevästi käyttäytyneelle tai selvästi päihtyneelle ei saa anniskella ja asiakas, joka käyttäytyy häiritsevästi tai jonka päihtymys on selvästi havaittavissa, on poistettava anniskelupaikasta.

Vaikka alkoholijuomien myynti anniskelupaikoissa on vain pieni osa alkoholijuomien kokonaiskulutuksesta, anniskelupaikoissa voidaan vaikuttaa juomistilanteisiin kaikkein eniten. Aamuyön tunteina ravintoloissa voi valvonnasta huolimatta olla runsaasti päihtyneitä, jotka saattavat aiheuttaa väkivaltatilanteita paitsi ravintoloissa, myös kaduilla ja kotona. Päihtyneen asiakkaan poistaminen anniskelupaikasta on yleensä seurausta joko siitä, että päihtynyt asiakas on alkoholilain vastaisesti päästetty anniskelupaikkaan taikka siitä, että päihtyneelle asiakkaalle on alkoholilain vastaisesti anniskeltu. Jos alkoholikulttuurin muutos vähemmän humalahakuiseksi asetetaan yhteiskunnalliseksi tavoitteeksi, toimenpiteitä on syytä keskittää anniskelupaikkojen mahdollisuuksiin.

Anniskelupaikan omat toimenpiteet

Suosituksia:

- **Anniskeluluvanhaltijat edistävät asiakkaiden viihtyvyyttä ja turvallisuutta sekä ehkäisevät humalahakuista juomista ja väkivaltatilanteita kokonaisvaltaisesti yhteistyössä henkilökunnan, viranomaisten ja lähiyhteisöjen kanssa.** ²
- **Kehitetään anniskelupaikkojen omavalvontaa** ³

Alkoholijuomien anniskeluajkojen ja ravitsemisliikkeiden aukioloaikojen sääntelyssä tulisi pyrkiä tasapainoon, jossa otettaisiin huomioon ravintoloiden kannattavuusnäkökohdat ja humalajuomisen hillitsemiseen liittyvät tavoitteet. Tämän suosituksen voidaan ajatella kuitenkin edellyttävän erityistä jatkovalmistelua.

Anniskelupaikkojen viranomaisvalvonta

Alkoholikulttuurin ja juomatapojen muuttamista voidaan tukea tehokkaammin, jos anniskeluluvan edellytyksiä ja anniskelupaikkojen järjestystä valvotaan muutenkin kuin rutiininomaisesti.

Suosituksia:

Viranomaiset edistävät aktiivisesti anniskelupaikkojen omien toimenpiteiden kattavuutta ja vaikuttavuutta lupahallinnolla, valvonnalla ja vaikuttamisella, kuten:

- Vastaavan hoitajan henkilökohtaisen vastuun korostaminen.
- Riittävän henkilökunnan edellyttäminen käytännössä.
- Vastuullisen anniskelun keinovalikoiman aktiivinen tiedottaminen anniskeluluvanhaltijoille ja omavalvonnan kehittämisen motivointi.
- Alkoholilain päihtymykseen ja häiriökäyttäytymiseen liittyvien käsitteiden selvä ja tavoitteellinen määrittely.
- Aktiivinen valvonta humalajuomisen vähentämiseksi – erityisesti riskianalyysin perusteella kohdennettuna (alkoholijuomien osuus tuloista, aukioloajat, asiakasprofiili, sijainti, haittailmoitukset).
- Alkoholihallinnon ja poliisin tavoitteellinen yhteistyö tiedonvaihdoissa ja valvonnan kohdentamisessa riskianalyysin perusteella.
- Johdonmukaisten seuraamusten määrääminen rikkomustapauksissa.
- Paikallisten tarpeiden huomioon ottaminen anniskelu- ja jatkoaikakupahallinnossa, valvonnassa ja puuttumiskynnyksessä.
- Erityisen huomion kiinnittäminen aamuyön tunteina ilman anniskelulupaa tapahtuvaan ravitsemisliiketoimintaan ja järjestyksenpitoon.

² Vastuulliseen anniskeluun ja väkivallan vähentämiseen liittyviä toimintamahdollisuuksia on esitetty tarkemmin alkoholi ja väkivalta -työryhmän raportissa.

³ Omavalvontaa on selvitetty alkoholi ja väkivalta -työryhmän raportissa.

6.2.2 Humalajuomisen vähentäminen yleisissä kokouksissa ja yleisötilaisuuksissa

Yleisten tilaisuuksien ja yleisötilaisuuksien järjestäjien mahdollisuudet vaikuttaa alkoholijuomien nauttimistilanteisiin humalajuomisen suhteen ovat samankaltaiset kuin anniskeluluvanhaltijoilla. Tilaisuuksien järjestäjät ovat kokoontumislain 17 §:n mukaan vastuussa järjestyksen ja turvallisuuden säilymisestä sekä lain noudattamisesta. Alkoholilain mukaan alkoholijuomien nauttiminen on kielletty paikassa, johon on järjestetty julkinen tilaisuus. Tilaisuuden järjestäjillä on oikeus jopa kieltää alkoholijuomien hallussapito ja järjestyksenvalvojilla on oikeus estää pääsy tilaisuuteen tai poistaa tilaisuudesta se, jonka päihtymyksensä vuoksi on syytä epäillä vaarantavan järjestystä tai turvallisuutta.

Vaikuttaminen yleisten kokousten ja yleisötilaisuuksien turvallisuuteen on vuoden 2004 alkoholiveronalennusten jälkeen entistäkin tärkeämpää. Veronalennukset alensivat lähinnä alkoholijuomien vähittäismyyntihintoja, joten on pelättävissä, että halpaa alkoholia nautitaan yhä enemmän yleisön joukossa.

Suhtautuminen yleisötilaisuuksissa tapahtuvaan alkoholijuomien nauttimiseen on tasapainottelua useiden näkökulmien välillä. Alkoholilain mukaan alkoholijuomien nauttiminen on kielletty julkisessa tilaisuudessa, mutta alueelle voidaan myöntää anniskelulupia. Toisaalta alkoholijuomat eivät sovi lainkaan joihinkin lasten, nuorten ja perheiden tilaisuuksiin sekä urheilutapahtumiin. Alkoholilain 21 d §:n mukaan anniskelulupa voidaan tällöin jättää myöntämättä tai rajoittaa sitä.

Alkoholijuomien nauttimiskiellon ja hallussapitokiellon noudattamista ja valvontaa yleisötilaisuuksissa voidaan toisaalta tukea myöntämällä tarvittaessa alkoholijuomien anniskelulupia alueelle. Kysymys on tältä osin myös ravintolaelinkeinon toimintamahdollisuuksista: yrittäjät maksavat yleensä tilaisuuden järjestäjälle anniskelumahdollisuudesta ja ovat sopimusosapuolina oikeutettuja odottamaan järjestäjiltä vähintään alkoholilain noudattamista.

Samoin kuin anniskelupaikoissa, yleisissä kokouksissa ja yleisötilaisuuksissa noudatettavat humalajuomista ehkäisevät käytännöt voivat tukea alkoholikulttuurin muutosta.

Järjestäjän toimenpiteet yleisissä kokouksissa ja yleisötilaisuuksissa

Suosituksia:

Järjestäjät edistävät yleisön viihtyvyyttä, turvallisuutta ja lähiympäristön häiriöttömyyttä kokonaisvaltaisesti yhteistyössä henkilökuntansa, viranomaisten ja lähiympäristön kanssa riski- ja häiriöanalyysin perusteella kuten

- Päihtyneiden pääsyn estämisestä alueelle ja heidän poistamisestaan alueelta on selvät määräykset ja toimintaohjeet järjestyksentralvojoille.
- Alkoholiojuomien anniskeluluvat haetaan ja anniskelualueet määritellään riski- ja häiriöanalyysin perusteella.
- Alkoholioilain 58.1 § 3-kohdan mukainen alkoholiojuomien nauttimiskielto merkitään selvästi alueelle ja järjestyksentralvojoilla on selkeät määräykset puuttua kiellon rikkomiseen. Järjestäjät sopivat muuta aluetta koskevasta nauttimiskiellostasta ja sen valvonnasta myös sopimuksessaan anniskeluluvanhaltijan kanssa.
- Valvonnan tehostamiseksi järjestäjät kieltävät itse tarpeen mukaan kokoontumislain 23.3 §:n perusteella alkoholiojuomien hallussapidon alueella.

Viranomaisvalvonta yleisissä kokouksissa ja yleisötilaisuuksissa

Tällä hetkellä poliisi vastaanottaa ilmoituksen yleisen kokouksen tai yleisen tilaisuuden järjestämisestä kokoontumislain mukaisesti ja lääninhallitus myöntää mahdollisen anniskeluluvan alkoholilain mukaisesti.

Suosituksia:

- **Poliisi- ja alkoholiviranomaiset edistävät aktiivisesti yleisten kokousten ja yleisötilaisuuksien viihtyisyyttä, turvallisuutta ja lähiympäristön häiriöttömyyttä ilmoitus- ja lupahallinnolla, valvonnalla ja vaikuttamisella.**
- **Poliisin ennakolliset toimet (ohjeet, määräykset ja kiellot) mitoitetaan aikaisempien vastaavista tilaisuuksista saatujen kokemusten perusteella tehdyn riski- ja häiriöanalyysin mukaisesti taikka paikallisen turvallisuus- tms. suunnitelman mukaisesti.**
- **Järjestäjiltä edellytetään etukäteen suunnitelma omien toimenpiteidensä toteuttamisesta.**
- **Alkoholihallinto määrittelee anniskeluluvan ja anniskelualueen aikaisemmat kokemukset, tilaisuuden luonne ja paikalliset näkökohdat huomioon ottaen. Anniskeluluvan myöntäminen nähdään tärkeänä myötävaikuttavana keinona muun alueen alkoholijuomien nauttimiskiellon (ja hallussapitokiellon) toteuttamiseksi.**
- **Poliisi kieltää alkoholijuomien hallussapidon kokoontumislain 23.3 §:n perusteella yhteistyössä järjestäjän kanssa tai omalla päätöksellään riskianalyysin perusteella. Järjestäjälle annetaan selvät toimintaohjeet kiellon valvonnasta humalajuomisen ehkäisyssä.**
- **Poliisi- ja alkoholiviranomaiset painottavat, että päihtyneiden pääsyn estämistä ja poistamista sekä alkoholijuomien nauttimiskieltoa (ja mahdollisesti hallussapitokieltoa) koskevaa järjestäjän määräystä noudatetaan koko tilaisuuden alueella. Määräyksen noudattamista koskevia valvontatietoja käytetään motivoimaan järjestäjiä jatkuvasti parantamaan toimintaansa.**

Anniskelupaikkojen toimenpiteet yleisissä kokouksissa ja yleisötilaisuuksissa

Yleisötilaisuuksissa alkoholijuomien anniskelu tapahtuu yleensä tilaisuuden järjestäjän ja lupaviranomaisen ohjeiden mukaan. Kun alkoholijuomia nautitaan vain valvotussa anniskelupaikassa, luvanhaltijan oma valvonta on ratkaisevassa asemassa.

Anniskelupaikkojen henkilökunnan tulee noudattaa alkoholilain säännöksiä, joiden mukaan päihtynyttä ei saa päästää anniskelupaikkaan, häiritsevästi käyttäytyneelle tai selvästi päihtyneelle ei saa anniskella ja että asiakas, joka käyttäytyy häiritsevästi tai jonka päihtymys on selvästi havaittavissa, on poistettava anniskelupaikasta. Henkilökunnan on myös huolehdittava siitä, että alkoholijuomia ei kuljeteta pois anniskelualueelta ja että anniskelualue merkitään selvästi.

Suosituksia:

- **Anniskeluluvanhaltijat edistävät asiakkaiden viihtyvyyttä ja ehkäisevät humalahakuista juomista ja väkivaltatilanteita kokonaisvaltaisesti yhteistyössä henkilökunnan, tilaisuuden järjestäjän, viranomaisten ja lähiyhteisöjen kanssa.**
- **Kehitetään anniskelupaikkojen omavalvontaa.**

6.2.3 Humalajuomisen vähentäminen yleisillä paikoilla

Yleisellä paikalla – vaikkapa tie, katu, jalkakäytävä, tori, puisto, urheilukenttä tai hautausmaa – tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaisia tapahtumia ja paikkoja, joissa ei ole paikan omistajaa tai järjestäjää, joka vastaisi lain mukaan järjestyksenpidosta ja turvallisuudesta.

Järjestyslain 4 §:n mukaan alkoholijuomien nauttiminen on kielletty yleisellä paikalla taajamassa. Säännöksen mukaan alkoholijuomien nauttiminen on kuitenkin sallittu puistossa tai muulla siihen verrattavalla yleisellä paikalla siten, että nauttiminen ja siihen liittyvä oleskelu ja käyttäytyminen ei estä tai kohtuuttomasti vaikeuta muiden oikeutta käyttää paikkaa varsinaiseen tarkoitukseensa. Järjestyslain mukaan alkoholijuomien nauttiminen on aina kielletty julkisessa liikenteessä olevassa kulkuneuvossa.

Vuonna 2004 toteutetut alkoholiveronalennukset vaikuttavat erityisesti yleisillä paikoilla tapahtuvaan juomiseen. Alkoholijuomien halvemmat vähittäismyyntihinnat uhkaavat siirtää juomista valvotuista ravintoloista yleisille paikoille. Voidaan sanoa, että ravintolat ovat viereisten puistojen kanssa kilpailutilanteessa, jossa puistoilla on alkoholin hinnan suhteen selvä kilpailuetu.

Järjestyslain säännös alkoholijuomien nauttimisen sallittavuudesta on tulkinnanvarainen. Poliisiviranomaiset voivat kuitenkin selkeyttää lain soveltamista määrittelemällä etukäteen esimerkiksi sellaisia tilanteita ja paikkoja, joissa alkoholijuomien nauttiminen useimmiten ”estää tai kohtuuttomasti vaikeuttaa” muiden oikeutta käyttää paikkaa. Järjestyslain tulkinnanvaraista säännöstä tulisi käytännössä selventää sisäasiainministeriön ohjeilla, joiden selvänä tarkoituksena olisi ehkäistä alkoholin aiheuttamia järjestys- ja turvallisuusriskejä. Paikallisissa turvallisuussuunnitelmissa voidaan päättää merkitä alkoholijuomien nauttimiseen soveltumattomat paikat selkeästi. Käytännössä esimerkiksi lasten leikki-puistot voitaisiin varustaa selvillä alkoholijuomien nauttimiskieltoa osoittavilla merkeillä.

Yleisillä paikoilla tapahtuvaa humalajuomista ei voida vähentää muuttamatta ihmisten nykyisiä käyttäytymismalleja ja viranomaisvalvonnan käytäntöjä. Jos alkoholikulttuurin muutokseen tähtäävät toimenpiteet aloitetaan valvotuista ravintoloista ja yleisistä tilaisuuksista, on mahdollista, että humalajuominen lisääntyy ”valvomattomilla” yleisillä paikoilla.

Ikään kuin minimitasoisesti poliisi puuttuu alkoholijuomien nauttimiseen ja häiriökäyttäytymiseen sitten kun järjestyslaissa tai rikoslaissa määritelty tunnusmerkistö täyttyy. Poliisin tulisi kuitenkin poliisilain perusteella puuttua yleisellä paikalla havaittaviin riskitilanteisiin johdonmukaisesti *jo ennakolta*. Puuttumiskynnystä tulisi laskea niiden henkilöiden osalta, jotka riskianalyysin perusteella on todettu aikaisemmin päihtyneenä väkivaltaisiksi tai henkilöihin, jotka yleisellä paikalla esiintyvät häiritsevästi syyllistymättä vielä rikokseen.

Kun kysymyksessä on nuori, poliisin tulee olla yhteydessä vanhempiin ja sosiaali-viranomaisiin. Poliisin tulisi yhtenäistää omia toimintatapojaan eri tilanteissa. Yhtenäinen toimintalinja pidemmän ajan kuluessa muuttaa myös ihmisten käyttäytymistä. Alkoholin nauttiminen ei enää tapahdu yhtä avoimesti ja syntyy sosiaalista kontrollia.

Yleisten paikkojen turvallisuuteen voivat merkittävästi vaikuttaa myös alkoholijuomien anniskelu- ja vähittäismyyntiluvanhaltijat. Alkoholilain velvoitteet, jotka koskevat alkoholijuomien myymistä tai anniskelua päihtyneille tai niiden välittämistä päihtyneille, ovat selvät. Niiden noudattaminen on itsessään väkivallan ehkäisytaavoitteiden kannalta tärkeää, mutta myös velvoitteiden toteuttamistapa vaikuttaa tavoitteiden saavuttamiseen. Esimerkiksi selvästi päihtyneen asiakkaan poistaminen suin päin ravintolasta voi siirtää ongelman, mutta ei poista sitä.

Poliisin toimenpiteet yleisillä paikoilla

Suosituksia:

- **Poliisi puuttuu johdonmukaisesti kaikilla julkisilla paikoilla sellaiseen alkoholijuomien nauttimiseen, joka voi tyypillisesti häiritä kansalaisten tilan käyttöä tai muodostaa ajan kuluessa riskitilanteita.**
- **Poliisin toimet suunnitellaan paikallisten tarpeiden mukaisesti tehdyn riskianalyysin perusteella. Tämä tarkoittaa esimerkiksi**
 - nauttimiskieltoalueiden selvää merkitsemistä ja rajaamista
 - selvää puuttumiskynnystä yleisellä paikalla tapahtuvaan alkoholijuomien nauttimiseen. Kynnys voi olla alempi esimerkiksi ravintoloiden lähistöllä ja keskeisissä julkisissa tiloissa.

Anniskelupaikkojen ja vähittäismyyntipaikkojen toimenpiteet

Yleisiä paikkoja nykyisin säätelevät normit eivät näytä tarpeeksi tehokkailta ohjaamaan suomalaisia juomatapoja vähemmän humalahakuisiksi. Anniskelun omavalvonnalla voidaan vaikuttaa myös yleisten paikkojen humalahaittoihin, sillä anniskelupaikasta poistuvat asiakkaat voivat aiheuttaa humalahaittoja yleisillä paikoilla. Henkilökunnan on noudatettava alkoholilain säännöksiä, joiden mukaan päihtynyttä ei saa päästää anniskelupaikkaan, häiritsevästi käyttäytyneelle tai selvästi päihtyneelle ei saa anniskella ja että asiakas, joka käyttäytyy häiritsevästi tai jonka päihtymys on selvästi havaittavissa, on poistettava anniskelupaikasta. Lisäksi henkilökunnan on huolehdittava myös siitä, että alkoholijuomia ei kuljeteta pois anniskelualueelta ja että anniskelualue merkitään selvästi. Yleisillä paikoilla nautittavat alkoholijuomat on yleensä ostettu vähittäismyyntipaikoista tai Alko Oy:n myymälästä. Vähittäismyyntipaikoissa henkilökunnan on noudatettava alkoholilain säännöksiä, joiden mukaan alkoholijuomien myyminen on kiellettyä häiritsevästi käyttäytyvälle, alaikäiselle ja selvästi päihtyneelle tai jos on aihetta olettaa alkoholijuoman välittämistä päihtyneelle tai alaikäiselle.

Suosituksia:

- **Anniskeluluvanhaltijat, vähittäismyyntiluvanhaltijat ja Alko Oy edistävät asiakkaiden viihtyvyyttä ja lähiympäristön viihtyisyyttä ja ehkäisevät humalahakuista juomista ja väkivaltatilanteita kokonaisvaltaisesti yhteistyössä henkilökunnan, viranomaisten ja lähiyhteisöjen kanssa.**
- **Anniskelu- ja vähittäismyyntipaikoissa kehitetään omavalvontaa.**

6.2.4 Humalajuomisen vähentäminen yksityisillä paikoilla

Yksityinen paikka alkoholijuomien nauttimisympäristönä on viranomaisten valvonnan piirissä yleensä vasta sitten, kun jotain pahaa on jo tapahtunut. Ihmisten kodit, kesämökit ja saunat kuuluvat yksityisyyden piiriin.

Alkoholikulttuurin muutos – humalajuomisen ehkäisy – edellyttää muutosta niihin sosiaalisiin käytäntöihin, joiden varassa nykyiset asenteet lepäävät. Välinpitämätön ja jopa kannustava asenne humalajuomista kohtaan lisää alkoholihaittoja. Yksittäiset ihmiset voivat muuttaa suhtautumistaan humalajuomiseen. Isännät ja emännät voivat esimerkiksi suunnitella etukäteen vieraidensa iltaa myös alkoholin nauttimisen määrän ja ajan suhteen. Alkoholinkäyttötilanteita olisi hyvä ylipäättään ohjata tilanteisiin ja tiloihin, joissa on *sosiaalista valvontaa*. Alkoholinkäyttötilanteissa voitaisiin edistää sosiaalista vastuuntuntoa, jotta esimerkiksi väkivaltatilanteissa loukkaantuneille saadaan apua välittömästi eikä ”tolkuttomasti” päihtyneille enää tarjoiltais (ks. kpl. 10.4.).

Humalajuomisen meluhaitat eivät juuri koskaan rajoitu alkoholijuomia nauttivien ihmisten yksityisyyden piiriin. Oikeus humalahaitoista häiriöttömään elinympäristöön voisi toteutua paremmin, jos yhteiskunnassa olisi selkeä sosiaalinen normi siitä kynnyksestä, jonka ylittämisen jälkeen olisi kaikin puolin oikeutettua pyytää viranomaisilta apua. Nykyisin poliisi- ja sosiaaliviranomaiset reagoivat tahoillaan silloin, kun häiriöstä tulee ilmoitus.

Vaikka alkoholijuomien anniskelu- ja vähittäismyyntiluvanhaltijat ja Alko Oy eivät voi suoranaisesti vaikuttaa asiakkaidensa käyttäytymiseen, esimerkiksi päihtyneille myyminen ja anniskelu voivat vaikuttaa suoraan myös yksityisissä paikoissa tapahtuvaan väkivaltaan. Myös yksityisissä paikoissa tapahtuvaa väkivaltaa voidaan ehkäistä ja vähentää päihtyneille myyntiä ja anniskelua sekä päihtyneille välittämistä koskevien velvoitteiden omavalvonnalla. Lisäksi voidaan painottaa yksityisilläkin paikoilla tapahtuviin juomistilanteisiin liittyvän sosiaalisen valvonnan ja vastuuntunnon tärkeyttä.

*Viranomaisten toimenpiteet yksityisillä paikoilla**Suosituksia:*

- **Poliisi- ja sosiaaliviranomaiset ehkäisevät yhteistyössä ongelmien syntymistä.**
- **Kansalaisten ilmoittamiskynnystä alkoholiehtoisesta väkivaltaepäilystä pyritään laskemaan – paikallisesti ”sovitaan” milloin esimerkiksi poliisi kutsutaan paikalle.**

Myös anniskelupaikkoja ja vähittäismyyntipaikkoja koskevat suositukset koskevat yksityisillä paikoilla ilmeneviä humalahaittoja kuten kohdassa 6.2.3.

6.3 Alkoholin pitkäaikaisen riskikäytön vähentämistä koskevat toimenpiteet

Merkittävä osa suomalaisesta väkivallasta tapahtuu yhteiskunnasta ja työelämästä syrjäytyneiden miesten ja yhä useammin myös naisten keskuudessa. Alkoholin kokonaiskulutukseen vaikuttamalla voidaan vaikuttaa tämän ryhmän kokoon. Juomistilanteisiin vaikuttamalla voidaan vaikuttaa niihin olosuhteisiin, joissa väkivalta heidän keskuudessaan tapahtuu. Suuri osa esimerkiksi henkirikosten uhreista olisi pelastunut, jos paikalla olisi ollut joku siinä määrin selvä, että olisi pystynyt hälyttämään apua paikalle heti väkivaltilanteen jälkeen. Näissä tapauksissa paikalla on ollut sammuneita tai niin humalaisia, että he eivät kykene hälyttämään apua ajoissa. Näitä tilanteita voitaisiin vähentää, jos alkoholin suurkuluttajien juomatapoja voitaisiin muuttaa siten, että alkoholin käyttötilanteissa ei humalluttaisi ”tolkuttomaan” humalaan asti.

Myös alkoholinkäytön aloitusiän nostaminen on yksi tärkeä tavoite, jolla voidaan ainakin pidemmällä aikavälillä vaikuttaa riskikäyttäjien määrän vähentämiseen. Alkoholisoituminen ja siihen liittyvä väkivalta on sitä todennäköisempää, mitä nuorempana alkoholia ruvetaan käyttämään. Eurooppalaisten nuorten päihteiden käyttöä selvittävän ESPAD tutkimuksen mukaan suomalaisnuorten juomakokeilut alkavat aikaisin. Noin kolmannes suomalaisnuorista on kokenut itsensä juopuneeksi 13-vuotiaana tai aiemmin. Alle 12-vuotiaana juovuksissa on ollut noin 10 prosenttia nuorista, kun taas 15-vuotiaista jo lähes kolme neljästä. (Ks. Ahlström et al, 2004, Hibell et al 2004.)

Suosituksia:

Nostetaan nuorten alkoholinkäytön kokeilu- ja aloitusikä.

Pitkäaikaisen riskikäytön vähentämiseen voidaan vaikuttaa myös erilaisilla sosiaali- ja terveys- sekä asuntopoliittisilla toimilla, joita käsitellään esimerkiksi Alkoholiohjelmassa vuosille 2004–2007.

Erityisesti seuraavilla toimenpiteillä voitaisiin myös ehkäistä alkoholin pitkäaikaista riskikäyttöä ja siitä aiheutuvia haittoja:

Suosituksia:

- **Tehostetaan riskikäyttöä, riskin arviointia ja omaehtoisia alkoholin-käytön rajoittamisen keinoja koskevaa tiedotusta.**
- **Vakiinnutetaan alkoholinkäytön riskien arviointiosaksi terveydentilan arviointia kaikissa terveydenhuollon asiakaskontakteissa.**
- **Otetaan käyttöön riskiryhmiin kohdennettu neuvonta ja varhaisen puuttumisen toimintamallit perusterveydenhuollossa ja erikois-sairaanhoidossa.**
- **Turvataan päihdeongelmien hoitopalveluiden ja päihdeongelmaisia tukevien muiden palveluiden kattavuus ja saatavuus.**
- **Ehkäistään alkoholinkäytön leviäminen yhä useampiin arkielämän yhteyksiin esimerkiksi tukemalla terveellisiä elämäntapoja edistävää kansalaistoimintaa.**

Sosiaali- ja terveysministeriön kokoaman Alkoholiohjelman (Alkoholiohjelma 2004-2007) ja oikeusministeriön kokoaman Väkivallan vähentämisohjelman yhteisenä tavoitteena on vähentää alkoholiehtoista väkivaltaa yhteiskunnassa. Keinona *on koota eri tahoilla tapahtuvaa toimintaa yhteen* jäsentyneeksi kokonaisuudeksi, jossa eri toimintalinjat tukevat toisiaan. Toisiinsa systemaattisesti liittyvien toimenpiteiden järjestelmä on esimerkiksi alkoholihaittojen tai väkivaltahaittojen vähentämisessä tehokkaampi kuin toisistaan erillään toteutettavat yksittäiset toimenpiteet.

Alkoholinkäytön kokeilu- ja aloittamisikään vaikuttamisessa kuin myös humalahakuisen juomatavan vähentämiseen asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa tarvitaan kuitenkin erityisesti myös vanhempien ja kasvattajien vastuuta ja toisaalta vanhemmuuden tukemiseen liittyviä toimenpiteitä, joita käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

7. Lasten ja nuorten tekemän ja heihin kohdistuvan väkivallan vähentäminen

7.1 Vanhemmuuden ja kasvattamisen tukeminen

7.2 Lasten ja nuorten lähiympäristö

7.3 Päivähoito

7.4 Koulu

7.5 Nuorison vapaa-aika

7.6 Sosiaali- ja terveydenhoito

Lapsen kehitys on perintötekijöiden ja ympäristön vuorovaikutuksen tulos. Persoonallisuuden piirteiden vaihtelusta noin puolet selittyy perinnöllisyyden kautta. Perinnölliset tekijät vaikuttavat ihmisen älykkyyteen, psykologisiin piirteisiin, asenteisiin ja harrastuksiin. Geenien vaikutukset ovat yhteydessä ympäristötekijöihin, jotka yleensä vahvistavat perimän suuntaista kehitystä. Lasten kasvuympäristöllä on siten merkittävä vaikutus mahdolliseen tulevaan epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Kodin kasvuympäristö vaikuttaa lapsen kehitykseen paitsi kodin ilmapiirin ja perheenjäsenten vuorovaikutuksen kautta myös suodattamalla asuinympäristön vaikutuksia. Lapsilähtöisen kasvatuksen edut ovat siten merkittäviä. Lapsen kehitykseen vaikuttaa myös naapuruston tarjoama epävirallinen sosiaalinen kontrolli.

Epäsosiaalinen käyttäytyminen kehittyy monien riskitekijöiden kasautumisen tuloksena. Liian vähän tiedetään siitä, millaisissa oloissa geneettiset taipumukset tulevat esille, mutta suurimmat sosiaalisen toimintakyvyn kehitysriskit ovat lapsilla, jotka eivät varhaislapsuudessa ole omaksuneet toisia ihmisiä huomioon ottavia ja kunnioittavia sosiaalisia taitoja. Jos lapset eivät saa kokea äidin ja isän hyvää keskinäistä suhdetta, hyvää suhdetta isään ja äidin huolehtivuutta, heillä on vaikeuksia muun muassa motivoitua koulutyöhön. Kehitysriskejä lisäävät myös vanhempien runsas alkoholin käyttö ja lapsen väkivaltainen kohtelu sekä yleensäkin lapsen väkivaltainen kasvuympäristö.

Tutkimustieto (Kokko & Pulkkinen, 2000) osoittaa, että varhaislapsuuden aggressiivinen käyttäytyminen voi olla alkuna sopeutumattomuuden kehälle, joka tiivistyy varhaisnuoruuteen saavuttaessa. Sopeutumattomuuden ennustettavuus on suurin silloin, kun lapsella on aggressiivisuuden lisäksi muitakin ongelmia, kuten hyperaktiivisuutta, tarkkaavaisuusongelmia ja impulsiivisuutta (ADHD) sekä kognitiivisen kehityksen ja neuropsykologisen toiminnan häiriöitä, jotka voivat ilmetä mm. lukemisvaikeuksina. Nämä merkit voivat näkyä jo kolmen vuoden iässä ja ennakoida uusintarikollisuutta sisältävää epäsosiaalista kehitystä. Epäsosiaalista käyttäytymistä voi ilmaantua nuoruusiässä myös ilman ennakkovaroituksia, mutta tällöin suurimmalla osalla epäsosiaalinen käyttäytyminen menee ohi muutamassa vuodessa. (Moffitt ym., 2001).

Aggressiivisuudesta saattaa seurata vaikeuksia toveri- ja opettajasuhteissa, koulun normien rikkomista, haluttomuutta koulunkäyntiin, luvattomia poissaoloja ja koulumenestyksen heikkenemistä. Vähäinen koulutus kaventaa ammatillisia vaihtoehtoja, ja koulun ulkopuolelle jättäytyminen altistaa alkoholin käytölle. Kaikki nämä tekijät yhdessä ja erikseen vaikeuttavat myöhempää työllistymistä.

Kehitysriskejä omaavat lapset ovat haavoittuvia ympäristön kielteisille vaikutuksille. Jokin yksittäinen kokemus voi toimia laukaisevana tekijänä epäsosiaaliselle käyttäytymiselle. Esimerkiksi väkivaltaiset pelit vaikuttavat niihin lapsiin voimakkaammin, joilla on kehitysriskejä ja väkivaltainen kasvuympäristö. Haavoittuvuustekijällä on vähän vaikutusta silloin, kun riski on vähäinen, mutta paljon vaikutusta silloin, kun riski on korkea. Tähän

voi perustua esimerkiksi se, että väkivaltaisen viihteen vaikutus lapsen käyttäytymiseen ei yleisellä tasolla ole suuri, mutta sen vaikutus on merkittävä riskiryhmässä esimerkiksi väkivallan uusien muotojen opettajana.

Lasten ja nuorten joutumista väkivallan uhreiksi ja ajautumista väkivallan tekijöiksi voidaan tarkastella nuorten rikoskäyttäytymisen kehityksen näkökulmasta käyttäen lähteinä tilastoihin perustuvaa tietoa sekä kyselytutkimuksia. Tiedot lasten ja nuorten käyttämästä ja näihin kohdistuvasta väkivallasta ovat melko puutteellisia. Koska alle 15-vuotiaiden rikokset eivät johda rangaistukseen, niitä useinkaan ei ilmoiteta poliisille. Rikosuhrikyselyt kohdistetaan yleensä 15 vuotta täyttäneeseen väestöön. Erityinen lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskenut uhritutkimus koululaiskyselynä on niinkin vanha kuin 1980-luvulta. Lasten ja nuorten käyttämää väkivaltaa on kuitenkin mitattu itse ilmoitettua rikollisuutta koskevin koululaiskyselyin.

Koululaiskyselyistä ja muista tutkimuksista tiedetään, että väkivalta on hyvinkin runsasta lasten ja nuorten keskuudessa. Viimeisimmän kyselyn mukaan 8 (pojista melkein 10, tytöistä runsas 6) prosenttia peruskoulun yhdeksännen luokan oppilaista oli ainakin kerran syyllistynyt pahoinpitelyyn ja 13 prosenttia osallistunut tappeluun. Lasten ja nuorten väkivalta on kuitenkin yleensä lievää ja se kohdistuu ikätovereihin. Lasten ja nuorten väkivalta, kuten muukin rikollisuus, on usein ryhmäkäyttäytymistä. Kun koululaiskyselyjen mukaan nuorten rikollisuus olisi yleisesti ollut vähentymässä, väkivalta on jopa yleistynyt viimeisten mittauskertojen välillä. Myös kaikkein vakavimmassa väkivallassa eli henkirikoksissa alle 18-vuotiaiden tekemien rikosten kehityssuunta on kasvava.

Nuorten tilastoitu väkivalta on lähtenyt kasvuun 1990-luvun lopulla, mutta kasvussa on enemmän kyse tekojen lisääntymisestä kuin tekijöiden lisääntymisestä: tekojen määrä tekijää kohden on lisääntynyt. Osittain kyse on ollut sosiaalisen kontrollin tehostumisesta eli väkivalta on tullut aiempaa kattavammin poliisin tietoon ja tilastoiduksi. Myös nuorten riski joutua väkivallan uhriksi on jonkin verran lisääntynyt 1990-lopulta alkaen. Tämä lienee yhteydessä väkivallan tekemisen lisääntymiseen, koska väkivaltatilanteissa osapuolet ovat yleensä samanikäisiä. Nuorten rikoskäyttäytyminen on myös polarisoitunut: yhä suurempi enemmistö nuorista on pidättynyt väkivallasta ja muista rikoksista, mutta väkivaltaisten tekojen määrä on kasvanut. Pitkällä aikavälillä (1950–1999) nuorten joutuminen henkirikosten uhriksi on vähentynyt.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi tarvitaan toimenpiteitä useilla yhteiskunnan toiminta-alueilla. Erityisen tärkeää on vanhemmuuden ja kasvattamisen tukeminen. Yhteiskuntamme aikuisväestön keskeisiksi ongelmiksi ovat muodostuneet avioerojen runsaus, humalahakuisen alkoholin käytön hyväksyminen, vanhempien ja lasten vähäinen yhteinen ajankäyttö mm. työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisongelmien takia sekä vanhempien kasvatusvastuun vähäinen korostus. Toinen erityisen tärkeä toimintaympäristö on koulu. Koulukiusaamisproblematiikalla on yhtymäkohtia muuhun aggressiiviseen käyttäytymiseen ja väkivaltaan. Lisäksi kouluympäristö tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden vaikuttaa lasten ja nuorten käyttäytymiseen. Koulut tavoittavat kaikki ikäluokat taustasta riippumatta ja koulun sosiaalinen ympäristö mahdollistaa vuoro-vaikutustaitojen opettelemisen.

7.1 Vanhemmuuden ja kasvattamisen tukeminen

Äitiysneuvolan tavoite on turvata äidin, sikiön, vastasyntyneen ja perheenjäsenten paras mahdollinen terveys ja auttaa vanhempia suhtautumaan myönteisesti perhe-elämään. Lastenneuvolan tavoite on vanhempien tukeminen ja neuvonta heidän kasvatustehtävässään sekä terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen. Lastenneuvolan palveluja tarjotaan kaikille alle kouluikäisille lapsille ja heidän perheilleen. Äitiys- ja lastenneuvolatoiminnassa tulee voimakkaasti kiinnittää huomiota perheisiin, joilla on ongelmia kasvatuksessa sekä riskiperheiden havaitsemiseen ja tukemiseen sekä tarvittaessa perheiden ohjaamiseen erityistyöntekijöille.

Suositus:

Kehitetään ja resursoidaan äitiys- ja lastenneuvolatoimintaa kasvatustuen antamiseksi sekä varhaiseksi puuttumiseksi lasten kehitysriskeihin.

Vanhemmuuden vaikutukset lapsen kehitykseen ovat pitkäkestoisia ja yltyvät arvoperustoihin. Pienten lasten vanhemmille tulee antaa mahdollisuus osallistua koulutukseen, jossa on saatavana tutkimuksiin perustuvaa tietoa vanhemmuuden merkityksestä lapsen väkivallattomalle kehitykselle ja kasvuille. Ehjään ja hyvin toimivaan kotitaustaan kuuluu mm. äidin ja isän huolehtivuus, ruumiillisen rankaisemisen välttäminen kasvatuksessa sekä vanhempien alkoholinkäytön hallinta. Vanhemmuutta tukevia opetusjaksoja voitaisiin järjestää esimerkiksi vapaan sivistystyön piirissä. Kansalaisjärjestöjen työpanosta vanhemmuuden tukemisessa tulee hyödyntää. Lisäksi medialla ja erityisesti televisiolla on ratkaiseva merkitys lapsikeskeisten kasvatustukemien tukemisessa.

Suositus:

Tuetaan vanhemmuutta tiedollisesti mm. vapaan sivistystyön järjestelmiä kehittämällä. Median ja erityisesti television tulee tuottaa ja esittää vanhemmuutta ja kasvatusta tukevia ohjelmia.

Lastensuojelulla ei tällä hetkellä ole tarpeeksi resursseja tehdä ehkäisevää väkivallan ehkäisytyötä. Voimavaroja kuluu liiaksi korjaavaan työhön. Ongelmia ehkäisevä perheitä tukeva työ on pitkällä aikajänteellä kustannustehokkaampaa kuin jälkikäteen reagoiminen.

Suositus:

Tehostetaan lastensuojelutyötä vanhemmuutta tukeväksi ensimmäisten ongelmien ilmaannuttua.

Lapsen pitkäaikaiset sairaudet ja erityiset kehityspiirteet rasittavat perheitä usein kohtuuttomasti. Kuormittuneet vanhemmat altistuvat käyttämään joko aktiivisia tai passiivisia väkivallan muotoja. Yhteiskunnan tulisi yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa kehittää erityisiä tukipalveluja kuormittuneille lapsiperheille.

Suositus:

Tuetaan perhettä kohdennetuilla palveluilla silloin, kun lapsen pitkäaikainen sairaus tai erityiset kehityspiirteet kuormittavat vanhempia erityisen paljon.

7.2 Lasten ja nuorten lähiympäristö

Yhdyskuntien ja ympäristön suunnittelulla voidaan vaikuttaa väkivallan tasoon ja turvallisuuden tunteeseen. Yhdyskuntien, rakennusten, puistojen, liikenteen ja liikennealueiden suunnittelijoiden tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota rakennetun ympäristön ja väkivallan ja turvattomuuden yhteyteen. Maankäytöllä ja kaavoituksella olisi pyrittävä luomaan edellytyksiä toimiville paikallisyhteisöille ja viihtyisille ja turvallisille asuinyhteisöille. Toimivissa paikallisyhteisöissä asukastoiminta on virkeää ja niissä toimii myös epävirallinen sosiaalinen kontrolli. Vuorovaikutuksen lisääminen vaikuttaa siihen, että alue myös koetaan turvalliseksi.

Suositus:

Kaavoituksessa ja rakennussuunnittelussa otetaan huomioon ympäristö lasten näkökulmasta ja pidetään huoli, ettei synny eristettyjä alueita tai tiloja, joissa lasten kiusaaminen ja pahoinpitely on helppoa.

7.3 Päivähoito

Liian pitkät hoitopäivät ja suuret lapsiryhmät rasittavat lapsia. Väsymys ja suuret ryhmät altistavat lapsia aggressioille ja keskinäiselle kiusaamiselle. Pienten lasten vanhempien mahdollisuutta lyhennettyyn työpäivään tulisi edistää. Osittaista hoitorahaa lyhennettyä työpäivää tekeville tulisi maksaa koko varhaislapsuuden ajalta. Nyt osittaista hoitorahaa voidaan maksaa vain alle kolmivuotiaan lapsen vanhemmalle ja perusopetuksen ensimmäisen ja toisen vuoden opetukseen osallistuvan lapsen vanhemmille.

Suosituksia:

- **Pidetään päivähoidossa lapsien määrä ryhmässä riittävän pienenä.**
- **Edistetään 4–6-vuotiaiden lasten vanhempien mahdollisuutta taloudellisesti tuettuun lyhennettyyn työpäivään. .**

Aggressiovaikutusten riski on suurin niillä lapsilla, jotka itse ovat ennestään aggressiivisia ja jotka elävät väkivaltaa hyväksyvässä ympäristössä. Kasvu ympäristön erot aiheuttavat suuria eroja lasten sosiaaliseen alkupääomaan, mikä puolestaan heijastuu lasten mahdollisuuksissa omaksua kulttuurista pääomaa, kuten tietoja, sosiaalisia taitoja ja moraalista luotettavuutta.

Suositus:

Edistetään päivähoidossa lasten ja perheiden erityisen tuen tarpeen varhaista havaitsemista ja tehostetaan tuen antamista.

Erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja perheiden varhainen havaitseminen sekä tuen antaminen näille perheille edellyttävät perhekeskeistä työskentelyä. Tiedonkulku viranomaisten välillä tulee turvata.

Suositus:

Tehostetaan lastenneuvola- ja päivähoitotoiminnan yhteistyötä. Turvataan tiedonkulku lasten edun mukaisesti.

7.4 Koulu

Kiusaaminen jää kouluissa edelleen liian usein havaitsematta. Tutkimusten mukaan opettajien tiedossa on alle puolet toistuvasti koulussa kiusatuista oppilaista (Salmivalli, 2003). Sen sijaan luokkatoverien tiedossa nämä kiusatut oppilaat ovat hyvin yleisesti. Vuoden 1996 nuorisoriikollisuuskyselyssä kiusaamisesta ilmoitti jääneensä kiinni vain joka kuudes toisia kiusannut oppilas. Kiinni jääneistä kiusaajistakin vain joka viides ilmoitti saaneensa teosta jonkin seuraamuksen. (Kivivuori 2002). Puuttumattomana kiusaaminen on pysyvää ja vaikutuksiltaan pitkäkestoista. Se opettaa lapselle vääriä vallankäytön tapoja.

Perusopetus-, lukio-, ja ammatillista koulutusta sekä ammatillista aikuiskoulutusta koskevassa laissa on säännös, jossa opetukseen osallistuvalle oppilaalle taataan turvallinen opiskeluympäristö. Säännös edellyttää, että opetukseen tarkoitetut tilat ja välineet ovat turvallisia. Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia esimerkiksi siitä, etteivät oppilaat joudu väkivallan tai muun kiusaamisen kohteiksi koulussa tai muussa koulun toiminnassa. Kunta saattaa joutua vahingonkorvausvastuuseen laiminlyödessään nämä tehtävät.

Suositus:

Turvallisen oppimisympäristön takaamiseksi koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että kouluissa laaditaan, toimeenpannaan ja noudatetaan suunnitelmaa väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiseksi koulutusta koskevien lakien ja opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Koko kouluyhteisön ja oppilaiden vanhempien sitoutuminen suunnitelmaan on sen onnistumisen edellytys.

Lapsen omista käyttäytymispiirteistä aggressiivisuus on vakava ennusmerkki myöhemmistä yhteiskuntaan sopeutumisen vaikeuksista. Lasten kasvatuksessa ja ohjauksessa tarvitaan tunteita kontrolloivaa säätelystä. Kyky ratkaista ristiriitoja on yhteydessä tunteiden hallintaan. Niitä säätelevät tekijät kytkeytyvät mm. temperamenttiin, neuropsykologiseen ja kognitiiviseen kypsyyteen, kasvatuskokemuksiin ja tilannetekijöihin (Pulkkinen, 1995;

1996). Ihminen on aktiivinen toimija oman sosiaalisen ympäristönsä rakentamisessa. Lapsen persoonallisuus ja sosiaaliset taidot vaikuttavat siihen, miten hän pystyy tekemään aloitteita sosiaalisten suhteiden solmimiseksi (Cochran 1990).

Suositus:

Vahvistetaan kouluissa lasten ja nuorten sosioemotionaalista kehitystä: ihmissuhde-, vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja, selviytymistä ristiriitailanteissa sekä kykyä olla vuorovaikutuksessa erilaisten ihmisten kanssa. Lisäksi toteutetaan laadukasta oikeuskasvatusta.

Vanhempia ja koulua ei ainoastaan vastuuteta väkivallattomuuskasvatuksen toteuttamiseen, vaan molemmat nähdään turvallisuuteen kasvattavana voimavarana. Eri tahoilla (mm. Eskelinen 2000) on korostettu lähiyhteisön merkitystä lapsen kehitykseen, kuten esimerkiksi luokkatovereiden vanhempien verkottumista ja yhteisistä pelisäännöistä sopimista. Länsimaissa perhe ja lapsi on tarpeettomasti yksityistetty siten, että muilla ihmisillä ei ole puuttumista perheen sisäisiksi ymmärrettyihin kasvatuskäytäntöihin.

Suositus:

Kehitetään kodin ja koulun yhteistyötä. Lisäksi koulun tulee edistää vanhempien verkottumista oppilaiden sosiaalisen kehityksen tukemiseksi ja väkivaltaongelmien ehkäisemiseksi.

Kiusaamisen tai väkivallan ehkäisyssä painottuu yhteisöllisyyden tukeminen. Oppilaiden osallistuminen iän ja edellytystensä mukaan oman opiskeluympäristönsä turvallisuuden ja terveyden edistämiseen on tärkeä osa oppilashuollon yhteisöllistä ulottuvuutta. Yhteisön toimintakyvyn merkitys näkyy fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa. Turvallisuuden ylläpitäminen edellyttää yhteisön jäsenten perehtyneisyyttä yhteisiin toimintamalleihin. Kyky ennakoida ja varautua riskitilanteisiin vaatii yksilöllisiin tarpeisiin liittyvää tukea.

Suositus:

Vähennetään kiusaamista ja väkivaltaa parantamalla koulun fyysistä ja psyykkistä toimintaympäristöä sekä tuetaan oppilaan hyvinvointia tarjoamalla riittäviä oppilashuollollisia palveluita.

Oppimisvaikeuksilla - erityisesti lukemaan oppimisen vaikeuksilla - on merkittävä vaikutus myöhempään elämässä menestymiseen sekä rikolliseen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Tutkimusten mukaan ne lapset, joilla on lukemaan oppimisen vaikeuksia, ovat jäljessä kirjaintuntemuksessa. Tätä voidaan harjoittaa jo esiopetuksessa tietokonepohjaisin menetelmin. Varhaisessa vaiheessa aloitetuilla tukitoimilla voidaan ehkäistä epäonnistumisen kokemus ja syrjäytymisriski, joka syntyy lapsille heidän jäätyään lukemisessa jälkeen muista oppilaista.

Suositus:

Kiinnitetään esi- ja alkuopetuksessa huomiota lasten oppimisvaikeuksien tunnistamiseen ja ehkäisemiseen sekä tarjotaan riittäviä tukitoimia.

Oppilashuollon käsittäminen koko kouluyhteisön yhteiseksi tehtäväksi vaatii kaikilta yhteistyökumppaneilta uutta ajattelutapaa. Tietojen luovuttamista koskevat rajoitukset eivät tarpeettomasti saa heikentää mahdollisuuksia yhteistyöhön. Uudessa koululainsäädännössä oppilashuolto määritellään ensimmäisen kerran lain tasolla (477/2003, 31 a §). Oppilashuoltoa sekä kodin ja koulun yhteistyötä koskevat opetussuunnitelman osiot tulee laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa. Opetuksen järjestäjän tulee määrätä myös kodin ja koulun yhteistyön sekä opetussuunnitelman perusteiden mukaisen oppilashuollon järjestämistavasta.

Suositus:

Selvitetään oppilashuoltoa koskevien tietojen luovuttamista koskevat rajoitukset terveys-, sosiaali-, ja opetusviranomaisten välillä ja valmistellaan tarvittaessa ehdotukset tietojen luovuttamista koskevien säännösten selkiyttämiseksi.

Opettajan koulutuksessa ei tällä hetkellä kiinnitetä riittävästi huomiota lapsen väkivaltaisen kehityksen ehkäisemiseen. Esimerkiksi opettajan käyttäytymisen koululuokassa on todettu aiheuttavan eroja ensimmäisen luokan oppilaiden aggressiivisuuden tasoon ja heijastuvan oppilaiden käyttäytymiseen monien vuosien ajan (Kellam et.al., 1998).

Suositus:

Tarjotaan opettajankoulutuksessa nykyistä enemmän tietoa koulukiusaamisesta sekä toimenpiteistä sen vähentämiseksi.

Tutkimustieto (Pulkkinen, 2002) osoittaa, että koululla on kapasiteettia vahvistaa oppilaiden sosiaalisen kehityksen voimavaroja kotioloista riippumatta ja tarjota kehitystä suojaavia kokemuksia niille oppilaille, jotka elävät vaikeissa oloissa. Tämä ajattelutapa vaatii muutosta perinteiseen koulukulttuuriin ja asettaa lastensuojelulliseksi tavoitteeksi oppilaiden yksinolon vähentämisen aamuisin ja iltapäivisin. Kehitykselliseksi tavoitteeksi voidaan asettaa oppilaiden sosiaalisen kehityksen sekä terveiden elämäntapojen ja persoonallisen kasvun tukeminen. Yhteisöllisenä tavoitteena on vahvistaa koulun ja oppilaiden sosiaalista pääomaa.

Helmikuussa 2004 Opetushallituksen johtokunta on hyväksynyt ensimmäiset koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet ja päättänyt samalla toiminnan tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä. Aamu- ja iltapäivätoiminnan lähtökohtana ovat perusopetuksen yleiset kasvatustavoitteet ja arvopohja. Lapsille voidaan tarjota mahdollisuudet osallistua ohjattuun ja virkistävään toimintaan sekä mahdollistaa lepo rauhallisessa ympäristössä ammattitaitoisen ja tehtävään soveltuvan henkilön valvonnassa.

Ns. eheyttetty koulupäivä viittaa järjestelyyn, jossa normaalin koulutyön ohella tarjotaan lapsille mahdollisuus olla koulun tiloissa aamu- ja iltapäivisin ohjatussa toiminnassa. Eheyttetty koulupäivä voidaan toteuttaa vähäisin koulupäivän rakennemuutoksia, jotka vähentävät erikseen järjestettävän iltapäivätoiminnan tarvetta. Eheyttetty koulupäivä ja sen kokeileminenkin riippuu tosin koulutuksen järjestäjien suhtautumisesta asiaan ja rahoitusmahdollisuuksista.

Suositus:

Käynnistetään alueellinen kokeilu eheyttetystä koulupäivästä yhdellä tai useammalla riittävän isolla paikkakunnalla.

7.5 Nuorison vapaa-aika

Lasten ja nuorten iltapäivätoiminnassa lapsille voidaan tarjota mahdollisuudet osallistua ohjattuun ja virkistävään toimintaan sekä mahdollistaa lepo rauhallisessa ympäristössä ammattitaitoisien ja tehtävään soveltuvan henkilön valvonnassa. Iltapäivätoimintaan voi kuulua monipuolista harrastustoimintaa myöhemmänkin vapaa-ajantoiminnan perustaksi, vuorovaikutustaitoja kehittävää yhteistoimintaa sekä mahdollisuuksia onnistumisen ja osaamisen kokemuksiin, jotka vahvistavat elämän hallintaan liittyviä taitoja. Tällä hetkellä iltapäivätoimintaa on järjestetty lähinnä peruskoulun 1. ja 2. luokan oppilaille.

Suositus:

Järjestetään iltapäivätoimintaa ja harrastusmahdollisuuksia 3. luokasta eteenpäin. Lasten ja varhaisnuorten vapaa-ajan käyttöön tarjotaan mahdollisuuksien mukaan koulun tiloja.

Nuorten päihteiden käyttö on vakava ongelma ja päihteiden käyttö on yhteydessä myös nuorten väliseen väkivaltaan. Varhaisnuoruudessa aloitettu alkoholin käyttö lisää merkittävästi myöhempää alkoholisoitumisen riskiä. On tärkeää tukea kaikin keinoin nuorten päihteettömyyttä ja myöhentää alkoholin käytön aloitusikää. Aikuisten antama esimerkki päihteettömyydestä on niin ikään oleellinen. Nuorten ja aikuisten välinen vuorovaikutus edistää positiivista sosiaalistumista yhteiskuntaan.

Suositus:

Korostetaan päihteettömyyttä kaikessa nuorille järjestetyssä vapaa-aikatoiminnassa. Vapaa-aikatoiminnalle myönnettävän yhteiskunnan taloudellisen tuen kriteereinä käytetään mm. päihteettömyyttä, väkivallattomuutta ja sukupolvien välistä vuorovaikutusta

Kehittyäkseen tasapainoisiksi lapset ja nuoret tarvitsevat vanhempien tai muiden välittävien aikuisten kontrollia. Aikuisten asia on pitää kiinni turvallisen kasvatuksen arvoista ja tukea moraalisen yhteisön kehittämistä. Väkivallattomuuskasvatus on aikuisen

ja nuoren välistä yhteistyötä. Yhteistyön määrä ja muotojen moninaisuus eivät korvaa laatua. Tarvitaan nuoren kykyjen kartoittamista ja selviytymisstrategioiden kehittämistä konfliktitilanteissa, mikä edellyttää luottamukseen perustuvaa kasvatussuhdetta aikuisen ja nuoren välillä. Aikuiselta vaaditaan halukkuutta sellaisen suhteen luomiseen, jossa aikuisen ja nuoren keskinäinen kunnioitus ja tasavertainen asema korostuvat.

Suosituksia:

- **Tuetaan kolmannen sektorin toimintaa nuorten vapaa-ajanvieron järjestämiseksi ja väkivallattomuuden edistämiseksi.**
- **Turvataan aikuisten läsnäolo kolmannen sektorin nuorisotoiminnassa.**

7.6 Sosiaali- ja terveydenhuolto

Sosiaali- ja terveydenhuollossa tulisi kiinnittää erityistä huomiota tapauksiin, joissa on syytä epäillä aikuisen kohdistaneen väkivaltaa lapseen. Vaikka hoito usein on sama riippumatta siitä, onko vamma syntynyt tahallisesti tai tuottamuksellisen väkivallan tuloksena vai muuten, on joissakin tapauksissa elintärkeää potilaan hoidon kannalta, että väkivalta tunnistetaan vammojen syyksi. Esimerkiksi vauvojen ravistelu on erityinen ongelma, johon ei ole kiinnitetty riittävästi huomioita. Myös väkivaltaa nähneiden lasten tukemiseen tulee kiinnittää huomioita.

Suosituksia:

- **Tehostetaan sosiaali- ja terveydenhuollossa väkivaltaa kokeneiden ja nähneiden lapsien ja nuorien auttamista. Väkivaltaisissa perheissä elävien lasten ja nuorten asemaa ja avunsaantimahdollisuuksia parannetaan tehostamalla väkivaltaongelman tunnistamista ja asiaan varhaista puuttumista lasten ja nuorten palveluissa. Lisäksi kehitetään toimia toistuvan uhriksi joutumisen välttämiseksi.**
- **Kehitetään lastenneuvolajärjestelmää perheissä tapahtuvan väkivallan ehkäisemiseksi.**

Avioerotilanteissa yltävien huoltajariitojen kärjistymisen väkivallaksi tai sen uhkaksi on lapsia haavoittavaa. Lasten etu tulisi olla aikuisten välisen vuorovaikutuksen keskiössä. On tärkeää luoda lapsella mahdollisuus ylläpitää suhdetta molempiin vanhempiin.

Suositus:

Viritetään ja ylläpidetään kulttuurista keskustelua lasten asemasta avioerotilanteissa.

Lasten turvataito on suomalainen lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyohjelma, jonka tarkoituksena on estää lapsia joutumasta fyysisen, psyykkisen tai seksuaalisen väkivallan

kohteeksi. Toimintamallia ja opetusmateriaalia on kehitetty moniammatillisena yhteistyönä, jossa on ollut mukana päivähoidon, koulun, oppilashuollon, perheneuvolan, terveydenhuollon, nuorisotoimen, lastensuojelun, poliisin ja päihdetyön työntekijöitä. Turvataitokasvatuksen avulla vahvistetaan lasten itsearvostusta ja itseluottamusta sekä edistetään heidän vuorovaikutustaitojaan ja hyviä kaverisuhteita. Erityisesti lisätään lasten valmiuksia suojella itseään tilanteissa, joissa heitä pyritään kiusaamaan, ahdistelemaan tai kohtelemaan väkivaltaisesti. Turvataitokasvatuksen menetelmät ovat lapsilähtöisiä ja yhteistoiminnallisia. Tarkoituksena ei ole pelotella lapsia, vaan rohkaista heitä oppimaan elämisen taitoja omista kokemuksistaan, tarpeistaan ja kiinnostuksistaan lähtien. Lapsia kannustetaan itse pohtimaan asioita ja etsimään ratkaisuja yhdessä toisten lasten kanssa.

Suositus:

Kehitetään edelleen lasten turvataitoja edistäviä ohjelmia ja toimintamuotoja sekä edistetään niiden käyttöönottoa.

8. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen

8.1 Väkivallasta puhuminen ja siihen puuttuminen

8.2 Poliisin toiminta

8.3 Uhrien erityispalveluiden ylläpito ja kehittäminen

8.4 Väkivallan katkaisuohteet tekijöille

8.5 Lainsäädäntö, lainkäyttö

8.6 Raiskausten ja muun seksuaalisen väkivallan vähentäminen

8.7 Tutkimus ja tilastointi

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen Suomessa on päämäärä, johon pyritään kansalaisten hyvinvoinnin lisäämiseksi ja kärsimyksen vähentämiseksi. Suomella on myös useiden kansainvälisten sopimusten perusteella velvollisuus toimia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja myös raportoida toimistaan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen on myös tasa-arvoisuuden lisäämistä. Niin naisiin kuin miehiinkin kohdistuva vakava väkivalta on suurimmalta osin miesten tekemää.

Tässä tehtävät ehdotukset naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi ottavat huomioon sen mitä muiden käynnissä tai valmisteilla olevien toimintaohjelmien mukaisesti tehdään. Valtioneuvoston hyväksymä Sisäisen turvallisuuden ohjelma sisältää useita toimia, joiden voi odottaa vähentävän myös tai erityisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Sosiaali- ja terveysministeriön vuosiksi 2004-2007 tarkoitettu toimintaohjelma lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi sisältää useita tässä esitettyjä toimia tukevia tai niiden kanssa yhdenmukaisia toimia erityisesti väkivallan uhreille ja tekijöille tarkoitettujen palvelujen suhteen. Suuren osan tässä luvussa mainituista toimita uskotaan vähentävän myös miehiin ja lapsiin kohdistuvaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa.

8.1 Väkivallasta puhuminen ja siihen puuttuminen

Naisiin kohdistuvasta vakavimmasta väkivallasta suuri osa on puolison tai muun lähipiiriin kuuluvan tekemää. Tällaiset teot jäävät usein tulematta ulkopuolisten tietoon. Ilmitulo on kuitenkin monella tapaa suotuisaa ja auttaa myös uhria ja tekijää pitkällä tähtäimellä. Sen lisäksi ilmitulo merkitsee, että tekoihin kohdistuu laajempi sosiaalinen kontrolli, joka on omiaan ehkäisemään niitä. Vuoden 1997 naisuhritutkimuksen mukaan neljä viidestä naisesta, joiden kokemana vakavin parisuhdeväkivaltatapaus oli aiheuttanut vamman, puhui tapahtumasta jonkun kanssa.

Lähisuhdeväkivallasta keskustelua ja siihen puuttumista kansalaisten keskuudessa on syytä edistää edelleen. Asian puheeksi otton laajuutta voi mitata esimerkiksi tulevien naisuhritutkimusten (tai lähisuhdeuhritutkimusten) tiedoista, jotka kuvaavat väkivaltatapauksen tuloa poliisiin, muiden viranomaisten, muiden tukijärjestelmien, sukulaisten, ystävien tai muiden ihmisten tietoon.

Väkivallan vähentämistä edistävät myös väkivallattoman elämän mallit ja rauhanomaiset ongelmien ja kiistojen ratkaisumallit. Vaikka osassa naisiin kohdistuvasta väkivallasta alkoholilla tai muilla päihteillä ei ole osuutta, kaikki tieto viittaa siihen, että runsas humalahakuinen päihteiden käyttö lisää riskiä sekä syyllistyä väkivaltaan että joutua sen uhriksi.

Suositus:

Madalletaan väkivallan puheeksi ottamisen ja puuttumisen kynnyistä.

Yleinen yhteiskunnallinen läpäisyperiaate

Naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamista, tiedostamista, havaitsemista ja ehkäisemistä pyritään parantamaan kaikkialla yhteiskunnassa. Sisältönä ovat väkivallan paheksuttavuus ja rikollisuus; se, että väkivalta ei ole yksityisasia, vaikka uhri olisi tekijän läheinen; valmiuksien parantaminen asiaan puuttumiseen sekä tarvittavan tuen ja avun hakemiseen; väkivalta estää tasa-arvon toteutumista. Puheeksi ottamista edistetään paitsi sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluissa neuvolasta päiväkotiiin, kouluun ja muihin oppilaitoksiin myös muissa laitoksissa ja paikoissa kuten armeijassa ja työelämässä. Tähän liittyviä sisältöjä ja valmiuksia välitetään asiakkaille ja muille palvelujen käyttäjille. Onnistuminen edellyttää asian sisällyttämistä näiden organisaatioiden työntekijöiden ja alojen opiskelijoiden koulutukseen. Tämä taas edellyttää vastaavien oppimateriaalien saatavuutta. Periaate ei tarkoita, että vain viranomaiset tai ammatti-ihmiset ja vakiintuneet järjestöt voisivat toimia. Tavoitteena on jakaa tietoa ja saada aikaan valmiuksia, joiden nojalla kansalaiset voivat toimia itsekkin väkivallan vähentämiseksi. Tavoitteena on kansalaisyhteiskunnan väkivallattoman toimintakyvyn vahvistaminen.

Väkivallan puheeksi ottamisen valmiuksia pitäisi parantaa ja rauhanomaisia riitojen ratkaisukeinoja ja turvallisuustaitoja edistää kaikissa ikävaiheissa ja kaikilla elämänaloilla neuvolasta vanhainkotiin ja kotoa työpaikoille ja vapaa-ajan viettoon. Esimerkiksi neuvoloissa seuloetaan väkivaltaa (apuna vakiolomake, jossa tätä tarkoittavia kohtia) sekä edistetään väkivallatonta perhe-elämää ja myös isien osallistumista lapsen hoitoon. Samaa voidaan edistää esikoulun tieto-ohjelmilla ja nuorten sosiaalisilla kehitysohjelmilla, vanhemmuuteen kouluttamalla ja perheen sisäistä toimivuutta parantamalla. On myös harkittava mediakampanjoita väkivaltaa edistävien asenteiden, käyttäytymisen ja sosiaalisten normien muuttamiseksi.

Asevelvollisuuden ja siviilipalveluksen suorittajat ovat yksi tärkeä kohderyhmä. Kyseessä on miesten yksi ikäluokka lähes kokonaisuudessaan tärkeässä ikävaiheessa ja samalla tilanteessa, jossa on paljon mahdollisuuksia ihmissuhteiden kärjistymiseen.

Lapsuuden ja nuoruuden eri vaiheissa on oltava tarjolla sopivaa aineistoa ja opetusta turvallisesta ja väkivallattomasta seurustelusta ja parisuhteesta. (Tässä käytettävä hyväksi esimerkiksi kokemuksia Tanskan det Kriminalpræventive Rådin hankkeesta *Sikker flirt*).

Tuetaan esimerkiksi lasten turvataitokasvatusta. Tämä tarkoittaa opettamista ja harjoittamista varautumaan väkivallan ja ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksiin. Opetetaan erityisesti tiedostamaan seksuaalisen väkivallan vaarat ja varautumaan siihen. Opetuksessa ja ohjelmissa ei tule tarpeettomasti pyrkiä erottelemaan tyttöjä ja poikia toisistaan. Nämä asiat voivat sisältyä esimerkiksi terveystiedon opetukseen.

Suositus:

Suositaan turvallisuustaitojen kehittämistä, jotta voitaisiin estää väkivallan kohteeksi joutumista ja lieventää seurausten vakavuutta väkivallatilanteissa.

Viranomaisten yhteistyö

Viranomaisten yhteistyö on yksi avaintekijä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisessä ja väkivallan seurausten lieventämisessä. Tätä koskevaa yhteistyötä on käynnistetty kokeilumielessä tai pysyvämmiin monissa paikoissa ja monilla tasoilla. Silti tehokkaalla yhteistyöllä on edelleen esteitä, jotka voivat liittyä tiedonkulun todellisiin tai kuviteltuihin esteisiin (esimerkiksi salassapitosäädökset), väkivallan tunnistamistaitojen heikkouksiin tai esimerkiksi puutteellisiin tietoihin käytettävissä olevista tuki- ja palvelujärjestelmistä.

Suositus:

Parannetaan kaikilla tasoilla viranomaisten yhteistyötä väkivallan tunnistamiseksi ja sen uhrien, tekijöiden ja näkijöiden auttamiseksi.

Viranomaisten, järjestöjen ja muun kansalaisyhteiskunnan yhteistyö

Yhteistyössä on hyödynnettävä myös muiden kuin viranomaisten panos. Työn kehittämisessä käytetään hyväksi niitä hyviä kokemuksia, joita yhteistyön kehittämisestä on eri paikkakunnilla. Tällaisia hankkeita ovat esimerkiksi Porvoon ”Mitta täysi” -hanke, Espoon poliisin ja syyttäjän yhteistyö palvelujärjestöjen kanssa väkivaltaa tehneiden miesten ohjaamiseksi väkivallan katkaisuohteluihin ja Helsingin Malmin mallin mukainen yhteistyö ensiapuaseman, poliisin, oikeusviranomaisten ja järjestöjen kesken. Etelä-Suomen läänissä on tekeillä Porvoon, Forssan ja Vihdin kehittämiskokeita hyödyntävä kunnille tarkoitettu opas lähisuhdeväkivallan käsittelemiseksi.

Paikallistason hyvät käytännöt sisältävät yhteisymmärryksen siitä, mitä tapahtuu, kun jonkin toimijan tietoon tulee väkivaltatilanne. Tavoitteena on palvelujen käyttäjien tahtoa kunnioittaen varmistaa, että väkivallan uhrit, tekijät ja näkijät pystyvät hyötymään kaikista tarjolla olevista palveluista. Tavoitteena on toimiva palveluketju.

Suositus:

Paikallistasolla luodaan tai kehitetään olemassa olevia verkostoja tai muita yhteistyömuotoja naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. Tämä voi tapahtua esimerkiksi kuntien tai alueellisten turvallisuus- tai hyvinvointiohjelmien puitteissa. Työn kehittämisessä käytetään hyväksi niitä hyviä kokemuksia, joita yhteistyön kehittämisestä on eri paikkakunnilla. Tavoitteena on toimiva palveluketju, joka tarjoaa asianmukaisia palveluita väkivallan uhreille, tekijöille ja näkijöille.

Terveystenhoito

Vakavan väkivallan uhreista suuri osa hakee hoitoa. Väkivallan tunnistaminen hoidon tarpeen taustasyiksi mahdollistaa paremman hoidon ja muiden palvelujen tarjoamisen. Se parantaa myös mahdollisuuksia toimiin, joilla väkivallan toistumisriskiä voidaan vähentää. Se voi myös edistää tekijän saamista ottamaan vastuu teostaan. Lisäksi väkivallan parempi tunnistaminen ja kirjaaminen terveydenhoidossa voi muodostaa yhden pätevästä mittarista vakavan väkivallan esiintymisestä sekä sen haittojen laajuudesta.

Helsingissä Malmin sairaalan päivystyspoliklinikka ottanut käyttöön ns. PAKE- eli pahoinpitely- ja kehonkarttalomakeen, johon potilaan vammat ja muut pahoinpitelytiedot kirjataan aikaisempaa tarkemmin (silti nopeasti). Jos asia etenee esitutkintaan ja syyteharkintaan, näistä tarkoista tiedoista on paljon apua. Samassa yhteydessä potilaan suostumuksella asia viedään poliisin tutkittavaksi. Edelleen potilas pyritään ohjaamaan saamaan muuta apua ja tukea, joka auttaisi häntä pääsemään eroon ehkä pitkittyneestäkin väkivallasta. Pahoinpitelystä epäilty voidaan suostumuksellaan ohjata väkivallan katkaisuo-ohjelmaan.

Naisuhrien tunnistamista voidaan tehostaa myös systemaattisilla seulonnoilla terveydenhuollon eri toimipisteissä, kuten äitiys- ja lastenneuvoloissa ja sairaaloiden vastaanotoilla. Sosiaali- ja terveysministeriö suosittelee suomalaisen seulontavälineen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004; Perttu Sirkka 2004 a) käyttöä valtakunnallisesti äitiys- ja lastenneuvoloissa. Seulontavälineellä tunnistetaan myös lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa. Seulontavälinettä tullaan soveltamaan ja testaamaan vuonna 2005 EU:n komission rahoittamassa Daphne-hankkeessa myös sairaaloiden vastaanotoilla (Perttu Sirkka 2004 b).

Suositus:

Kehitetään terveydenhoidon välineitä pahoinpitelyn uhrien tunnistamiseksi. Systematisoidaan fyysisten vammojen (onnettomuudet ja pahoinpitelyt) vuoksi terveyskeskuksiin ja sairaaloiden ensiapuun tulevien potilaiden haastattelua ja tutkimusta. Kehitetään ns. Malmin mallin kokemusten perusteella työvälineitä koko maassa käytettäväksi. Väkivallan tunnistamisen tehostamiseen liitetään henkilöstön koulutus uhrien kohtaamiseen ja ohjaamiseen sekä työvälineiden (esim. haastattelu, tutkimus ja asiakirjamerkinnot) käyttöön.

Väkivallan tunnistamisen tehostamistoimenpiteet edellyttävät, että uhreille, tekijöille ja lapsille on kehitetty jatkohoitopalveluja kunnissa. Esimerkiksi väkivallan potilaalle tuottamat ongelmat voivat olla vakavia, vaikka näkyvät, fyysiset vammat puuttuvat tai ovat vähäisiä, ja asiasta keskustelu ja terapiaan ohjaaminen saattavat olla tarpeen.

Suositus:

Kehitetään terveydenhuollon henkilökunnan valmiuksia kohdata väkivaltaa ja ohjata väkivallan uhri palveluihin, jotka auttavat vähentämään väkivallan uusiutumiseriskiä ja väkivallan psyykkisiä vaikutuksia. Tämä edellyttää myös väkivallan uhrien hoitoon liittyvien käytäntöjen kehittämistä.

Sosiaalitoimi

Sosiaalitoimi kohtaa lähisuhdeväkivallan osapuolia pääasiassa erilaisten sosiaalihuollon toimenpiteiden, kuten kasvatus- ja perheneuvonnan, lastensuojelun, vanhus- ja vammaistyön, päihdehuollon ja toimeentulotukiasioiden yhteydessä. Väkivaltatyön erityisosaamisen taso on sosiaalitoimessa kirjavaa. Perheväkivaltatilanteissa tarvittava nopean kriisiavun saaminen on sattumanvaraista.

Suosituksia:

- Luodaan valtakunnallisesti kattava sosiaalipäivystysjärjestelmä.
- Kehitetään sosiaalitoimen ja poliisin yhteistyötä mm. uhrin ja lasten pikaisen avun saamiseksi ja auttamisketjun jatkuvuuden parantamiseksi. Tämä voidaan toteuttaa siten, että kihlakuntien poliisilaitoksiin sijoitetaan sosiaalitoimen työntekijöitä, yhteistyöllä sosiaalipäivystyksen kanssa tai muuten tarkoituksenmukaisella tavalla ottaen huomioon valmisteilla oleva hyviä toimintamalleja käsittelevä kehittämistutkimus.
- Tehostetaan sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä mm. väkivallan ja avun tarpeen tunnistamiseksi, avun ja hoidon järjestämiseksi ja hoitoon ohjaamiseksi, palveluketjujen luomiseksi ja tiedottamiseksi.
- Päihdehuollon laitostuntoutuksessa tarjotaan väkivaltaisille henkilöille erityistukea väkivaltaisen käyttäytymisen katkaisemiseksi.
- Väkivallan tekijöitä vastuutetaan ja ohjataan hoitoon.
- Tunnistetaan erilaisissa hoitolaitoksissa ja –yksiköissä elävien henkilöiden kokema väkivalta ja puututaan siihen.
- Sosiaalialan henkilöstön ammatillista osaamista väkivaltatyöhön lisätään perus- ja täydennyskoulutuksella.
- Kehitetään koordinoitua (yhteisesti sovitut ja kirjatut toimintaohjeet ja käytännöt) yhteistyötä poliisin, sosiaalitoimen, järjestöjen ja muiden toimijoiden välillä. Toimijoiden yhteistyössä jokainen tekijä, uhri ja näkijä tulee huomioiduksi niin, että he voivat ohjautua palvelujärjestelmän piiriin.
- Sosiaalitoimen ja muiden toimijoiden auttamisketjun toimivuus varmistetaan. Sosiaalitoimessa huolehditaan, että apua tarvitsevat ohjataan asianmukaisten palveluiden piiriin. Turvakotia tarvittaessa varmistetaan yhteistyö turvakodin kanssa ja huolehditaan tarpeellisista lähetteisistä ja maksusitoumuksista. Vastaava koskee muita tarpeellisia palveluita.
- Sosiaalityöntekijä laatii väkivallan uhrin kanssa tälle selkeän palvelu-, tuki- ja turvatoimien suunnitelman. Sosiaalitoimistossa vakiinnutetaan selkeä käytäntö, joka takaa sen, että tämä asia hoidetaan jokaisen sosiaalityöntekijöiden tietoon tulevan väkivallan uhrin tai väkivallan uhkaa kokevan henkilön kohdalla. Tehtävä voi kuulua sille sosiaalitoimen työntekijälle, joka ensimmäisenä kohtaa väkivallan uhrin, tai se voidaan järjestää jollakin muulla tavalla.
- Erikseen selvitetään kuntien akuutin kriisityön ryhmien toiminta naisiin kohdistuvan väkivallan seurausten lieventämisessä ja mahdollisuudet kehittää tätä toimintaa.

8.2 Poliisin toiminta

Tärkeä osa poliisin toiminnasta on ennalta estävää työtä, jolla voidaan vaikuttaa niihin olosuhteisiin ja tekijöihin, jotka luovat edellytyksiä väkivallan syntymiselle ja jatkumiselle. Lähipoliisitoiminnan keskeinen lähtökohta on paikallisen alueen tilannekuvan luominen ja tiedon välittäminen siitä keskeisille yhteistyötahoille. Poliisin analyysitoiminnan kehittäminen tukee tätä mahdollisuutta. Poliisi kohtaa työssään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kotihälytyksillä, rikostutkinnassa ja virka-aputilanteissa. Asia voi tulla ajankohtaiseksi myös silloin kun haetaan lähestymiskieltoa.

Poliisin peruskoulutukseen on sisällytetty keskeiset osiot perheväkivallan ehkäisystä. Teema sisältyy myös poliisin henkilöstön vuonna 2002 alkaneeseen työpaikkakoulutukseen. Poliisin työpaikkakoulutuksessa käydään läpi muun muassa seuraavia keskeisiä asioita:

- ilmiön tunnistaminen
- väkivaltatilanteen katkaisu
- turvallisuuden takaaminen
- näytön kerääminen
- yhteistyö muiden viranomaisten ja vapaaehtoisjärjestöjen kanssa ja yhteistyötahojen mahdollisuuksien tunteminen
- lasten puhuttaminen ja kuulustelu

Kotihälytystilanteessa poliisin toimenpiteillä pyritään rauhoittamaan tilanne ja takaamaan ihmisten turvallisuus. Esitutinnan turvaamisen ja muun viranomaistoiminnan kannalta on oleellista selvittää tapaukseen liittyvät tosiseikat mahdollisimman luotettavalla tavalla. Poliisipartio selvittää esimerkiksi

- tarvitaanko ensiapua, sairaautoa tai lääkäriä paikalle
- kuka on kutsunut poliisit
- tapahtuman syyt
- kuka on uhri
- ketkä ovat paikalla
- millaista väkivaltaa on käytetty ja onko se jatkunut pitempään: pahoinpitely, uhkaus, henkinen väkivalta, pakottaminen, seksuaalinen väkivalta
- tarvitaanko tukihenkilöä
- onko alkoholilla tai huumeilla osuutta tapahtumaan.

Perheväkivaltaan liittyvää työpaikkakoulutusta ja sen mukaista toimintaa on toteutettu monissa kihlakuntien poliisilaitoksissa. Koulutuksen sisällön tulee laadullisesti vastata käytännön tarpeisiin ja siinä tulee ottaa huomioon naisiin kohdistuva väkivalta. Kokemus on osoittanut, että koulutuksen tulee olla toistuvaa ja sen tulee kattaa koko henkilöstö. Koulutustilaisuuksiin voidaan ottaa myös sidosryhmien edustajia. Koulutusta pitäisi järjestää myös poikkihallinnollisesti.

Suosituksia:

- **Poliisi kehittää edelleen omaa koulutustaan ja toimintaansa naisiin kohdistuvan väkivallan käsittelemiseksi ja ehkäisemiseksi.**
- **Poliisi kehittää erityisesti toimintavalmiuksiaan kotihälytystilanteissa.**
- **Poliisi parantaa valmiuttaan auttaa perheväkivallan uhria saamaan muuta tarvittavaa apua ja tukea.**
- **Väkivallan uhkaa kokevaa autetaan tekemään turvasuunnitelma väkivaltatilanteiden varalle.**

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 6 §:n mukaan poliisin on informoitava asianomistajaa mahdollisuudesta saada korvausta valtiolta rikosvahingoista. Väkivallan uhrille ja sen uhkaa kokevalle annetaan ohjeita, miten ehkäistä väkivaltatilanteen syntymistä ja selvittää jo syntyneestä väkivaltatilanteesta; hänelle annetaan tietoa myös muista uhrille tarjolla olevista tuki- ja auttamismuotoista sekä prosessin etenemisestä. Myös väkivallan tekijöitä ja näkijöitä ohjataan tarkoituksenmukaisten palveluiden piiriin. Luvussa 10 on aselupien valvontaan liittyvä ehdotus, joka ehkäisisi erityisesti perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa.

8.3 Uhrien erityispalvelujen ylläpito ja kehittäminen

Suositus:

Kuntien sosiaali- ja terveystoimen on varmistettava, että väkivallan uhrien tarvitsemia tukipalveluita on kattavasti saatavilla koko maassa. Tämän turvaamiseksi olisi kehitettävä seudullista yhteistyötä. Järjestämisvastuu on kunnilla ja yleensä julkisella vallalla, mutta toiminnassa on syytä hyödyntää myös muiden toimijoiden tarjoama apu ja palvelut.

Aikaisemmassa jaksossa on käsitelty sosiaali- ja muiden viranomaisten tehtäviä uhrien palvelujen tuottamiseksi. Tässä käsitellään tarpeita, joiden täyttäminen tällä hetkellä on pääasiassa tai kokonaan järjestöjen ja muiden toimijoiden toteuttamaa.

Väkivallan uhrin tarvitsevat usein pikaista ja luottamuksellista puhelinneuvontaa. Tällaisia valtakunnallisia palveluja on tarjolla useita. Rikosuhripäivystys tarjoaa apua minkä tahansa rikosten uhreille sukupuolesta riippumatta, mutta asiakkaista enemmistö on naisia ja heistä monet väkivallan uhreja. Muita olemassa olevia kriisipalveluja ovat esimerkiksi Naisten linja, Raiskauskeskus Tukinainen ja Suomen Mielenterveysseuran (SMS) valtakunnallinen kriisipuhelin, SOS-keskuksen kriisipuhelimet sekä SMS:n paikalliset kriisipuhelimet.

Suosituksia:

- **Turvataan väkivallan uhriksi joutuneille naisille puhelinneuvonnan saatavuus (naisten kriisipuhelimet). Selvitetään mahdollisuus rikosuhripäivystyksen vakinaistamiseen. Riippumatta siitä, miten rikoksen uhrien neuvonta yleensä järjestetään, tarvitaan myös erityisesti naisille tarkoitettuja palveluja. Palveluja tulisi olla käytettävissä kaikkina vuorokauden aikoina. Käytössä on oltava myös palveluja, jotka ovat kokonaan maksuttomia.**
- **Turvataan maahanmuuttajanaisten tarpeita vastaava kriisipuhelinpalvelu.**
- **Mahdollistetaan myös laitoksissa asuvien naisten mahdollisuus ottaa yhteyttä laitoksen ulkopuoliseen neuvontapalveluun.**

Suomessa on tällä hetkellä noin 23 turvakotia ja 120 turvakotipaikkaa. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistykset ylläpitävät kolmeatoista turvakotia, seitsemän turvakotia on kuntien omistamia ja loput muiden yhdistysten. Turvakodit voivat toimia monipuolisina perhe- ja lähisuhdeväkivallan osaamiskeskuksina, joissa yhdistyvät ympärivuorokautiset palvelut ja pitkäjänteiset avopalvelut.

Turvakotipaikat puuttuvat kokonaan laajoilta alueilta etenkin Pohjois- ja Itä-Suomessa. Muuallakaan turvakotipaikkoja ei ole riittävästi koettuun tarpeeseen nähden.

Monesti on tullut esiin myös tarve hyvin matalan kynnyksen tukikeskuksille, paikoille, joissa väkivallan uhrit tai uhkaa kokevat naiset voivat pistäytyä lyhyemmäksi aikaa. Tällaisia tarpeita on havaittu etenkin perheettömillä naisilla ja raiskauksen uhreilla.

Laajennetun lähestymiskiellon voimaan tulo vuoden 2005 alussa vaatii myös valmiuksia tukea laajennettuun lähestymiskieltoon määrättyjen asumisen järjestämistä.

Suosituksia:

- **Varmistetaan alueellisesti kattavat turvakotipalvelut esim. seudullista yhteistyötä kehittämällä ja turvataan myös pienten ja syrjäisten kuntien asukkaille toimiva ja tarkoituksenmukainen palvelu- ja tukiverkosto.**
- **Selvitetään turvakotipaikkojen tarjonnan riittävyys ja toiminnassa olevien turvakotien rahoituspohjan vakiinnuttamisen mahdollisuus.**
- **Selvitetään mahdollisuudet järjestää väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille naisille matalan kynnyksen tuki- ja käyntipaikkoja.**

Nykyään tuomioistuimien voi määrätä perheväkivallan tai seksuaalirikoksen uhriksi joutuneelle esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin joko avustajan tai tukihenkilön mutta ei molempia. Eduskunnalle on annettu hallituksen esitys (HE 271/2004), jonka mukaan asianomistajalle voitaisiin tarvittaessa määrätä sekä oikeudenkäyntiavustaja että tukihenkilö.

Maahanmuuttajien erityistarpeet

Maahanmuuttajanainen ei ole usein tietoinen perusoikeuksistaan tai avun saamisen mahdollisuuksista puutteellisen kielitaidon ja heikon yhteiskuntatuntemuksen vuoksi. Monissa tapauksissa hän on kokenut lähtömaassaan vakavaa väkivaltaa, mikä täytyy myös ottaa huomioon. Siksi tarvitaan enemmän kulttuurituntemuksen avulla räätälöityjä palveluja maahanmuuttajanaishille elämänhallinnan tukemiseksi.

Useimmat maahanmuuttajat tarvitsevat palveluja muilla kuin suomen tai ruotsin kielellä ja monet omalla äidinkielellään. Poliisilla ja oikeusministeriöllä on monella kielellä esitteitä esimerkiksi lähestymiskiellosta ja uhrin oikeuksista. *Naisten Linja Suomessa ry* järjestää maksutonta valtakunnallista eri kielillä toimivaa neuvonta- ja tukipuhelintoimintaa, jonka kautta väkivaltaa tai sen uhkaa ja pelkoa kokeneet maahanmuuttajanaiset ja -tytöt voivat saada keskitetysti tietoa olemassa olevista palveluista ja oikeuksistaan Suomessa. Neuvonta- ja tukitoiminta on saanut hyvää palautetta tarpeellisuudestaan, mutta nykyisen puhelimen (Naisten Linja) paikallispuhelumaksullisuus on palautteen mukaan monille maahanmuuttajanaishille este soittaa puhelimeen. Maahanmuuttajanainen voi saada myös henkilökohtaista apua väkivaltatilanteessa SOS-keskuksen ulkomaalaisyksiköstä joko työntekijän ja asiakkaan yhteisellä kielellä tai tulkin välityksellä.

Monissa tapauksissa naisten on mahdollista kertoa ongelmistaan vain, jos he voivat tehdä sen ilman miehensä tai perheensä läsnäoloa. Myös tulkin henkilöys ja kytkennät naisen lähipiiriin saattavat estää asioiden esille ottamisen. Tällaisessa tapauksissa suomalaisen naistulkin käyttö voi olla toimivin ratkaisu.

Suositus:

Parannetaan maahanmuuttajanaisten palveluita siten, että ne ottavat paremmin huomioon väkivallan ja sen uhkan. Tämä merkitsee muun muassa heidän oikeuksistaan ja apujärjestelmistä tiedottamista eri kielillä sekä tapaamisten ja tulkkauksen järjestämistä tavalla, joka mahdollistaa väkivallasta keskustelemisen.

Jos suomalaisen tai muun Suomessa pysyvästi asuvan kanssa avioituneen maahanmuuttajanaishen avioliitto purkautuu tai uhkaa purkautua puolison väkivallan vuoksi ennen kuin nainen saa vakituisen oleskeluluvan Suomessa, häntä uhkaa oleskeluluvan menetys ja karkotus. Pelko karkotuksesta vaikeuttaa väkivallasta irtautumista. Oleskeluluvan menetys tällaisessa tilanteessa on usein kohtuuton.

Suositus:

Selvitetään mahdollisuudet käsitellä väkivaltaa parisuhteissaan kokeneiden maahanmuuttajanaishen oleskelulupakysymykset oikeudenmukaisesti siten, että muun muassa pelko oleskeluluvan menetyksestä ei ehkäise väkivaltaan puuttumista ja että uhria ei tosiasiallisesti rangaista karkotuksella.

Myös maahanmuuttajamiehille tarjottavia palveluita tulisi kehittää. Suomessa tarjolla olevat palvelut eivät ole tavoittaneet maahanmuuttajamiehiä ja kokemukset heidän kanssaan työskentelystä ovat vähäisiä.

Suosituksia:

- **Kehitetään ja kokeillaan maahanmuuttajamiehille suunnattuja palveluita Suomessa sekä kehitetään jo olemassa olevia miesten ohjelmia niin, että ne rohkaisevat maahanmuuttajamiehiäkin hakeutumaan niiden piiriin.**
- **Lisätään Suomessa asuvien miesten keskinäistä vuorovaikutusta yli kulttuurirajojen ja ehkäistään siten myös maahanmuuttajamiesten syrjäytymistä.**

Turvatekniikka

Monissa maissa on saatu hyviä kokemuksia väkivallan uhan alla eläville annetuista teknisistä turvalaitteista. Niiden avulla saa nopeasti ja varmasti yhteyden poliisiin tai hälytyskeskukseen siten, että pyynnön vastaanottajalla on jo pohjatiedot avunpyytäjän tilanteesta. Ruotsissa poliisi on luovuttanut uhatuille naisille niin sanottuja turvapaketteja, joihin kuuluu kannettava turvahälytin, matkapuhelin, kotona oleva poliisiin ja hälytyskeskukseen suoraan kytketty turvapuhelin sekä nauhoittava puhelinvastaaja. Norjassa on otettu käyttöön hälytyslaite, jossa yhdistyvät GSM matkapuhelin ja GPS-paikannin. Vastaavista käytännöistä on hyviä kokemuksia myös Englannissa ja Australiassa.

Kaikille turvallisuudestaan huolestuneille voi suositella sitä, että matkapuhelimessa on valmiiksi asetettuna esimerkiksi pikavalinta, jolla saa yhteyden johonkin turvaa tarjoavaan tahoon. Englannin kokeiluissa kuitenkin todettiin, että eräissä tapauksissa matkapuhelimella soittaminen on liian näkyvä ja ilmeinen teko, jonka naisen uhkaaja saattaa helposti havaita ja estääkin. Siksi turvarannekkeita, joita saattoi painaa huomaamatta, pidettiin parempina. Rannekkeen painaminen avaa puhelinta nostamatta puhelinyhteyden hälytyskeskukseen, jossa puhelu myös nauhoitetaan. Järjestelmä vaatii luonnollisesti myös hälytyskeskuksen osallistumisen ja tarvittavan koulutuksen.

Suositus:

Tarjotaan väkivallan uhkaamille naisille ainakin kokeiluluonteisesti hälytyslaitteita, joilla he saavat nopeasti ja huomaamatta yhteyden hätäkeskukseen, jolla on käytössä asiaa koskevat taustatiedot. Tiedotetaan kaikille mahdollisuuksista parantaa turvallisuutta matkapuhelimen asetuksin ja muilla teknisillä laitteilla.

Useissa maissa mainitut järjestelyt ovat lähinnä poliisin vastuulla. Tämä olisi ehkä luontevaa Suomessakin, vaikka hätäkeskusten ja poliisin työnjako on selvitettävä. Tässä yhteydessä Suomessa selvitetään myös, voiko tällaisen kokeilun yhdistää hankkeisiin, joissa kehitetään rikosseuraamukseen liittyvää elektronista valvontaa ja paikantamista.

8.4 Väkivallan katkaisuhjelmat tekijöille

Väkivaltaa tehneille miehille tarkoitettuja ohjelmia, joilla pyritään estämään väkivallan uusiminen, on käytössä yhä enemmän useissa maissa. Lähinnä vapaaehtoisuuteen perustuvia yksityisten terapeuttien palveluja ja järjestöjen tarjoamia ohjelmia on käytössä myös Suomessa. Ulkomaiset arviotutkimukset viittaavat siihen, että tällaiset ohjelmat auttavat muutokseen motivoituneita miehiä väkivallattomien toimintatapojen löytämisessä.

Valtioneuvoston hyväksymässä Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa asetetaan seuraavat tavoitteet: ”Vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamuksissa väkivalta- ja seksuaalirikoksista tuomittujen toimintaohjelmia tehostetaan ja selvitetään toimeenpantujen ohjelmien vaikuttavuus. Vankeinhoitolaitoksen 1.4.2004 käynnistämässä ohjelmassa kehitetään erityisesti vankeinhoidon kykyä tunnistaa ja auttaa ehkäisemään perheväkivaltariskit. Rangaistusten täytäntöönpanossa huolehditaan siitä, että väkivalta ja seksuaalirikosohjelmien tarjonta ja ohjelmavaihtoehdot ovat oikeassa suhteessa vankien ja yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittujen asiakasrakenteeseen ja tarpeisiin.”

Suosituksia:

- Tiedotetaan etenkin väkivaltaa tehneille mahdollisuuksista hakeutua väkivallan katkaisuhjelmaan tai vastaavien palvelujen piiriin.
- Toteutetaan Sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaisesti toimia, joiden avulla voidaan rangaistuksen täytäntöönpanon yhteydessä parantaa väkivalta- ja seksuaalirikosten ehkäisyä.

8.5 Lainsäädäntö, lainkäyttö

Seurataan 1.1.2005 voimaan tulleen laajennetun lähestymiskiellon toimivuutta. Seurataan myös kokemuksia Itävallasta, jossa Suomen laajennettua lähestymiskieltoa muistuttava laki on ollut hyvin laajassa käytössä vuodesta 1997 alkaen.

Suosituksia:

- Selvitetään mahdollisuuksia lähestymiskiellon valvomiseen elektronisin välinein.
- Parannetaan lähestymiskiellon aikaisten välttämättömien tapaamisten turvallisuutta tarjoamalla tätä varten turvajärjestelyjä.

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen tähtääviä suosituksia rikosoikeudellisesta järjestelmästä on myös luvussa 13.

8.6 Raiskausten ja muun seksuaalisen väkivallan vähentäminen

Raiskausten ja muun seksuaalisen väkivallan tehokas vähentäminen edellyttää monipuolisia toimia koko yhteiskunnassa. Se edellyttää vaikuttamista vuorovaikutus-

tilanteisiin siten, että seksuaalisen väkivallan riski alenee. Se edellyttää kumppanin tahdon kunnioittamiseen perustuvien seurustelutapojen edistämistä. Myös potentiaalisten tekijöiden motivaatioon on pyrittävä vaikuttamaan muun muassa siten, että seksuaalisen väkivallan paheksuttavuus ja rangaistavuus on yleisesti tiedossa ja koettu.

Suositus:

Kehitetään ja koordinoidaan valistusta ja koulutusta, joka kohdistuu seksuaalirikosten potentiaaliin tekijöihin, potentiaaliin uhreihin ja niihin kolmansiin henkilöihin, jotka voivat omalla toiminnallaan vähentää väkivallan riskiä.

Tämä tarkoittaa muun muassa turvallisuustaitoja, turvallisen seurustelun taitoja sekä kavereista huolehtimisen neuvoja peruskoululaisille ja muille. Asevelvollisille voisi olla oma ohjelma.

Uhrien tuki ja rikosten ilmitulo

Seksuaalirikosten haittojen vähentäminen edellyttää myös sitä, että seksuaalirikosten uhreja kyetään auttamaan ja tukemaan aikaisempaa paremmin. Tämä voi olla myös tärkeä osa seksuaalirikosten ehkäisyä sitä kautta, että se voi lisätä seksuaalirikosten ilmituloa. Nykyisin yksi seksuaalisen väkivallan sosiaalisen kontrollin merkittävä este on rikosten vähäinen ilmitulo. Vain murto-osan raiskauksista arvioidaan tulevan poliisin tietoon.

Suositus:

Pyritään lisäämään seksuaalirikoksiin syyllistyvien kiinnijäämisriskiä.

Kiinnijäämisriskiä voi lisätä muun muassa keinoilla, jotka alentavat seksuaalirikosten ilmoituskynnystä. Samoin kiinnijäämisriski kasvaa todisteiden hankinnan parantuessa. Nämä edellyttävät, että rikoksen uhri kokee prosessin mielekkääksi.

Suositus:

Parannetaan raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten uhreille tarjottavia palveluja. Kaikessa toiminnassa on pyrittävä estämään ja vähentämään uhrien leimaantumista ja rikostutkinnasta aiheutuvaa lisähaittaa.

Tiedottaminen riskitilanteista ja niihin varautumisesta

Merkittävä osa tehokkaiksi osoittautuneista rikosentorjunnan menetelmistä lähtee siitä, että vähennetään otollisia rikostilanteita. Myös koko yhteiskunnan sekä potentiaalisten uhrien ja heidän ystäviensä ja tuttaviensa toiminta vaikuttaa usein rikosriskien suuruuteen. Uhrin toiminta ei kuitenkaan (rikoslaissa mainittuja harvinaisia poikkeuksia lukuun ottamatta) vähennä tekijän moraalista tai oikeudellista vastuuta tekemästään rikoksesta. Rikosriskien vähentämiseksi suositellut toimet eivät myöskään saa kohtuuttomasti rajoittaa ihmisten normaalia elämää.

Näitä periaatteita voi soveltaa myös seksuaalirikoksiin. Vastuu rikoksista on pelkästään niiden tekijöillä. Osaa raiskauksista ja muista seksuaalirikoksista uhri tai kolmannet henkilöt eivät pysty ennakoimaan eivätkä voi niihin varautua. Samalla kuitenkin tiedot sekä poliisin tietoon tulleista seksuaalirikoksista että ulkomaisten kyselytutkimusten uhrikokemuksista viittaavat siihen, että monissa tapauksissa uhriksi joutumisen riskiä voi vähentää kohtuullisin varotoimin. Riskien vähenemiseen voivat vaikuttaa sekä potentiaalinen uhri, muut ihmiset (esimerkiksi ystävät tai samassa seurueessa olevat) että tietysti myös potentiaalinen tekijä.

Usein on ennakolta mahdotonta arvioida, kuka saattaa tilaisuuden tullen syyllistyä raiskaukseen ja kehen taas voi luottaa. Luotettavaksi oletettu saattaa joskus olla vain sellaiseksi tekeytynyt. Kuitenkin ainakin poliisin tietoon tulleista raiskauksista osa on myös sellaisia, joissa tekijä jo ennen rikosmahdollisuutta on käyttäytynyt naisia halventavalla ja väkivaltaisuuksilla ilmentävällä tavalla.

Potentiaalisen uhrin oma runsas päihteiden käyttö on joskus tärkeä tekijä, sillä monet poliisin tietoon tulleista raiskausrikoksista on tehty uhrin ollessa syvässä humalassa tai sammuneena. Merkittävä osa poliisin tietoon tulleista raiskauksista tapahtuu juhlimisen tai juhlimisen jälkeisten yöpymisten ja muiden jatkoilanteiden yhteydessä, ja silloin usein tilanteissa, joissa uhri ja tekijä ovat muun seurueen havaintojen ulottumattomissa. Oma vaaransa ovat myös juomiin sekoitettavat huumausaineet (ns. tyrnäydyt). Humala tai juhlien jatkot sinänsä eivät ole merkittäviä riskitekijöitä, mutta yhdistyneenä muihin seikkoihin saattavat syvä humalataila ja jatkojen dynamiikka johtaa otollisiin rikostilanteisiin. Juhlinnan yhteydessä kuitenkin seurue, ystävät ja tuttavat voivat myös estää rikostilanteiden syntymistä.

Suositus:

Samalla kun korostetaan, että moraalinen ja oikeudellinen vastuu seksuaalirikoksista, samoin kuin muistakin rikoksista, on pelkästään niiden tekijöillä, otetaan huomioon ja neuvotaan, miten kaikki ihmiset ja potentiaaliset uhrit voivat vaikuttaa riskitilanteiden syntymiseen ja kehittymiseen.

Kulttuurien kohtaamisen riskeihin varautuminen

Merkittävä vähemmistö seksuaalirikoksista liittyy siihen, että eri kulttuureita edustavat naiset ja miehet tulkitsevat tilanteita ja toistensa käyttäytymistä toisin kuin toinen odottaa. Eräät Suomeen tulleet ja tulevat ulkomaalaiset miehet ylitulkitsevat suomalaisten naisten käyttäytymisen seksuaaliseksi kiinnostukseksi tai lupaukseksi. Vastaavia pulmia voi olla suomalaisten matkustaessa muissa maissa. Samoin joissakin kulttuureissa seksuaalinen väkivalta saatetaan ymmärtää ahtaammin kuin Suomen rikoslaissa.

Suositus:

Varmistetaan, että maahanmuuttajille ja maassa vieraileville on tarjolla riittävästi koulutusta ja esitteitä Suomen lainsäädännöstä ja tavoista. Vastaavasti suomalaisille tarjotaan informaatiota muiden kulttuurien seksuaalinormeista.

8.7 Tutkimus ja tilastointi

Naisiin kohdistuvan väkivallan esiintymisen laajuutta on tarkimmin mitattu vuonna 1997 tehdyssä kyselytutkimuksessa, jonka perusraportti julkaistiin nimellä Usko, toivo, hakkaus (Heiskanen ja Piispa 1998). Tutkimus kaipaa toistamista muun muassa siksi, että voitaisiin arvioida tilanteen muutosta. Naisiin kohdistuvan väkivallan esiintymistä tulee esiin myös eräissä muissa kyselytutkimuksissa.

Suosituksia:

- **Pyritään siihen, että vuonna 1997 tehty kyselytutkimus naisten väkivalta-kokemuksista uusitaan siten, että tutkimustulokset ovat käytettävissä vuonna 2006. Samalla selvitetään, miten naisten kokemaa seksuaalisen väkivallan laajuutta ja muotoja voitaisiin tutkia aikaisempaa yksityiskohtaisemmin sekä miten uhrikokemusten mittaaminen voitaisiin toistaa säännöllisesti. Kehitetään myös naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevien asenteiden ja väkivallan merkitysten tutkimista.**
- **Toivotaan Suomen Akatemian ja yliopistolaitoksen edelleen tukevan ja harjoittavan naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimusta.**
- **Parannetaan väkivallan uhrien ja muiden osapuolien käyttämien palvelujen seurantaa ja tilastointia.**

Väkivallan esiintyvyydestietojen lisäksi tarvitaan parempaa tietoa väkivallan syistä ja keinoista, joilla väkivaltaa voidaan ehkäistä.

Suositus:

Seurataan kansainvälistä ja edistetään kotimaista tutkimusta naisiin kohdistuvan väkivallan syistä ja ehkäisymenetelmien tehosta.

Väkivaltaa tehneille miehille tarkoitetut väkivallan katkaisuohtjelmat ovat lisääntyneet monissa maissa. Apua väkivallan vähentämiseksi odotetaan myös monista päihde-kuntoutuksen ja muista ohjelmista. Tutkimustiedot erilaisten ohjelmien vaikuttavuudesta eri tilanteissa ovat toistaiseksi jossain määrin epäselviä ja epävarmoja. Tässä tilanteessa on syytä seurata kansainvälistä tutkimusta väkivaltaa tehneille miehille tarkoitettujen ohjelmien vaikutuksista ja tukea vastaavaa tutkimusta kotimaassa.

Suositus:

Seurataan kansainvälistä tutkimusta väkivaltaa tehneille miehille tarkoitetuista ohjelmista, joiden tarkoitus on ehkäistä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tuetaan kotimaassa tutkimusta, jolla voidaan arvioida ohjelmien vaikuttavuutta.

Eräissä maissa on lähisuhdeväkivaltaa käsitelty myös rikossovittelussa ja vastaavissa menettelyissä, joista käytetään usein yleisnimeä restoratiivinen eli korjaava oikeus. Niissä pyritään rikoksen uhrin ja tekijän ohjatun vuoropuhelun perustalla saamaan tekijä ymmärtämään uhrin kokemus ja ottamaan vastuu teostaan. Samoin pyritään saamaan uhrin kokemat vahingot korvatuiksi sekä korjaamaan ihmisten väliset suhteet. Rikossovitteluun osallistuu rikosten osapuolten ohella puolueeton sovittelija. Muissa korjaavan oikeuden muodoissa neuvonpitoihin osallistuu tyypillisesti myös uhrin ja tekijän tukihenkilöitä ja mahdollisesti yhteisön edustajia. Sovittelun ja muiden restoratiivisen oikeuden menetelmien käyttäminen lähisuhteissa tapahtuneissa väkivaltarikoksissa jakaa kuitenkin mielipiteitä. Eräät tutkimukset niin Suomessa kuin muuallakin ovat antaneet rohkaisevia tuloksia menetelmien käytöstä joissakin tapauksissa. Niiden merkitys on kuitenkin myös kiistetty kriminaalipoliittisessa keskustelussa.

Suositus:

Tuetaan kokeiluja sovittelun ja restoratiivisen oikeuden käyttämisestä lähisuhdeväkivaltatapauksissa.

Paikallinen yhteistoiminta väkivaltaan puuttumiseksi on tässä ohjelmassa esitettyjen suositusten keskeinen elementti. Yhteistoiminnan muodot ja käytännöt voivat kuitenkin vaihdella, ja on syytä selvittää millaiset muodot ovat tarkoituksenmukaisimpia ja tehokkaimpia.

Paikkakuntaakohtaisesti voitaisiin käynnistää tutkimusta, jossa selvitetään poliisin, syyttäjän, käräjäoikeuden ja auttamisjärjestelmien yhteistyötä ja sen vaikuttavuutta väkivallan uhrin, tekijän ja näkijän käyttäytymisen ja kokemusten kannalta

Suositus:

Tuetaan paikallisia tutkimushankkeita naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisytoimien toimivuudesta ja vaikuttavuudesta.

9. Työväkivallan vähentäminen

9.1 Väkivallan ilmitulo ja seuranta

9.2 Valmiudet kohdata väkivaltaa

9.3 Työyhteisön sisäinen yhteistyö

9.4 Työympäristö

Työtehtävissä kohdattuun väkivaltaan kuoli 1990-luvulla keskimäärin kaksi henkilöä vuodessa. Vakuutuslaitoksille ilmoitetaan noin 500 työväkivaltatapausta vuodessa. Haastattelututkimusten mukaan työpaikkaväkivaltaa esiintyy huomattavasti enemmän. Laajan 1990-luvun lopussa tehdyn haastattelututkimuksen arvion mukaan viisi prosenttia työvoimasta joutuu vuosittain väkivallan kohteeksi työssään tai työmatkallaan. Tämä merkitsisi noin 110 000 työpaikkaväkivallan kohteeksi joutunutta henkilöä vuodessa. Kaksi kolmannesta väkivaltatapauksista on uhkailua. Tuoreimman väestöhaastattelututkimuksen mukaan työpaikkaväkivallan trendi on Suomessa viime vuosikymmeninä ollut kasvava etenkin naisiin kohdistuvassa väkivallassa, ja eräiden riskiammattien naisvaltaisuus tekee työväkivallasta voittopuolisesti naisten ongelman. Riskiammatteja ovat erityisesti eräät ammatit hoitoalalla, sosiaaliasialalla, vartiointi- ja järjestyksenpitotehtävissä ja ravintola-alalla. Vaikka miesten riski eräissä hoitoalan ammateissa on hyvinkin korkea (esim. mielisairaanhoidajilla), miehiä työskentelee näissä ammateissa lukumääräisesti vähän. Osa- ja määräaikaisilla on yleisesti ottaen suurempi riski joutua väkivallan kohteeksi kuin vakinaisella henkilöstöllä.

Vuoden 2002 työturvallisuuslaki velvoittaa työnantajan selvittämään ja arvioimaan työntekijää työssä uhkaavan vaaran ja ryhtymään toimiin ilmeisen väkivallan uhkan ja työntekijän terveydelle haitallisen häirinnän ehkäisemiseksi ja epäkohdan poistamiseksi. Lisäksi laki edellyttää, että työnantaja perehdyttää työntekijän näihin turvallisuuskysymyksiin.

9.1 Väkivallan ilmitulo ja seuranta

Kauris-menetelmä on kehitetty kauppaa varten eri riskien, mm. väkivallan, selvittämiseksi, seuraamiseksi ja hallitsemiseksi. Sitä ja sen muunnelmia on käytetty suomalaisena ”hyvänä käytäntönä” yksityisellä ja julkisella sektorilla. Menetelmää pitäisi edelleen kehittää toimialakohtaisesti helppokäyttöiseksi, eri yritysten ja julkisten yhteisöjen työpaikkaväkivallan seurannan työkaluksi.

Suositus:

Kehitetään Kauris-menetelmää.

Koska työssä kohdattu väkivalta koskee työturvallisuuskysymyksenä myös työnantajaa, joka on vastuussa tilanteen seurauksista, ja koko työyhteisöä, yksin työntekijästä ei saisi riippua rikoksen ilmoittaminen poliisille ja syytteeseen. Tämän vuoksi olisi harkittava mahdollisuutta lainmuutokseen, joka antaisi työnantajalle asianomistaja-aseman työpaikkaväkivaltarikoksissa. Uhrit eivät aina uskalla tehdä rikosilmoitusta, ja lievimmässä väkivallassa on yleensä kysymys asianomistajarikoksista.

Suositus:

Pyritään siihen, että rikokset ilmoitettaisiin nykyistä systemaattisemmin poliisille. Tämän edistämiseksi on harkittava mahdollisuutta antaa työnantajalle asianomistaja-asema työväkivaltarikoksissa.

9.2 Valmiudet kohdata väkivaltaa

Kaikkiin ammatteihin on varmistettava riittävä valmius kohdata uhka- ja väkivaltatilanteita jo ensimmäiseen työharjoitteluun mentäessä. Väkivaltatilanteisiin varautumista on säännöllisesti harjoiteltava niin koulutuksessa kuin työpaikoilla.

Suositus:

Kehitetään ammatillista koulutusta aloilla, joilla väkivallan riski on olennainen.

Väkivallan ehkäisyn tai hyvien käytäntöjen verkkosivut auttaisivat työpaikkoja kehittämistyössä. Nyt tietoja löytyy ripotellen eri tutkimus- tai koulutusorganisaatioiden sivuilta. Verkkosivujen kehittäminen ja ylläpito voisivat olla esimerkiksi Työturvallisuuskeskukselle sopiva tehtävä. Ongelma tässä on kuitenkin valtion sektorin jääminen ulkopuolelle. Toinen malli voisi olla EU:n Suomen työturvallisuutta ja terveyttä koskevat sivustot.

Toimialakohtaista yhteistä väkivallan ehkäisymateriaalia pitäisi tuottaa kaikilla toimialoilla (esimerkkinä pankit).

Suositus:

Tuotetaan väkivallan ehkäisyn/hyvien käytäntöjen verkkosivut ja toimialakohtaista ehkäisymateriaalia.

9.3 Työyhteisön sisäinen yhteistyö

Työpaikoilla olisi luotava ja selkeästi tuotava esiin työnantajien ja työntekijöiden yhteinen väkivallan vastainen tahtotila, ja sovittava väkivallan vähentämishjelmasta seuranta-menettelyineen. Yrityksen ja henkilökunnan sitoutuminen ratkaista asia yhteisvoimin ja selkeiden vastuusuhteiden määrittely ovat osa hyvää suunnittelua ja ennakointia. Näitä periaatteita on noudatettu mm. **HUS-mallissa**.

Suositus:

Luodaan ja tuodaan selkeästi esiin yhteinen väkivallan vastainen tahtotila työpaikoilla käyttäen hyväksi olemassa olevia hyviä käytäntöjä.

9.4 Työympäristö

Työympäristöön vaikuttaminen

Ympäristön ja työpisteen yleinen epäjärjestys, mahdollisesti syrjäisyys ja ympäristössä tai työpisteessä esiintyvät sosiaaliset häiriöt usein altistavat väkivallalle ja uhkailuille. Ympäristön olosuhteisiin voidaan vaikuttaa kaavoituksella sekä arkkitehtonisilla ja muilla rakenteellisilla ratkaisuilla. Esimerkiksi kauppakeskuksissa voidaan eri toimipisteiden näkyvyyttä parantaa, niin että häiriötilanteiden synty on helposti muidenkin kuin tiettyssä työpisteessä olevien havaittavissa. Joissain palvelutilanteissa väkivaltaa voidaan torjua rakentamalla fyysisiä esteitä työntekijän ja asiakkaiden väliin tai poistamalla helposti aseina käytettäviä esineitä asiakkaiden ulottuvilta. Tässä on kyse toimista rikoksen teon vaikeuttamiseksi eli mm. ympäristön, työtilojen, työvälineiden ja työtapojen oikeasta suunnittelusta.

Suositus:

Kiinnitetään työympäristön suunnittelussa huomiota häiriötilanteiden synnyn ehkäisyyn esimerkiksi näkyvyyttä parantamalla ja tilasuunnittelulla.

Teon motiiviin vaikuttaminen

Potentiaalisia väkivaltaisista asiakkaita tai potilaita tarpeettomasti ärsyttävät tekijät (sosiaalinen kitka) poistetaan työpaikoilta. Tilat tehdään viihtyisiksi niin, että asiakkaiden odotusajat ja jonot eivät muodostu rasitteeksi. Palvelutilanteissa pelisääntöjen tulisi olla selkeät ja tasavertaisen kohtelun periaatteelle rakentuvat.

Omaisuusrikoksiin kytkeytyvän väkivallan (ryöstöt ja myymälävarkauudet) osalta omaisuuden suojaamista ja valvontaa tulee tehostaa. Rikoksentekijöitä houkuttelevan omaisuuden suojaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota niin, että rikoksesta saatava hyöty olisi mahdollisimman pieni. Näin omaisuusrikolliset oppivat välttämään toimipistettä hankalana kohteena, jolloin kiinnijäämiseen sisältyvää väkivaltariskiä saadaan vähennettyä. Omaisuuden suojaamisessa tulee käyttää hyväksi teknisiä apuvälineitä. Lisäksi käteisen rahan määrä pitää yrittää pitää jatkuvasti vähäisenä ja nuoria houkuttelevat kohteet (esim. olut) tavallista suuremman tarkkailun alaisena. Rahan ja tavaran anastamisen lisäksi houkutuksena ovat terveydenhuollossa käytettävät lääkkeet ja niiden kaupallinen arvo.

Suosituksia:

- **Vaikutetaan teon motiiviin vähentämällä potentiaalisesti väkivaltaisista asiakkaita tai potilaita tarpeettomasti ärsyttäviä tekijöitä.**
- **Tehostetaan omaisuuden suojaamista ja valvontaa.**

Kontrolli riittäväksi työpisteissä

Työpisteissä tulisi olla luonnollista kontrollia riittävästi. Ihmisten sopiva paljous usein vaikeuttaa tai estää erilaisten rikosten suorittamista. Riskikohteissa tulisi arvioida ammattimaisen vartioinnin tarve. Muissa kohteissa vartiointi ja valvonta voitaisiin harkita järjestettäväksi esimerkiksi useiden toimipisteiden kiertävänä vartiontina. Tällöin jokaisessa toimipisteessä tiedettäisiin, että apu on hälytettävissä melko pienellä varoitussajalla paikalle.

Päihtyneiden ja häiriöihin ilmeisen alttiiden henkilöiden ja myös asiattomien henkilöiden (esim. ylimääräiset saattajat sairaalassa) sisäänpääsyä erilaisiin työpisteisiin tai toimitiloihin tulisi rajoittaa. Tässä voitaisiin häiriöalttiimpina aikoina käyttää ulkopuolista ammattiapua tai työpisteen vahtimestari- tai vastaavia palveluja, kuten monessa paikassa tehdään.

Kiinnijäämisriskiä tulisi teknisen ja muun valvonnan keinoin kasvattaa, jotta omaisuusrikoksiin liittyvä väkivalta saataisiin tätä kautta eliminoiduksi.

Riskityöpaikkojen henkilöstömitoitus on tarkistettava, ellei väkivallan uhkaa pystytä muilla keinoilla riittävästi vähentämään.

Suosituksia:

- **Arvioidaan ammattimaisen vartioinnin tarve riskikohteissa.**
- **Rajoitetaan päihtyneiden ja häiriöihin ilmeisen alttiiden henkilöiden ja myös asiattomien henkilöiden pääsyä erilaisiin työpisteisiin tai toimitiloihin.**
- **Kasvatetaan kiinnijäämisriskiä teknisen ja muun valvonnan keinoin.**
- **Tarkistetaan riskityöpaikkojen henkilömitoitus.**

Varotoimenpiteet riskin mukaan

Erilaisia varotoimenpiteitä tulisi valikoida ja painottaa riskien mukaan. Väkivaltariskin kannalta erityisen vaarallisissa ammateissa ei voida kokonaan välttää väkivallalta, koska tällaisissa töissä olevien päivittäisiin työtehtäviin kuuluu väkivaltaisten tai muun poikkeavan käyttäytymisen aiheuttamien ongelmatilanteiden ratkaisu. Tällaisia ammatteja ovat poliisi, vartija, mielisairaanhoidaja sekä mahdollisesti jotkin muut palvelu- ja suojelutöihin liittyvät ammatit.

Näissä ammateissa väkivallan ja sen toistumisen todennäköisyydet ovat suuria. Tällaisissa ammateissa toimiva henkilökunta on koulutettava tehtävään. Väkivallan vähentämistehtävän kannalta voisi olla tärkeää, että koulutuksessa keskityttäisiin jonkin ongelmatilanteen ratkaisuun niin, että ainakin enempi väkivallalta olisi vältettävissä. Toisinaan esimerkiksi yksityisellä vartiointialalla toimivilla kohtaa herkkyyttä selvittää jokin ongelmatilanne fyysisiä keinoja käyttäen, vaikka asia voisi olla hoidettavissa psykologisia ja henkilön rauhoittamiseen tähtääviä keinoja käyttämällä. Toistuvan väkivallan kohtaamisammateissa voisi olla tärkeää myös korostaa suojautumisvaihtoehtoja. Usein ammatikseen väkivaltaisia ongelmia selvittävä ei voi lähteä karkuun tilanteesta, mutta myös ammatti-ihmisten tulisi huolehtia aina omasta suojautumisesta.

Ammateissa, joissa väkivallan kohtaaminen on satunnaista, pakoon lähteminen tai liian vaaralliseen tilanteeseen puuttumatta jättäminen voivat olla paras keino välttyä väkivallalta. Tällaisissa ammateissa tai toimialoilla tulee painottaa keinoja, joilla rikoksen tekemistä vaikeutetaan esim. ympäristöolosuhteisiin huomiota kiinnittämällä.

Suosituksia:

- **Painotetaan ja valikoidaan erilaiset varotoimenpiteet riskien mukaan.**
- **Kehitetään niiden henkilöiden koulutusta, joiden päivittäisiin työtehtäviin kuuluu väkivaltaisten tai muun poikkeavan käyttäytymisen aiheuttamien ongelmatilanteiden ratkaisu.**

Edistetään yritysten yhteistoimintaa

Yhteisillä työpaikoilla tai samoissa tiloissa, kuten kauppakeskuksissa, toimivat yritykset voivat yhdessä toimien kustannustehokkaasti ehkäistä työpaikkaväkivaltaa.

Suositus:

Edistetään samoissa tiloissa toimivien yritysten yhteistoimintaa työpaikkaväkivallan ehkäisyssä.

Yleisen paikan ja järjestysvaltuudet

Ongelmana ovat sellaiset tilanteet, joissa työpaikka sijaitsee järjestyslaissa (2§) yleiseksi paikaksi määritellyissä tiloissa (esim. kauppa, terveyskeskus, sairaala; kuitenkin alkoholilain mukaan ravintolalla on oikeus poistaa henkilö, jos hän käyttäytyy häiritsevästi). Yleiseltä paikalta työpaikkaorganisaatiolla ei ole muuta keinoa poistaa häiriköivää henkilöä kuin kehottaa tätä poistumaan tai ottamalla yhteyttä järjestyksenhoitohenkilöstöön.

Suositus:

Selvitetään kysymys yleisen paikan järjestysvastuusta.

10. Erityisiä toimia vakavan väkivallan vähentämiseksi ja seurausten lieventämiseksi

10.1 Tappouhkauksiin reagoiminen

10.2 Elektronisen valvonnan käyttö lähestymiskielloissa

10.3 Tiukennukset ampuma-aseiden hallussapitoon

10.4 Ohjeita väestölle

10.1 Tappouhkauksiin reagoiminen

Varsin usein henkirikosta on edeltänyt tappouhkaus, johon kuitenkin ei ole reagoitu. Tiedetään, että uhkausten valtaosa ei toteudu. Jos kuitenkin uhkauksen esittäjä on poliisin tietojen perusteella alkoholin suurkuluttaja (esimerkiksi juopumussäilöönottoja tai tuomio törkeästä rattijuopumuksesta) ja väkivaltainen (tuomittu jostakin väkivaltarikoksesta), tappouhkauksella on suuri todennäköisyys toteutua. Tällaisissa tapauksissa poliisin tulee vähintään ottaa yhteyttä uhkaajaan ja osoittaa näin olevansa tietoinen uhkauksesta (tällaisella on muiden rikosten yhteydessä havaittu sinällään olevan ehkäisevä vaikutus). Asianomistajasta riippuu, haluaako hän syytteen nostettavaksi laittomasta uhkauksesta, mikä näyttäisi tapahtuvan suhteellisen harvoin. Em. tapauksissa uhatun olisi syytä pyytää lähestymiskieltoa.

Suositus:

Tappouhkauksista kehoitetaan ilmoittamaan poliisille, joka ryhtyy uhattua suojaaviin toimiin ainakin silloin, kun uhkauksen esittää henkilö, jolla on tuomio törkeästä rattijuopumuksesta ja tuomio jostakin väkivaltarikoksesta.

Suojaaviin toimiin voisi kuulua samanlaiset tekniset turvajärjestelyt, joita jaksossa 8.3 on ehdotettu naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi.

10.2 Elektronisen valvonnan käyttö lähestymiskielloissa

Parhaillaan selvitetään elektronisen valvonnan käyttömahdollisuuksia. Sähköisesti valvottua kotiaarestia on käytetty monissa maissa vaihtoehtona vankeudelle ja arvio kokemuksista esimerkiksi Ruotsissa on myönteinen. Kehittynyt teknologia mahdollistaa elektronisen valvonnan paikannuslaitteilla, joilla voitaisiin luoda lähestymiskieltoon tehokas valvonta ja ottaa nykyistä laajemmin käyttöön myös alueita ja paikkoja koskevat lähestymiskiellot. Edellä mainitun selvitystyön yhteydessä olisi siksi harkittava myös lähestymiskieltoon liittyvää elektronista valvontaa. Nykyisin lähestymiskiellon valvonta jää liiaksi sen varaan, että uhattu ilmoittaa kiellon rikkomisesta. Kun laki lisäksi sallii tarpeelliset tapaamiset, kiellon noudattamisen valvonta on tehotonta. Lähestymiskiellossa olevan ja kiellon hakeneen tapaamiset on havaittu erityisiksi henkirikosten tai muun vakavan väkivallan riskitilanteiksi. Kun aiheellisiakin tapaamisia on, ne tulisi järjestää valvotusti ja luoda tätä varten palvelu. Uudistukset ehkäisisivät erityisesti parisuhteissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

Suosituksia:

- Kehitetään valvontateknologiaa lähestymiskieltoon.
- Selvitetään kiellon laajentamista koskemaan nykyistä laajemmin myös alueita ja paikkoja.
- Kehitetään palvelu valvotun tapaamisen järjestämiseksi.

10.3 Tiukennukset ampuma-aseiden hallussapitoon

Vuoden 2002 henkirikosaineiston mukaan mainittuna vuonna aseenkantoluvan omanneista, luvallisella aseella tappaneista kuudesta syllisestä viisi oli poliisin antamien tietojen mukaan alkoholin ongelmakäyttäjiä ja neljä yleisesti tunnettuja väkivaltaisuudesta (Matti Lehti 2004 – aineisto käsittää vain osan vuotta).

Poliisin pitäisi johdonmukaisesti olla myöntämättä alkoholin ongelmakäyttäjiksi tai väkivaltaisiksi tiedetyille henkilöille aseenkantolupaa ja peruuttaa voimassa oleva lupa, jos luvan haltijasta saadaan tietoja, jotka viittaavat hänen alkoholisoituneen (juopumuspidätykset, törkeä rattijuopumus), tai jos hän on syylistynyt väkivaltarikokseen. Voimassa oleva laki edellyttää sitä. Erotukseksi muista henkirikoksiin käytetyistä helposti käsille saatavista aseista lähietäisyydeltä ammuttu kertalaukaus on aina poikkeuksellisen kohtalokas (esim. puukoniskuista on paljon suurempi todennäköisyys selvitä hengissä). Siksi tällä tekovälineen käsillä oloa rajoittavalla toimella on henkirikoksia ehkäisevä merkitys. Ehdotus saattaisi ehkäistä vuositason kymmenkunta henkirikosta, joissa noin puolessa uhri on nainen.

Suositus:

Poliisin pitäisi johdonmukaisesti olla myöntämättä alkoholin ongelmakäyttäjiksi tai väkivaltaisiksi tiedetyille henkilöille aseenkantolupia ja peruuttaa voimassa oleva lupa, jos luvan haltijasta saadaan tietoja, joiden mukaan hän on alkoholisoitunut (juopumuspidätykset, törkeä rattijuopumus), tai syylistynyt väkivaltarikokseen.

Lisäksi pitäisi edelleen kehittää järjestelmiä, joilla saataisiin niin laittomasti hallussa pidetyt kuin aseet, joiden hallussapitoon ei ole varsinaista tarvetta ”pois nurkista”. Aina on tarpeeton riski, että tällaisesta aseesta tulee henkirikoksen tekoväline. Kun ampumaurheilu kuuluu järjestyneeseen seuratoimintaan, tämän toivotaan jatkavan työtään harrastuksen turvallisuuden edistämiseksi esimerkiksi Ampumaurheiluliiton shooting card –kurssein. Seurat voivat myös edistää aseiden turvallista säilyttämistä.

10.4 Ohjeita väestölle

Henkirikoksia on pyrittävä ehkäisemään myös opastamalla ihmisiä suositeltavista toimintatavoista. Ilmeisesti lain säätämätkin velvollisuudet tunnetaan huonosti. Henkirikokset ovat rikoksia, joista kuuluu ilmoittaa, kun rikos vielä olisi estettävissä, viranomaiselle tai sille, jota rikos uhkaa. Väkivallan uhrin pelastamatta jättäminen voi olla rangaistava pelastustoimen laiminlyönti. Todistaminen on kansalaisvelvollisuus, ja

tiedetään joitakin henkirikoksia, jotka olisi ehkäisty, jos aikaisemmasta henkirikoksesta tienneet olisivat kertoneet tietonsa poliisille.

Ohjeissa on syytä rohkaista naapureita hälyttämään parisuhdeväkivallasta. Henkirikostutkinnassa käy usein ilmi, että naapurit ovat kuulleet väkivaltatapahtuman, mutta esimerkiksi pelätessään naapuruussuhteiden heikentyvän eivät ole reagoineet siihen tekemällä hälytystä. Nopea ilmoitus on erityisen tärkeä, jos väkivallan ääniä seuraa ”epäilyttävä hiljaisuus”.

Ohjeilla voitaisiin auttaa tunnistamaan eräitä riskitilanteita (esimerkiksi alkoholin ja psyykelääkkeiden yhteiskäytöstä tai amfetamiinista aiheutuvat sekavat humalatilat). Ohjeita voitaisiin antaa myös eräistä yksinkertaisimmista tavoista vähentää henkirikosten riskiä sosiaalteknikalla, henkirikosten mahdollisten tekovälineiden turvallisella säilyttämisellä, jos kodissa arvioidaan väkivaltaiset konfliktit todennäköisiksi jne.

Suositus:

Kuntien turvallisuussuunnitelmissa voidaan yhteistyössä eri kansalaisjärjestöjen kanssa kehittää vastuullisen isännyyden ja emännyyden käytäntöjä ja korostaa sosiaalisen valvonnan ja vastuunkantamisen tärkeyttä.

11. Toimet väkivallan uhrien auttamiseksi ja tukemiseksi

11.1 Pelastustoimi

11.2 Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluverkosto

11.3 Uhrien tuki- ja korvausjärjestelmä

11.4 Uusiutuvan uhriksi joutumisen ehkäisy

Väkivallan uhriksi joutuminen voi aiheuttaa vakavia seurauksia sekä uhrille että hänen läheisilleen. Seuraukset eivät ole välttämättä ainoastaan väkivallan aiheuttamia fyysisiä vammoja, vaan myös taloudellisia ja henkisiä, jotka käsittelemättä saattavat vaikeuttaa uhrin arkea pitkäänkin. Koska seuraukset esimerkiksi parisuhdeväkivallassa eivät kohdistu ainoastaan uhriin vaan usein myös paikalla olleisiin ja tapahtuman nähneisiin lapsiin, on tärkeää, että uhri ja hänen läheisensä saavat tarvitsemansa palvelut ja tuen.

Suomessa on jo olemassa melko kattavasti toimiva palveluverkosto. Uhrille tarkoitetuista palveluista ja niiden kehittämiseen liittyvistä suosituksista on kerrottu jo edellä. Palveluiden tarve on otettu esille erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä koskevassa kappaleessa 8. Oma ryhmänsä ovat myös maahanmuuttajat, jotka saattavat tarvita erityisiä palveluita heihin kohdistuvan väkivallan yhteydessä. Tämä erityispalvelujen tarve niin maahanmuuttajanaisten kuin –miestenkin kohdalla voi johtua esimerkiksi kielivaikeuksista, mutta myös siitä, että palveluverkostoa ei tunneta tai siihen ei luoteta.

11.1 Pelastustoimi

Väkivallan vähentämisen ohjelmaa valmisteltaessa läpikäyty henkirikosaineisto osoitti, että henkirikoksen uhri olisi varsin usein pelastettu, jos hän olisi heti väkivaltatapahtuman jälkeen saanut nopean ja osaavan ensiavun. Yleensä avun viivästyminen johtuu siitä, että sitä hälytetään liian myöhään (esim. yöllä tapahtuneessa parisuhdetapossa vasta seuraavana aamuna). Henkirikosten yrityksiin liittyneissä lääkärintlausunnoissa mainitaan joskus, että uhri olisi menehtynyt ilman joutuisaa ensiapua. Vastaavaa ei kuolemansyytutkinnassa ole pidetty tarpeellisena, mutta arviolta muutama henki syrjäisemmässä Suomessa olisi pelastettu, jos ensiapuhenkilöstö olisi saatu nopeammin paikalle.

Pelastustointia ollaan parhaillaan organisoimassa uudelleen vuoden 2004 alussa voimaan tulleella pelastuslailla. Uudistuksessa, joka keskittää pelastustoimen alueelliseksi ja hälytykset hätäkeskuksiin, olisi huolehdittava että myös henkirikosten uhrien pelastaminen otetaan tärkeänä tehtävänä (pelastuslaissa korostuvat tulipalot ja onnettomuudet, sama pelastustarve voi liittyä rikoksiinkin) huomioon eikä avun saatavuus ainakaan heikkene syrjäseuduilla.

Suositus:

Huolehditaan nopean ja osaavan ensiavun saannista myös syrjäseudulla.

11.2 Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluverkosto

Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelma lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi kehittää sosiaali- ja terveyssektorin valmiuksia pureutua väkivalta-ongelmaan. Ko. toimintaohjelma pyrkii parantamaan koko maan laajuisesti sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluverkostoa väkivallan uhreille ja tekijöille, tehostamaan varhaista puuttumista ongelmaan, erityisesti väkivaltaa näkevien ja kokevien lasten ja nuorten auttamista sekä kehittämään väkivaltatyöhön ja asioiden käsittelyyn tarvittavaa ammatillista osaamista.

Lisäksi on olemassa muita merkittäviä väkivallan vähentämistä tukevia hankkeita. Tällaisia ovat mm. kansalliset terveys- ja sosiaalialan kehittämisohjelmat. Niillä parannetaan kyseisten sektorien palveluiden saatavuutta ja laatua, palvelurakenteita ja toimintoja sekä henkilökunnan osaamista ja työoloja. Väkivaltakysymykset on sisällytetty mm. syksyllä julkistettuun neuvolaoppaaseen. Alkuvuodesta 2005 julkistetaan lisäksi erillinen opas naisiin kohdistuvasta parisuhdeväkivallasta ja sen seulonnasta äitiys- ja lastenneuvolassa.

11.3 Uhrien tuki- ja korvausjärjestelmä

Rikosvahinkolaki uudistetaan

Hallituksen esitys rikosvahinkolain uudistamisesta on tarkoitus antaa eduskunnalle keväällä 2005 ja se tulee voimaan vuoden 2006 alusta. Tavoitteena on parantaa henkilövahingon kärsineen rikoksen uhrin oikeutta korvaukseen ja selkeyttää korvaussääntelyä. Erityisesti törkeiden väkivaltarikosten uhrien korvaussuojaa parannettaisiin niin, että henkirikoksen yrityksen ja törkeän pahoinpitelyn tai sen yrityksen uhreille voitaisiin rikosvahinkolain nojalla suorittaa korvausta paitsi henkilövahingosta myös kärsimyksestä.

Rikosuhripäivystys, rikoksiin liittyvät tukitehtävät ja sosiaalipäivystys

Rikosuhripäivystyksen toiminnan ja rikoksiin liittyvien tukitehtävien nivominen sosiaalipäivystyksen toimintaan selvitetään. Sosiaalipäivystyksestä tulee valtakunnallisesti kattava vuonna 2007. Selvitys eri toimijoiden tehtävistä tehdään vuonna 2005 yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, sisäasiainministeriön ja Rikosuhripäivystyksen kanssa. Selvityksessä kartoitetaan Rikosuhripäivystyksen, sosiaalipäivystyksen ja hätäkeskusjärjestelmän työnjako ja otetaan se huomioon käytännön toiminnassa vuoteen 2007 mennessä.

11.4. Uusiutuvan uhriksi joutumisen ehkäisy

Koska väkivallan uhriksi joutuneella on erityinen vaara joutua uudelleen uhriksi, olisi tärkeää pyrkiä ehkäisemään väkivallan uusiutumista. Menetelmällä, jossa rikosten uhrin on otettu esimerkiksi erityisen riskiarvioinnin, neuvonnan ja tuen kohteeksi, on menestyksellä vähennetty omaisuusrikoksia ja sitä jossakin määrin käytetään uusiutuvan väkivallan uhriksi joutumisen ehkäisyynkin. Tässäkin ohjelmassa on ajatukselle rakentuvia

suosituksia, mutta strategiaa tulisi johdonmukaisesti kehittää erityisesti vakavan väkivallan uusiutumisen ehkäisyyn.

Suositus:

Ainakin kokeillaan mahdollisuuksia siihen, että poliisi tai muu asiantuntija selvittäisi vakavan väkivallan (lähtien esim. henkirikosten yrityksistä) uhrin kanssa väkivallan uusiutumisen todennäköisyyttä ja monipuolisesti keinoja sen vähentämiseksi.

12. Uusintarikollisuuden, järjestäytyneen rikollisuuden ja rasistisen väkivallan ehkäisy

12.1 Uusintarikollisuuden vähentäminen

12.2 Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta

12.3 Rasistisen väkivallan ehkäiseminen

12.1 Uusintarikollisuuden vähentäminen

Niin hallitusohjelma kuin sisäisen turvallisuuden ohjelma korostavat erikseen uusintarikollisuuden ehkäisyä. Uusintarikollisuudella tarkoitetaan rangaistukseen tuomitun tämän rangaistuksen suorittamisen jälkeen tekemää uutta rikosta. Väkivaltarikoksesta saatu tuomio merkitsee, että kyseisen henkilön riski syyllistyä väkivaltarikokseen on osoittautunut ”todelliseksi”. Väkivaltarikoksesta tuomitut tekevät myös enemmän uusia väkivaltarikoksia kuin väestö keskimäärin, mutta tämä tieto yksinään ei auta tekemään päteviä arvioita jonkun tietyn henkilön riskistä syyllistyä uudelleen väkivaltaan. Tämä esimerkiksi rajoittaa mahdollisuuksia uusimisriskiarvioihin perustuvalla eristämisellä ehkäistä väkivaltaa.

Yli kahden vuoden tuomion saaneille vangeille tehdään Suomessa ns. riski- ja tarvearvio, jonka avulla pyritään selvittämään rangaistukseen tuomitun henkilön rikollista käyttäytymistä ylläpitäviä tekijöitä, joihin voitaisiin vankeusaikana vaikuttaa, jotta hän ei vankilasta vapauduttuaan enää syyllistyisi rikokseen. Rangaistusaikaisista toimintaohjelmista vakuuttavimmin väkivaltarikoksen uusimista ehkäiseviksi on osoitettu kognitiivisten taitojen intensiiviset kehittämisohjelmat niille vangeille, joiden uusimisriski on korkea. Tutkimus on osoittanut lisäksi, että onnistuakseen tällainen ohjelma edellyttää uusimisriskin huolellista arviointia, jotta ohjelman vaikuttavuus olisi oikein mitoitettu uusimisriskiin nähden. Niissä maissa, joissa ohjelmien tuloksellisuudesta on näyttöä, ohjelmiin on lisäksi liittynyt valmentautuminen vapauteen ja tukitoimia vapaudessa. Suomen vankiloissa on otettu käyttöön muutamia intensiivisyydeltään eritasoisia väkivaltarikoksesta tuomituille tarkoitettuja ohjelmia ja erityisesti seksuaalirikollisille suunnattuja ohjelmia.

Suositus:

Lisätään kognitiivisia taitoja kehittäviä, erityisesti väkivaltarikoksesta tuomituille tarkoitettuja ohjelmia ja tehostetaan niiden käyttöä ottamalla huomioon ulkomaiset kokemukset tuloksellisuuden edellytyksistä.

Useimmissa tapauksissa toimintaohjelmiin osallistuminen ei yksinään ratkaise vankilasta vapautuvan ongelmia, ellei vankeusajan jälkeisten elinolojen järjestämiseen kiinnitetä erityistä huomiota. Usein väkivaltarikoksiin johtavan tapahtumaketjun olennaisena osana on myös alkoholin tai muiden päihteiden ongelmakäyttö. Tästä syystä vankeusaikana olisi taattava mahdollisuus osallistua päihdeohjelmaan ja myös vankeusajan jälkeen tulisi taata vapautuvalle tarvittavat tukipalvelut ja jopa mahdollisuus tuettuun asumiseen. Uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävät Suomessa toteutettavat hankkeet pyrkivät tukemaan

vankilasta vapautuvaa myös työllistymisen suhteen, sillä suurin osa vangeista vapautuu työttömyyteen.

Suositus:

Lisätään päihdehoidon mahdollisuuksia rangaistusten täytäntöönpanossa ja kiinnitetään huomiota vankilasta vapautuneen elinolojen ja tarvittavien tukipalveluiden järjestämiseen.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että erilaisilla ohjelmilla voidaan saavuttaa tuloksia jo riskinuorten kanssa. Hyvät tulokset eivät siis välttämättä edellytä, että kysymyksessä olisi rikoksesta jo tuomittu (Hensen et al 2000 Hensen, P.I, G. Høck ja P. Nissen: Ny Start. Integration af marginaliserede unge - erfaringer og resultater fra et 2 årigt pilotprojekt i 4 kommuner. Graffen Aps. 2000).

12.2 Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta

Muutama julkisuudessa hyvin tunnettu henkirikos on selvästi liittynyt järjestäytyneeseen rikollisuuteen (esimerkiksi moottoripyöräjengien suhteisiin). Useammassa henkirikoksen yrityksessä näyttäisi olevan kysymys jonkinlaisesta ”alamaailman” välienselvittelystä. Tähän asti kuitenkin tällainen välineellinen vakava väkivalta on jäänyt Suomessa tapauksina suhteellisen harvinaisiksi. Sen kasvua merkittävämmäksi ongelmaksi on torjuttava ehkäisemällä yleensä rikollisuutta järjestäytyneen rikollisuuden kasvupohjana ja vaikuttamalla tekijöihin, jotka organisoivat ammattimaista rikollisuutta. Tällaisia ovat esimerkiksi rikolliset erilliskulttuurit, vankiloissa tapahtuva verkostoituminen ja rikoksilla hankitut taloudelliset hyödyt. Toimet ovat periaatteessa enimmäkseen samoja kuin muunkin rikollisuuden ehkäisyssä.

12.3 Rasistisen väkivallan ehkäiseminen

Suomalaiseen väkivaltarikollisuuteen kuuluu omana osana ulkomaalaisiin ja etnisiin vähemmistöihin kohdistuva väkivalta. Tutkimusten mukaan ulkomaalaisiin kohdistuvan väkivallan taustalla on usein rasistisia piirteitä ja varsinkin silloin, kun ulkomaalainen poikkeaa etnisesti paljon suomalaisista ja suomalaisesta kulttuurista. Kun vuonna 2003 tehdyn kansallisen uhritutkimuksen mukaan suomalaisista 15–74-vuotiaista 11 prosenttia oli viimeksi kuluneen vuoden aikana joutunut uhkailut mukaan lukien jonkin väkivallan teon kohteeksi, niin somalialaisista 44 %, virolaisista 18 %, vietnamilaisista 14 % ja venäläisistä 13 % ilmoitti kokeneensa väkivaltaa viimeisen vuoden aikana vuosina 2001–2002.⁴ Kaikki maahanmuuttajaselvityksessä mukana olleet ulkomaalaisryhmät ilmoittivat siis kokeneensa *enemmän väkivaltaa kuin suomalaiset* (Pohjanpää 2003).

Toisen maahanmuuttajien kokemaa rasismia ja syrjintää käsitelleen valtakunnallisen kyselytutkimuksen mukaan maahanmuuttajista lähes kolmannes oli joutunut ulkomaalais-

⁴ Tutkimuksen mukaan venäläisten ja virolaisten kohtaama väkivalta muistuttaa rakenteeltaan paljolti suomalaisten kokemaa väkivaltaa, jota tapahtuu runsaasti lähi- ja perhepiirissä. Tutkimuksessa somalialaiset eivät raportoineet muusta kuin tuntemattomien heihin kohdistamasta väkivallasta

taustansa vuoksi rikoksen (solvaus, uhkaus, pahoinpitely, vahingonteko tai muu) kohteeksi ainakin kerran viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana. Ilmoitusalttius rasistisista rikoksista oli kuitenkin tämän tutkimuksen mukaan pieni. Enemmistö (71 %) rikoksen kohteeksi joutuneista ei koskaan tehnyt ilmoitusta poliisille, noin viidennes teki ilmoituksen joskus ja vain joka kymmenes rasistisen rikoksen uhriksi joutunut ilmoitti joka kerta rikoksen poliisille (Jasinskaja – Lahti ym. 2002).

Vuonna 2002 rasistisista rikoksista yleisimpiä olivat eriaisteiset pahoinpitelyt ja niiden yritykset, joita oli yhteensä noin 40 prosenttia kaikista rasistisista rikoksista. Seuraavaksi suurin rasististen rikosten ryhmä oli teot, joita voi kutsua henkiseksi väkivallaksi (kunnianloukkaus ja laiton uhkaus).⁵ Rasistinen rikollisuus on tyypillisimmillään *nuorten miesten* rikollisuutta ja tapahtuu illan ja yön aikana julkisilla paikoilla, kuten kaduilla, asemilla ja ravintoloissa. Lähes puolet syyllisiksi epäillyistä kuului ikäluokkaan 15–24-vuotta (Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus 2002).

Poliisin työllä ja poliisin ja syyttäjän yhteistyöllä on merkittävä rooli rasistisen väkivallan ehkäisyssä. Yksi iso kysymys on miten rikoksenehkäisyyn, vankeinhoidon ja jälkihuollon palvelut saavuttavat etniset vähemmistöt. Heille ei tule välttämättä suunnata erityispalveluita, vaan kysymys on siitä, miten normaalit palvelut saataisiin toimimaan paremmin ja saavuttamaan niihin oikeutetut.

Etnisten vähemmistöjen luottamusta rikosoikeudenhoidon ja muihin viranomaisiin lisäisi se, että vähemmistöjen jäseniä otettaisiin kyseisten viranomaisten työntekijöiksi nykyistä enemmän.

Suosituksia:

- **Tarjotaan koulutusta rasistisesta väkivallasta rikoksenehkäisyyn, vankeinhoidon ja jälkihuollon palveluiden parissa työskenteleville henkilöille.**
- **Kehitetään rasistisen väkivallan uhreille tarjottuja palveluita. Erityisesti kehitetään uhrien kanssa työskentelevien henkilöiden osaamista.**
- **Otetaan rasismi esille mm. poliisien, vartijoiden ja vankilatyöntekijöiden työhönottohaastattelussa.**
- **Kehitetään vangeille tarjottuja rasistista uusintarikollisuutta vähentäviä ohjelmia.**
- **Kartoitetaan ja ehkäistään ääriryhmittymien toimintaa.**
- **Kehitetään ja jaetaan rasismin vähentämiseen tähtäävää informaatiota.**
- **Suhtaudutaan vakavasti ja puututaan nopeasti rasistisia piirteitä omaavaan koulukiusaamiseen tai -väkivaltaan.**

⁵ Rasistista rikollisuutta koskevan selvityksen mukaan poliisin tietoon tuli vuoden 2002 aikana 362 rikosta, joissa oli rasistinen motiivi. Rasististen rikosten lukumäärä on hieman laskenut, sillä vuonna 2000 poliisin tietoon tuli 495 ja vuonna 2001 448 rasistista rikosta.

13. Rikostunnusmerkistöjen täsmennyksiä ja ehdotuksia muiksi rikosoikeudellisen järjestelmän tai lainmuutoksiksi

13.1 Lasten ja nuorten ja näihin kohdistuvan väkivallan vähentäminen

13.2 Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen

13.3 Työväkivallan vähentäminen

- Yleisesti ottaen väkivaltarikoksista säädetty, äskettäin uudistetut rikostunnusmerkistöt ovat asianmukaiset ja rangaistustaso riittävä. Rangaistusten ankaroittamisella tuskin ehkäistäisiin rikoksia. On todennäköistä, että eräiden tapausten julkisuudessa herättämä arvostelu johtuu ratkaisujen puutteellisesta perustelemisesta.
- Ohjelman valmistelutyö on kuitenkin tuonut esiin lainsäädännön muutostarpeita, jotka olisi syytä harkita kokonaisuutena, kun mm. syyntakeisuuden arviointia koskeva selvitystyö on valmistunut.
- Henkirikoksen yrityksen ja pahoinpitelyrikosten suhde on osoittautunut pulmalliseksi. Eräissä henkirikoksen yrityksen rajatapauksissa, joissa rikosoikeudellisen yleisperiaatteen mukaan on päädyttävä lievempään vaihtoehtoon, joudutaan teko tuomitsemaan tavalliseksi pahoinpitelyksi, vaikka harkintavaihtoehtona oli henkirikoksen yritys. Tämä viittaa siihen, että törkeän pahoinpitelyn nykyinen tunnusmerkistö ei ole kaikissa suhteissa onnistunut.

13.1 Lasten ja nuorten ja näihin kohdistuvan väkivallan vähentäminen

Poliisin toimintatavat, joilla lasten ja nuorten sosiaalisiin ongelmiin ja rikolliseen toimintaan pystytään vastaamaan, ovat keskeisiä. Niiden tulee olla ikäryhmän luonteenpiirteet, yksilölliset tarpeet sekä ihmis- ja perusoikeudet huomioon ottavia. Vaikka ehkäisyä ja varhaista puuttumista pidetään ensiarvoisen tärkeinä, poliittinen paine saattaa helposti johtaa rangaistusten ja niitä muistuttavien formaalisten toimintamallien käyttöönottoon.

Suosituksia:

- **Kehitetään ja tehostetaan poliisin ja sosiaalitoimen välistä yhteistyötä.**
- **Poliisin tulee kehittää varhaisen puuttumisen toimintakäytäntöjä yhteistyössä mm. sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa.**

Nuoriin voidaan vaikuttaa kehittämällä viranomaistahojen toimintaprosessia – ei ainoastaan käyttämällä viranomaisia vaikuttamisen välineenä. Tutkimus (Marttunen 2002) osoittaa, että tulokset voidaan saavuttaa ilman lain muutoksia, työtapoja kehittämällä. Nopeutettu käsittely ajetaan parhaiten sisään poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten toimintaan asettamalla se osaksi niiden tulostavoitteita. Vauhdittaminen sinänsä ei voi olla nuoren näkökulmasta päätavoite. Nuorten tekemien väkivaltarikosten nopeutetun käsittelyn ja tukitoimien yhdistäminen tulee käsittää osaksi viranomaisten yhteistoiminnallista palvelukulttuuria ja nuorta tukevaa toimintapolitiikkaa, ei tulostavoitteeksi sinänsä.

Suositus:

Nopeutetaan nuorten tekemien rikosten käsittelyprosessia yhteistyössä eri viranomaisten kanssa. Lisätään perehtyneisyyttä lasten ja nuorten rikostutkintaan.

Väkivaltaan syyllistyneen nuoren käsittelyprosessissa huomio täytyy kiinnittää nuoren kehityksen tukemiseen kokonaisvaltaisesti. Se edellyttää rikosoikeudellisten toimintakäytäntöjen kykyä kohdata väkivaltarikokseen syyllistynyt nuori yksilönä. Nuoren moraalitietoisuuden ja oikeustajun tukeminen kehittää nuoren elämänhallintaa pitkäjänteisesti. Seuraamusjärjestelmää on kehitettävä siten, että jokaisen nuoren kohdalla on löydettävissä hänen kannaltaan optimaaliset uusintarikollisuutta katkaisevat ja väkivaltaa ehkäisevät toimenpiteet.

Suositus:

Kehitetään nuorten rikosseuraamusjärjestelmää siten, että käytettävissä on nopea, mutta nuoren oikeusturvaa vaarantamaton, rikoskierteen katkaiseva toimenpide, esimerkiksi nuorisoresti.

Rikosasioiden sovittelu toimii a) soviteltavissa olevien nuorten rikosten käsittelynä, b) interventiona saada nuori tajuamaan tekonsa seuraukset sekä mieltämään rikollisen toiminnan tulevaisuuteen kohdistuvat kerrannaisvaikutukset sekä c) terapeuttisena tapahtumana sekä rikoksen uhrille että sen tekijälle. Tällä hetkellä rikosasioiden sovittelutoimintaa ei ole erikseen säännelty Suomen lainsäädännössä. Sovittelun organisointi ja ohjaaminen on Suomessa kuntien harkinnanvaraisesti järjestämää ja kustantamaa toimintaa. Kunnat ovat järjestäneet sovittelupalvelut vaihtelevin tavoin. Sovittelun valtakunnallistaminen taataan parhaiten säätämällä sovittelutoiminnasta laki. Sosiaali- ja terveysministeriössä on kirjoitettu luonnos hallituksen esitykseksi laiksi rikosasioiden sovittelun järjestämisestä.

Suositus:

Valtakunnallistetaan rikosasioiden sovittelutoiminta. Saatetaan voimaan lainsäädäntö sovittelutoiminnan hallinnollisesta organisoinnista, rahoituksesta ja menettelystä sovittelua toteutettaessa.

13.2 Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen

Vuoden 1995 pahoinpitelyrikoksia koskeneen lainmuutoksen seurannassa on tullut ilmi (Sirén & Tuominen 2003), että ainakin eräissä tapauksissa poliisi on nimennyt lieviksi pahoinpitelyiksi tekoja, joita lakimuutoksella ei ilmeisestikään ollut tarkoitus näin käsitellä.

Suositus:

On annettava ohjeistusta, muuta informaatio-ohjausta tai tarvittaessa harkittava lainmuutosta, jotta esimerkiksi vammoja aiheuttavaa toistuvaa nyrkillä lyömistä ei rikosilmoitusvaiheessa luokiteltaisi lieväksi pahoinpitelyksi ja ratkaisu syytteen nostamisesta tällaisissa tapauksissa pysyisi virallisella syyttäjällä.

Eräissä oikeustapauksissa on käynyt ilmi, että pahoinpitelysäädökset eivät nykyisellään näytä ottavan riittävästi huomioon eräitä naisiin kohdistuvassa väkivallassa tyypillisiä ja yleisesti vakavina pidettyjä piirteitä. (KKO 1998:1)⁶

Suosituksia:

- **Selvitetään mahdollisuuksia korjata lainsäädäntöä tavalla, joka nykyistä paremmin tunnistaa ja tunnustaa naisiin kohdistuvassa väkivallassa usein esiintyvät yleisesti paheksuttavat piirteet: läheiseen ihmiseen kohdistuvan väkivallan toistuvuuden ja alistavuuden.**
Tämän toteuttamiseksi selvitetään esimerkiksi mahdollisuudet ottaa törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöön tätä tarkoittava kohta sekä kokemukset Ruotsin laista törkeästä rauhan- ja naisrauhanloukkauksesta, Espanjan edustajainhuoneen vastikään hyväksymistä pahoinpitelyrikosten kvalifiointiperusteista ja muut ulkomaiset mallit ja kokemukset.
- **Selvitetään mahdollisuudet liittää väkivallan katkaisuun tähtäävät ohjelmat rikosseuraamusjärjestelmään. Selvitetään myös miten väkivallan tekijöiden motivaatiota ohjelmiin osallistumiseen voidaan lisätä.**

13.3 Työväkivallan vähentäminen

Yhteisölähestymiskielto

Olisi selvitettävä yhteisölähestymiskieltoa, jolloin poliisi voisi antaa tilapäisen (esim. 3 kuukautta) kestävän kiellon lähestyä työpaikkaa, jossa henkilö on aikaisemmin käyttäytynyt väkivaltaisesti (poikkeuksena luonnollisesti asiakkaat, joiden perusoikeuksista kyseisissä käynneissä on kysymys).

⁶ ”Kysymys kuristamiseen liittyneen hengenvaaran merkityksestä harkittaessa sitä, oliko vastaaja syyllistynyt tapon yritykseen vai pahoinpitelyyn. Kysymys myös törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön toteutumisesta.”

Suositus:

Selvitetään yhteisölähestymiskieltoa.

Väkivaltatilanteen jälkihoito

Väkivaltatilanteen jälkihoitoa koskevat määräykset olisi lisättävä työturvallisuus- tai työterveyshuoltolakiin. Tietoisuus jälkihoidosta motivoi ja kannustaa osaltaan työntekijöitä väkivallan ehkäisyyn.

Suositus:

Lisätään väkivaltatilanteen jälkihoito lakiin.

Pahoinpitelyn kvalifiointiperusteiden selvittäminen

Suositus:

Ehdotetaan selvittäväksi rikoslain pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistön ja eri kvalifiointiperusteiden (lievä, tavallinen, törkeä) täsmentämistä siten, että työpaikkaväkivallassa huomioitaisiin väkivallan erityisluonne esimerkiksi niin, että fyysisiin vammoihin johtava aseellinen väkivalta asiakaspalvelutilanteessa luokiteltaisiin entistä useammin törkeäksi.

14. Seuranta- ja tilastointijärjestelmän kehittäminen

Ohjelman valmistelu on osoittanut huomattavasti puutteita mahdollisuuksissa seurata väkivallan kehitystä. Väkivallan tilastointia ja muita mittausmahdollisuuksia tulee kehittää tämänkin ohjelman vaikuttavuuden arvioimiseksi.

Väkivallan seurauksista saadaan varsin täsmällistä tietoa vain kuolemaan johtavasta väkivallasta. Terveystieteiden tilastoista olisi periaatteessa mahdollista seurata sairaalahoitoa vaativaa väkivaltaa, mutta asiantuntija-arvioiden mukaan tieto on suhteellisen epäluotettavaa eikä siitä julkaista tilastoja.

Suositus:

Selvitetään mahdollisuutta kehittää terveydenhuollon tilastojärjestelmää siten, että niin poliklinisesti hoidetuista väkivaltatapauksista kuin väkivallan vaatimasta sairaalahoidosta saataisiin kunnollinen tieto.

Työpaikkatapaturmia tilastoidaan uuden ESAW-järjestelmän mukaan. Tästä luokituksesta ei kuitenkaan käy ilmi työpaikkaväkivalta.

Suositus:

Lisätään työpaikkatapaturmien ESAW-luokitukseen oma koodi työpaikkaväkivallalle.

Väkivallan vaatimista sosiaalihuollon toimista saadaan tietoa vain poikkeuksellisesti, lähinnä jotakin uhriyhmää koskevista erillisselvityksistä tai yhteisöjen ylläpitämien palveluiden käyttökerroista (esim. turvakodeista, puhelinpäivystysten yhteydenottoista). Näitä tietoja tarvittaisiin seurannan ohella, palvelujärjestelmän kehittämiseksi ja esimerkiksi väkivallasta aiheutuvien kustannusten arvioimiseksi.

Suositus:

Suunnitellaan kokonaisuutena, miten väkivallasta aiheutuvia sosiaalisektorin palveluja pitäisi tilastoida.

Poliisin tietoon tullutta rikollisuutta kuvaavat tilastot ovat, keskeinen väkivallan kehityksen seurantaväline tunnetuista rajoituksistaan huolimatta. Nykyisin uhreja koskevat tiedot ovat niissä hyvin puutteelliset. Poliisin rikosilmoitusjärjestelmässä (nk. RIKI-järjestelmässä – ks. kappale 16.3) käytetään eräitä väkivaltaa koskevia tarkenteita. Näistä pitäisi nykyistä täsmällisemmin ja monipuolisemmin käydä ilmi, millaisesta väkivallasta on kysymys.

Suositus:

Kehitetään väkivaltarikollisuuden tilastointia siten, että uhrin iän ja sukupuolen mukaiset tarkastelut käyvät mahdollisiksi ja RIKI-järjestelmään lisätään työväkivaltaa koskeva tarkenne.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja sisäasiainministeriön poliisiosaston yhteistyönä aloitettiin vuonna 2002 henkirikostietokannan kerääminen. Määräaikaisena projektina aloitettu hanke olisi järjestettävä pysyväksi. Siinä henkirikosten tutkinnanjohtajien on huolehdittava siitä, että kustakin tutkittavana olevasta henkirikoksesta täytetään erityinen laajahko tiedonkeruulomake. Näin saadaan niin rikostutkinnallisiin kuin muihin tutkimus- ja suunnittelutarpeisiin monipuolinen tieto henkirikoksista. Ensimmäisen seitsemän kuukauden rikoksista on julkaistu raportti, joka osoittaa, kuinka paljon muita tietolähteitä täsmällisempää ja rikollisuuden ehkäisyn kannalta relevanttia tietoa saadaan tällä keruumenetelmällä. Järjestelmä on henkirikoksia tutkivalle poliisikunnalle ylimääräinen ja verraten suuritöinen tehtävä, jota kuitenkin eivät yhtä hyvin voi hoitaa muut henkilöt. Siksi olisi huolehdittava siitä, että tehtävä käsitetään aidoksi työsuoritteeksi ja tarvittaessa se otetaan huomioon henkirikostutkintaan tarvittavissa henkilöresursseissa. Järjestelmän ulkomaiset esikuvat ovat osoittaneet sen hyödylliseksi harkittaessa toimia henkirikosten määrän vähentämiseksi.

Suositus:

Jatketaan ja kehitetään Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja sisäasiainministeriön poliisiosaston henkirikosseurantaa.

Suomalainen kuolinsyyn tutkimusjärjestelmä arvioidaan maailman kehittyneimmäksi. Suomessa ei juuri voi kuolla ilman, että kuoleman syy todettaisiin melkoisella varmuudella. Tutkintajärjestelmä palvelee sekä kansanterveyden kehittämistä että poliisin rikostutkintaa. Siihen on rakennettu valvontajärjestelmät, joiden on arvioitu merkitsevän, että eräät ulkomailta tunnetut sarjamurhat eivät Suomessa olisi olleet mahdollisia, koska jo ensimmäinen kuolintapaus olisi johtanut henkirikostutkintaan. Ohjelman valmistelutyö on tuonut esiin mahdollisuuksia, kuinka oikeuslääkeopillisesta kuolemansyytutkinnasta voitaisiin saada valaistusta *kuolemaan myötävaikuttaneiden tekijöiden merkityksestä* (esimerkkinä korkeat verenalkoholipitoisuudet, uhrin yleinen terveydentila) henkirikollisuudessa. Näihin vaikuttamalla voidaan myös vähentää väkivallan seurauksia.

Suositus:

Huolehditaan kuolemansyyn tutkintajärjestelmän säilymisestä korkeatasoisena ja kehitetään sitä palvelemaan henkirikollisuuden seurannan lisäksi väkivaltaisten kuolemien ehkäisytoimien suunnittelua.

Tilastojen ohella väkivallan seurannassa tarvitaan säännöllisesti suoritettuja kyselytutkimuksia. Näitä ovat erilaiset uhritutkimukset ja itseilmoitettua rikollisuutta koskevat kyselyt. Niitä on tehtykin, mutta ei kaikkia väkivaltaongelmia koskevana (esimerkiksi lasten ja nuorten väkivaltakokemuksista ei tehdä säännöllisesti kyselytutkimuksia) ja juuri yhdellekään niistä ei ole järjestetty toistuvuuden varmistavaa rahoitusta.

Suositus:

Päätetään, miten väkivaltaa seurataan toistuvilla kyselyillä, ketkä näistä kyselyistä vastaavat ja huolehditaan kyselyiden jatkuvuuden varmistavasta rahoituksesta.

Tässä yhteydessä keskeisiä kyselyitä ovat

- **kansallinen uhritutkimus**, jossa väkivallan lisäksi kysytään tapaturma-kokemuksista ja joka siten toteuttaa Sisäisen turvallisuuden ohjelman laajaa turvallisuuskäsitettä
- **kansainvälinen rikosuhritutkimus**, joka tällä hetkellä on lähes ainoa keino suhteuttaa henkirikollisuutta lievempää suomalaista väkivaltaa muiden maiden tilanteeseen
- **naisuhritutkimus**, joka on tehty vain kerran, mutta tarvittaisiin toistuvaksi välineeksi, sillä yleiset uhritutkimukset eivät ole riittävän sensitiivisiä mittamaan naisten väkivaltakokemuksia
- **kansainvälinen naisuhritutkimus**, johon Suomi ei ole osallistunut, mutta joka kuitenkin on ainoa tapa verrata naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja sen kehitystä kansainvälisesti
- **lasten ja nuorten väkivaltakokemuksia koskevat kyselyt**, kuten kouluterveyskysely, joka on vuodesta 2000 alkaen sisältänyt kysymyksiä myös väkivalta-kokemuksista (ryöstö, väkivallalla uhkaaminen, fyysisen väkivallan kohteeksi joutuminen):
 - Kouluterveyskysely tehdään peruskoulun 8. ja 9. luokan ja lukion 1. ja 2. luokan oppilaille. Joinakin vuosina kysely on tehty myös ammatti-koululaisille. Myös kansainväliseen koululaisten terveystapatutkimukseen sisältyy kysymykset koulukiusaamisen yleisyydestä ja tappeluihin osallistumisesta
 - Nuorten ja lasten itseilmoitettua rikollisuutta ja uhrikokemuksia mitataan kouluterveyskyselyn lisäksi erillisellä koululaiskyselyllä, jota on tehty peruskoulun 9. luokan oppilaille
 - Nuorempien väkivaltakokemuksia on viimeksi mitattu kohta kaksi vuosikymmentä sitten, joten tarvittaisiin toistuvaiskyselyt lapsiin perheissä kohdistuvasta väkivallasta, kuten ruumiillisesta kurituksesta
- **etnisten vähemmistöjen kohtaaman väkivallan toistuvaiskyselyä** ei vielä ole lainkaan, mutta tarvittaisiin
- **toistuvat työväkivaltakyselytutkimukset**, joista tulisi käydä ilmi ammatti-ryhmittäinen väkivallan yleisyys esim. vuoden aikaperiodilla, eri mittareilla

mitattava väkivallan vakavuus sekä mahdollisuus selvittää se, kuinka toistuvaa väkivalta on tietyillä toimialoilla

15. Tutkimusohjelma

Väkivallan vähentämisen ohjelman valmistelu on herättänyt useita kysymyksenasetteluja, joista tarvittaisiin lisätutkimusta. Ohjelmaan liittyvän tutkimuksen rahoitustarve ja -kanavat on kuitenkin selvitettävä erikseen.

Suositus:

Ohjelmasta päätettäessä tulisi hyväksyä useavuotinen tutkimusohjelma ja siinä erityisesti huomioida väkivallan vähentämiseen tähtäävät hankkeet ja niiden vaikuttavuuden arviointi.

Seuraavat tutkimusaiheet on arvioitu valmistelun yhteydessä tärkeimmiksi:

- Vuoden 1997 naisuhritutkimus olisi uusittava vuonna 2005. Tutkimus pitäisi tehdä siten, että tuloksia voitaisiin verrata aikaisempaan mahdollisten muutosten toteutukseksi ja lisäksi kehittää kysymyksiä väkivallan vakavuudesta ja toistuvuudesta. Tämän tutkimuksen yhteydessä pyritäisiin toisella aineistolla toteuttamaan kansainvälinen naisuhritutkimus, jotta kansallisen naisuhritutkimuksen tuloksia voitaisiin verrata kansainvälisesti.
- Henkirikostutkinta pitäisi organisoida onnettomuustutkintaperiaatteiden mukaiseksi tietyksi ajanjaksoksi, jotta voitaisiin testata tällaisen menetelmän sisältämiä mahdollisuuksia väkivaltarikosten vähentämisessä. Useita onnettomuuksia (esim. kuolemaan johtaneita liikenneonnettomuuksia, suur-onnettomuuksia, lento-onnettomuuksia) tutkitaan siten, että erityinen tutkijalautakunta selvittää, mihin kaikkiin seikkoihin vaikuttamalla samanlainen tapahtuma voitaisiin estää. Syyllisyyskysymys, jonka ratkaiseminen ohjaa henkirikostutkintaa, on tällaisessa onnettomuustutkinnassa toisarvoinen. Väkivallan vähentämisen ohjelman valmistelun yhteydessä tehty harjoitelma poliisin rikosilmoitusjärjestelmästä osoitti, että jo näiden suppeiden tietojen perusteella saattaa löytyä monia tärkeitä keinoja vähentää henkirikoksia. Esimerkiksi yhden vuoden henkirikostapaukset koko rikostutkinnan yhteydessä syntyneine aineistoineen ja tekoympäristön katselmuksineen voisivat tuottaa runsaasti hyödyllistä tietoa.
- Järjestetään väkivallan vähentämishojelman paikallinen pilottihanke jossakin Etelä-Suomen runsaahkon väkivaltarikollisuuden kaupungissa, joka on kiinnostunut yhteistyöstä. Pilotti rakennettaisiin perusteellisesti arvioitavaksi hankkeeksi paikallista väkivaltaa koskevine monipuolisine alkukartoituksineen, jotka mahdollistaisivat eri tointen vaikutusarvioinnit. Kaupungissa kokeiltaisiin tässä ohjelmassa esitettyjen tointen systemaattista toteutusta paikallistasolla.
- Seurataan ja tutkitaan alkoholiveron ja muiden muutosten (esimerkiksi alkoholiohjelmassa esitettyjen tointen) vaikutuksia alkoholin kulutukseen ja väkivallan lisääntymiseen. Tässä vaiheessa vaikutusten mittaamiseen ei ole ollut käytössä väkivallan todellista yleisyyttä kuvaavia tietoja eikä tietoja, jotka koskisivat mahdollisesti jollakin viiveellä syntyviä vaikutuksia.
- Työpaikkaväkivallan perustutkimukseen on panostettava. Tarvitaan ensinnäkin edustavalla kyselytutkimuksella kerättyä tietoa väkivallan yleisyydestä, vähentämiskeinoista sekä toimenpiteiden vaikutusten arvioinnista. Lisäksi tulee

kerätä tietoa työpaikkaväkivaltaongelmasta johtamisen ja organisaatiokulttuurin näkökulmasta. Edelleen olisi syytä selvittää uudistetun työturvallisuuslain velvoitetta väkivaltariskialojen työpaikkatason kirjallisten menettelytapaohjeiden laatimisesta sekä jälkihoidon järjestämisen yleisyyttä ja siitä saatuja kokemuksia. Toimialakohtaisia ja ammattiryhmittäisiä keinoja pohdittaessa tulisi asiaa lähestyä ongelmakeskeisesti ja etsiä sitä kautta sopivia keinoja. Tätä varten työpaikoilla ja eri ammattialoilla esiintyviä väkivaltaongelmia ja väkivallaksi helposti johtavia häiriötilanteita tulisi kartoittaa. Tällainen tietopohjakartoitus voisi pitää sisällään yritys-, toimiala-, työntekijäryhmäkohtaisen ja esim. työpaikan sijaintiin liittyvän riskikartoituksen ja -analyysin. Analyysissa pitäisi eritellä ensinnäkin erilaiset ympäristöolosuhteet, joissa väkivaltatilanteita esiintyy (alueet, kohteet, ajankohdat). Toiseksi tulisi löytää tekoon liittyviä motiiveja (esim. asiakkaan turhautuminen, väkivallan liittyminen tekijän henkilöominaisuuksiin). Kolmanneksi pitäisi selvittää väkivallan torjuntaan ja kohtaamiseen liittyvät kontrolliolosuhteet (esim. työntekijän yksinolo, luonnollinen valvonta, erityisvartiointi tai muu valvonta). Tämänkaltaisissa ongelmakeskeisissä kartoituksissa tulisi analysoida väkivaltaa ruokkivia tekijöitä, jotka ovat poistettavissa.

- Käynnistetään laaja tutkimusprojekti, jonka tavoitteena on selvittää **minkälaista väkivaltaa suomalainen yhteiskunta ja kulttuuri ”sallii”**. Jokaisessa kulttuurissa on normistoja, jotka koskevat väkivallan tai ”voimakeinojen” käyttöä, sen sopivuutta, hyväksyttävyyttä, anteeksiannettavuutta ja tuomittavuutta. Nämä saattavat lisäksi olla erilaisia eri väestöryhmissä. Normit ovat saattaneet muuttua historian eri vaiheissa (esimerkiksi suomalaisten kansalliseepoksessa Kalevalassa on esimerkkejä yhteisön hyväksymästä ja suosittelemasta väkivallasta) tai jopa hyvin lyhyessä ajassa. Asiasta tiedetään hyvin vähän ja enimmäkseen vain joistakin väkivallan osa-alueista. Esimerkiksi ei tiedetä sitä, missä määrin ja missä väestöryhmissä ja millaisissa tilanteissa varaudutaan väkivallan käyttöön tai milloin väkivaltaa olisi käytettävä ”kasvojen säilyttämiseksi”. Ylipäätensä on epäselvää, miten tulkitaan suomalaisen kulttuurin ja erilaisten alakulttuurien suhtautumista väkivaltaan ja suhtautumisessa mahdollisesti tapahtuneita muutoksia.

Keskeinen tutkimusteema on niin ikään *median välittämät väkivaltaa edistävät kulttuuriset mallit ja väkivallan käytön taitotieto*. Erityisesti on selvitettävä, missä määrin käytännössä olisi mahdollista sananvapautta rajoittamatta säännellä esim. eettisin säännöin ja median sisäisin sopimuksin haitallisen väkivallan runsautta mediassa ja rajoittaa sen saatavuutta (erityisesti lapset). Samoin tulisi selvittää teknisiä ja muita vanhempien mahdollisuuksia valvoa lastensa seuraamia TV-ohjelmia, katsomia videoita, pelaamia pelejä ja internetin käyttöä.

Samoin tulisi tutkia, mikä merkitys on *väkivallan arkipäiväistymisellä*: faktana tai fiktiona väkivalta on läsnä tiedonvälityksessä ja viihteessä. Oman erityisongelmansa muodostaa väkivaltaa koskeva asiallinenkin tiedonvälitys, joka väkivaltaongelmaa korostaessaan liioittelee sen yleisyyttä. Tiedetään, että rikoksia tekevät oikeuttavat käyttäytymistään kyseisen käyttäytymisen yleisyydellä. Väkivallan vastaisia asenteita vahvistettaisiin ehkä parhaiten korostamalla väkivallan poikkeuksellisuutta. Esimerkiksi uhritutkimuksista ilmenee, että väkivalta ei itse asiassa kuulu tavalliseen suomalaiseen parisuhteeseen (viimeksi kuluneen vuoden aikana noin 95 prosentissa suomalaisia parisuhteita ei ole esiintynyt mitään sellaista, jonka nainen kokisi lievimmäksikään väkivallaksi taikka sen

uhkaksi; vähintään mustelmiin johtanut väkivalta olisi tästä vielä olennaisesti harvinaisempaa).

- Kootaan jo olemassa olevat ja suunnitellaan lisää **säännöllisiä asennemittauksia** väkivallan tai ”voimakeinojen käytön” sopivuudesta, hyväksyttävyydestä, anteeksiannettavuudesta, tuomittavuudesta erilaisissa tilanteissa sekä myös siitä, millaiset tekijät lieventävät tai raskauttavat moitetta. Kansainvälisesti on paljon tutkimuksia, joissa kysytään vastaajan omaa valmiutta käyttää väkivaltaa tietyissä tilanteissa tai hänen suhtautumistaan siihen, että joku toinen sitä käyttää. Erityisen tärkeää olisi yhdistää asenne- (ja käyttäytymis-)mittaus suunniteltuihin erilaisiin asennemuokkaukaskampanjoihin, kuten onkin suunnitteilla Lastensuojelun keskusliiton hankkeessa ruumiillisen kurituksen vähentämiseksi

Selvityksiä tulee tehdä myös seuraavilta alueilta:

- Lainsäädännön, erityisesti medialainsäädännön, luomat rajat ja arki-käytäntö
- Tutkimus urheiluväkivallasta ja sen ilmenemisestä mediassa (mm. miten aggressiota säädellään urheilussa säännöin, normein ja lausumattomin normein? aggressio ja sen ilmaiseminen eri lajeissa?)
- Kaupan ja mainonnan säännöt
- Kouluympäristön sisältämä väkivalta ja toimenpiteet sen ehkäisemiseksi
- Kulttuurin sisältämä väkivalta (taide ja teatteri)
- Työyhteisökulttuuri ja palvelukulttuurin pelisäännöt (väkivalta asiakkaiden ja työntekijöiden välillä ja jälkimmäisten kesken)
- **Tutkimus eri televisiokanavilla, päivälehdissä ja mainoksissa esiintyvistä väkivallasta** (ellei asiasta ole tuoretta tutkimustietoa).
- **Kootaan Julkisen sanan neuvoston ratkaisuksista johdettavat eettiset säännöt.**

16. Ohjelman toteutuksen ja muun väkivallan vastaisen työn koordinointi ja muu edistäminen

16.1 Ohjelman hyväksyminen ja toteutus

16.2 Valtakunnallinen, paikallinen ja läänintasoinen yhteistoiminta: väkivallantorjunnan verkosto ja koordinaatiokeskus

16.3 Paikallisen ja seudullisen rikosentorjuntayhteistyön ja turvallisuussuunnittelun kehittäminen

16.1 Ohjelman hyväksyminen ja toteutus

Tämä luonnos on tarkoitettu ehdotukseksi periaatteista, joille ohjelma tulisi rakentaa, ja aineksista, jotka siihen tulisi sisällyttää. Laajan lausuntokierroksen pohjalta ja kun rikosentorjuntaneuvoston sihteeristössä on valmistelu arvioita eri tointen vaikuttavuudesta ja vaatimista resursseista, valtioneuvosto hyväksynee sen tärkeimmiksi arvioidut strategiat ja toimenpide-ehdotukset valtioneuvoston periaatepäätökseksi Sisäisen turvallisuuden ohjelman osana. Jatkotyössä selvitetään, miten toteutuksen vaatimat resurssit otetaan huomioon ministeriöiden taloudellisessa suunnittelussa.

Ohjelman toteutusta koordinoisi oikeusministeriö apunaan rikosentorjuntaneuvosto.

Oikeusministeriö raportoi ohjelman toteutuksesta valtioneuvostolle. Ohjelmalle järjestettäisiin samantapainen seuranta kuin kansalliselle rikosentorjuntaohjelmallekin.

16.2 Valtakunnallinen, paikallinen ja läänintasoinen yhteistoiminta: väkivallantorjunnan verkosto ja koordinaatiokeskus

Viiden–kymmenen viime vuoden aikana on syntynyt kymmeniä ellei satoja pieniä ja suuria hankkeita torjumaan väkivaltaa. Ne ovat tuottaneet suuren määrän kokemuksia, oppimateriaalia ja muuta aineistoa, joiden käyttö on vähäisempää kuin sen tulisi olla. Voi myös olettaa, että useat hankkeet olisi suunniteltu paremmin, jos niillä olisi alusta alkaen ollut käytössään parempaa tietoa väkivallan piirteistä, syistä ja torjuntakeinojen tehokkuudesta. Tärkeätä on voida yhdistää väkivallan eri osa-alueiden asiantuntemusta.

Suositus:

Perustetaan väkivallantorjunnan verkosto ja koordinaatiokeskus.

Koordinaatiokeskuksessa on oltava riittävä asiantuntemus naisiin kohdistuvan väkivallan erityiskysymyksistä.

Koordinaatiokeskuksen tehtäviin kuuluisi:

- kerätä ja välittää yleisölle ja asiantuntijoille pätevää tietoa väkivallasta ja sen torjuntakeinoista
- kerätä tietoja hyvistä ja lupaavista käytännöistä väkivallan torjunnassa
- edistää ja koordinoida väkivaltaan liittyvää koulutusta ja oppimateriaalien tuottamista

- perustaa ja päivittää Internet-sivustoa, jolta löytyisi edellä mainittu tieto ja yhteydet relevantteihin muihin sivustoihin

Verkosto ja koordinaatiokeskus voitaisiin perustaa rikksentorjuntaneuvoston yhteyteen. Läänintasolla toimivien väkivaltaa koordinoivien elimien perustamisessa varmistetaan yhteistyö STM:n toimintaohjelman alueellista toteuttamista varten perustettujen läänien kehittämisryhmien kanssa.

Koordinaatiokeskuksen ja verkoston toimintaa ohjaamaan tarvittaisiin neuvottelukuntatyypinen toimielin, jossa olisivat edustettuina tärkeimmät väkivallan vastaisessa työssä toimivat julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan organisaatiot. Tällainen ”väkivaltaneuvosto” voisi olla asemaltaan rikksentorjuntaneuvoston jaosto.

”Väkivaltaneuvoston” tehtävänä olisi:

- edistää voimavarojen kokoamista ja järkevää käyttöä
- auttaa turhan päällekkäisyyden välttämiseksi
- edistää väkivaltaa ja väkivallantorjuntaa koskevaa tiedonvälitystä eri ministeriöiden, muun julkisen vallan ja kansalaisjärjestöjen kesken
- valmistella laatukriteerejä väkivaltatyölle
- levittää hyviä käytäntöjä
- edistää väkivallan esiintymisen, sen syiden ja torjuntakeinojen vaikutuksen tutkimusta
- tehdä väkivaltakysymykseen liittyviä lainsäädäntöaloitteita
- seurata väkivaltaan liittyviä kansainvälisiä sopimuksia ja niiden velvoitteiden täyttämistä Suomessa
- edistää viranomaisten välistä yhteistyötä ja tarkoituksenmukaista työnjakoa eri tehtävien hoidossa.

Suositus:

Koordinaatiokeskuksen ja väkivaltaverkoston toimintaa ohjaisi ”väkivaltaneuvosto”, joka voisi olla rikksentorjuntaneuvoston jaosto. Siinä olisivat edustettuina tärkeimmät alalla toimivat julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan organisaatiot.

Viime vuosina lääneissä on toteutettu useita väkivallan ja sen haittojen vähentämiseen tähtääviä hankkeita. Läneillä voi olla merkittävä rooli kunnissa tapahtuvan väkivallan ehkäisytyön tukemisessa.

Suositus:

Selvitetään tarve ja mahdollisuudet perustaa läänien tasolla toimivat väkivaltatyötä koordinoivat elimet, jotka toimisivat yhteistyössä valtakunnallisen väkivaltaverkoston ja paikallisten toimijoiden kanssa.

Näiden läänintason elimien käytettävissä täytyy olla riittävä asiantuntemus naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja niiden toiminta on koordinoitava lääneissä toimivien lähisuhde- ja perheväkivallan asiantuntijaryhmien kanssa.

16.3 Paikallisen ja seudullisen rikoksentorjuntayhteistyön ja turvallisuus-suunnittelun kehittäminen

Valtioneuvosto teki 1999 periaatepäätöksen kansalliseksi rikoksentorjuntaohjelmaksi. Ohjelman tavoitteena on luoda yhteinen toimintapolitiikka rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden lisäämiseksi niin, että vaikutukset rikollisuuteen otetaan huomioon kaikessa julkisessa päätöksenteossa. Tarkoitus on, että rikoksentorjuntaan osallistuvat valtiovallan ohella entistä tietoisemmin ja aktiivisemmin kunnat, elinkeinoelämä, kirkko, kansalaisjärjestöt sekä yksityiset kansalaisetkin. Koska rikollisuudessa on kuntien välillä huomattavia eroja ja koska tehokkaat toimet rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden parantamiseksi ovat yleensä paikallisia, ohjelmassa painotetaan kunnissa tapahtuvaa rikoksentorjuntaa. Tavoitteena on, että kaikkiin kuntiin laaditaan rikoksentorjuntaohjelmat.

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa on paikallisen turvallisuussuunnittelun osalta ohjelman strategiaan linjauksiin liitetty tavoite ehkäisevän työn tehostaminen rikosten ja häiriöiden ehkäisemiseksi. Tavoitteisiin liittyvänä toimenpiteenä on kirjattu, että seudullisia ja paikallisia turvallisuussuunnitelmia kehitetään edelleen.

Suositus:

Rikoksentorjuntaneuvosto valmistelee oppaan siitä, miten väkivallan vähentäminen tulisi ottaa huomioon paikallisessa rikoksentorjunta-/turvallisuustyössä.

Paikallisesti erityisesti kunnissa on pyrittävä koordinoimaan väkivallan ehkäisytyötä. Tämän vuoksi on huolehdittava, että kunnissa on tätä varten olemassa verkostot, joissa olisivat mukana ainakin sosiaali- ja terveystoimi, poliisi ja kansalaisjärjestöt. Paikallisia yhteistyöverkostoja voi kehittää Porvoon ”Mitta Täysi – Mättet Rågat” -hankkeen ja muiden hyvien hankkeiden kokemusten pohjalta. Kuntien on usein tarkoituksenmukaista tehdä seudullista yhteistyötä.

Suositus:

Paikallisesti ja/tai alueellisesti tulisi olla myös väkivaltatyön koordinaatioelimet.

Liikenneturvallisuutta on parannettu merkittävästi katsomalla systemaattisesti Suomen tieverkon ne kohdat, joilla tapahtui runsaasti onnettomuuksia. Saman periaatteen mukaisesti on syytä selvittää systemaattisesti ne alueet, joille väkivaltaa on keskittynyt, selvittää tämän väkivaltaongelman luonne ja eri tahojen kanssa yhteistyössä harkita mahdollisuudet vaikuttaa tähän ympäristöön fyysis-toiminnallisena kokonaisuutena, että väkivalta vähentyisi. Jatkosuunnittelussa määritellään, millä kriteereillä alue valittaisiin tällaiseksi erityistoimia vaativaksi kohteeksi.

Suositus:

Poliisin RIKI-järjestelmästä tulostetaan maanlaajuisesti väkivallan keskittymät. Kihlakunnat yhdessä kuntien viranomaisten ja kyseisellä alueella olevien kiinteistöjen, toimivien liikkeiden ja aluetta käyttävien ihmisten kanssa selvittäisivät mahdollisuudet vähentää väkivaltaa näissä kohteissa.

LÄHTEET:

Alkoholiohjelma 2004-2007. Yhteistyön lähtökohdat 2004. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2004:7.

Ahlström, S., Metso, L. & Tuovinen E. (2004): *Suomalaisten nuorten päihteidenkäyttö 1999-2003. ESPAD -tutkimuksen taulukkoraportti.* Stakes. Aiheita 32/2004.

Arjen turvaa. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Tiivistelmä. Sisäasiainministeriö.

Aromaa, K. & Heiskanen, M. (1996): *Väkivalta.* Teoksessa Suomalaisten turvallisuus 1993. Haastattelututkimus rikosten ja tapaturmien kohteeksi joutumisesta sekä rikoksen pelosta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 139. Oikeus 1996:17
Tilastokeskuksen julkaisu. Helsinki.

Babor T., Caetano, R., Casswell, S., Edwards, G., Giesbrecht, N., Graham, K., Grube, J., Grunewald, P., Hill, L., Holder, H., Homel, R., Österberg, E., Rehm, J., Room, R. & Rossow, I. (2003): *Alcohol: No Ordinary Commodity. Research and public policy.* Oxford Medical Publications. Oxford University Press.

Cochran, M. (1990). Personal networks in the ecology of human development. Teoksessa: M. Cochran, M. Larner, D. Riley, L. Gunnarsson & C. R. Henderson, Jr, *Extending families: The social networks of parents and their children* (ss. 3-33). Cambridge University Press.

Eskelinen, A. (2000). *Rakkautta ja rajoja kasvatukseen: Yhdessä elämään.* Helsinki: Kirjapaja.

Hallituksen strategia-asiakirja 2003. Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat. Hyväksytty hallituksen iltakoulussa 17.9.2003.

Heiskanen, M. & Aromaa, K. (1996): *Victimisation in Finland 1996. Survey findings from the Finnish part of the International Victimisation Survey.* Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 28. Helsinki.

Heiskanen, M. & Piispa, M. (1998). *Usko, toivo, hakkaus: kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta.* Oikeus 1998:12. Helsinki: Tilastokeskus.

Hibell, B., Andersson, B., Bjarnasson T., Ahlström, S., Kokkevi, A., Morgan, M. (2004): *The ESPAD report 2003. Alcohol and other drug use among students in 35 European countries.*

Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Vesala, T. (2002): *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia.* Helsinki.

Kellam, S. G., Ling, X., Meirsa, R., Brown, C. H., & Ialongo, N. (1998). *The effect of the level of aggression in the first grade classroom on the course and malleability of aggressive behavior into middle school.* Development and Psychopathology, 10, 165-185.

- Kivivuori, J. (1997): *Nuoret rikosten tekijöinä. Tekojen yleisyys, rikollisuuden ymmärtäminen ja varastamisen vaiheet*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 141. Helsinki
- Kivivuori, J (toim.) (2002). *Nuoret rikosten tekijöinä ja uhreina*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 188.
- Kokko, K., & Pulkkinen, L. (2000). *Aggression in childhood and long-term unemployment in adulthood: A cycle of maladaptation and some protective factors*. *Developmental Psychology*, 36, 463-472.
- Lehti, M. (2001): *Väkivallan hyökyaalto. 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 1978. Helsinki.
- Lehti, M. (2002): *Henkirikokset 1998-2000. Tutkimus poliisin tietoon vuosina 1998-2000 tulleista henkirikoksista*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 194. Tilastokeskus Oikeus 2002:14. Helsinki.
- Lehti, M. (2004): *Henkirikostarkastus 2002*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 206. Helsinki.
- Lenke, L. (1990): *Alcohol and Criminal Violence. Time Series Analysis in a Comparative Perspective*. Stockholm.
- Marttunen, Matti. (2002) *Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia*. OPTL:n julkaisuja 193/2002
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P. A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour. Conduct Disorder, Delinquency, and Violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nordström, T. (1998): *Effects on criminal violence of different beverage types and private and private and public drinking*. *Addiction* 93, 689-699.
- Pajuoja, J. (1987): *Suomalaisen väkivallanaallon huippu 1920- ja 1930-luvulla*. Oikeutta ja historiaa. Heikki Ylikankaan 50-vuotisjuhlakirja. Juva.
- Perttu, S. (2004a). *Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta ja sen seulonta äitiys- ja lastenneuvoloissa*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:6.
<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2004/12/pr1104480484516/passthru.pdf>.
- Perttu, S. (2004b). *Good practices in screening of the victims of violence in intimate partnership in maternity and child welfare services*. Helsingin yliopisto, koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Vantaa. Hankesuunnitelma.
- Pohjanpää, K. (2003): *Syrjintä*. Raportissa Pohjanpää, K. & Paananen, S. & Nieminen, M.: Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Tilastokeskus. Elinolot 2003:1. Helsinki.

Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2002. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisu 13/2003.

Pulkkinen, L. (1995). *Behavioral precursors to accidents and resulting physical impairment.* *Child Development*, 66, 1660-1679.

Pulkkinen, L. (1996). (toim.), *Lapsesta aikuiseksi.* Jyväskylä: Atena.

Pulkkinen, L. (2002). *Mukavaa yhdessä, Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys.* Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, Christina (2003) *Koulukiusaamiseen puuttuminen: kohti tehokkaita toimintamalleja.* Jyväskylä: PS -kustannus.

Siren R. (2000): *Pahoinpitelyrikollisuus 1950-1997.* Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 169. Helsinki.

Siren R. (2002): *Trends in Assault: On the Relationship between the Assault Rate and Selected Social Indicators in Post-War Finland.* *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* Vol 3, 22-49.

Sirén, R. & Tuominen, M. (2003): *Pahoinpitelyrikkokset 1995 ja 1999. Miten poliisi kontrolliviranomaisena reagoi lainmuutokseen?* Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 197. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2004. *Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille.* Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:14.
<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2004/10/pr1098955086116/passthru.pdf>.

”Suomalaisten turvallisuus 2003” –tutkimuksen perusaineisto.

Toteutuvatko turvallisuustalkoot? Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2003:1

Turvallisuustalkoot. Kansallinen rikosentorjuntaohjelma. Oikeusministeriö. Yleisen osaston julkaisuja 2/1999.

Vesterbacka, E. (2001) *Rikosprosessi kokonaisuutena – keskipisteenä ihminen.* Haaste 3-4/2001

<http://www.unicri.it/icvs>

Ylikangas, H. (1973): *Väkivallanaallon synty. Puukkojunkkarikauden alku Etelä-Pohjanmaalla.* Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 3. Helsinki.

Ylikangas, H. (1976): *Puukkojunkkareitten esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790-1825.* Keuruu.

Liite 1

Euroopan neuvoston suositukset väkivallan vähentämiseksi

Euroopan neuvosto toteutti vuosina 2002-04 laajan poikkihallinnollisen väkivallan ehkäisyyn tähtäävän projektin ”Responses to violence in a democratic society” (www.coe.int/violence). Hankkeen pyrkimyksenä oli lisätä tietoisuutta arkipäivän väkivallasta ja sen ehkäisystä Euroopassa ja antaa päätöksentekijöille ja alan toimijoille käytännöllisiä välineitä ja esimerkkejä hyvistä toimintatavoista yhtenäisen ehkäisevän toiminnan toteuttamiseksi.

Euroopan neuvoston väkivaltaprojektissa päädyttiin suosittamaan jäsenmaita laatimaan kansallinen väkivallan ehkäisyohjelma, johon kirjattaisiin tärkeimmät elementit toimenpiteiksi väkivallan ehkäisemiseksi ja toimien koordinoimiseksi eri tasoilla. Kokonaisvaltaisen kansallisen ohjelman tulisi sisältää seuraavat 12 periaatetta. Lisäksi Oslolla 7-9. 2004 pidetty Euroopan neuvoston ministerikokous kehotti jäsenvaltioita edistämään sellaisen kansallisen tai alueellisen politiikan kehittämistä ja toteuttamista, jolla voidaan ehkäistä ja vähentää arkipäivän väkivaltaa ja joka perustuu seuraaviin 12 toiminta-periaatteeseen.

- a) *Integroitu lähestymistapa:* Arkipäivän väkivalta edellyttää, että siihen puututaan kokonaisvaltaisesti ja koordinoitusti yhtenäistämällä kansallista ehkäisevää politiikkaa ja sen toimeenpanoa temaattisesti, horisontaalisesti, vertikaalisesti ja strategisesti kaikilla tasoilla.
- b) *Järjestelmällinen tukeutuminen kumppanuuksiin:* Integroidun toimintatavan arkipäivän väkivaltaan puutumiseksi tulisi perustua kaikkien väkivallan ehkäisyyn ja vähentämiseen osallistuvien ihmisten ja toimielinten välisiin kumppanuuksiin voimavarojen yhdistämiseksi ja vastuun jakamiseksi.
- c) *Demokraattinen vastuuvetävyys ja kansalaisyhteiskunnan osallistuminen:* Väkivallan ehkäisyyn suunniteltujen toimien tulisi nauttia väestön laajaa kannatusta ja toimien tulisi olla vastuuvetäviä demokraattisesti valituille edustajille paikallisella, alueellisilla ja kansallisilla tasoilla. Kansalaisyhteiskunnan tulisi osallistua aktiivisesti väkivallan vastaisiin toimiin.
- d) *Ehkäisevä lähestymistapa:* Väkivaltaa tulisi ensisijaisesti ehkäistä ennen kuin sitä ehtii tapahtua. Jos väkivaltaa esiintyy, sen seuraukset tulisi minimoida. Huomiota tulisi kiinnittää erityisesti kasvatuksellisiin toimenpiteisiin.
- e) *Uhrikeskeinen lähestymistapa:* Väkivallan uhrien riittävä tukeminen, hoito ja suojeleminen tulisi ottaa olennaisesti huomioon suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa toimia, joiden avulla väkivaltaan puututaan.
- f) *Tekijäkeskeinen ehkäisy:* Kokonaisvaltaisessa väkivaltaa ehkäisevässä suunnittelussa tulisi vakavasti huomioida väkivallantekijöiden kuntouttaminen, yhteiskuntaan uudelleen sopeuttaminen sekä uusintarikollisuuden ehkäisy.
- g) *Sovittelun käytön kehittäminen:* Sovittelun käyttöä yhteisymmärrykseen perustuvana ja oikeudenloukkauksia korjaavana keinona ehkäistä ja ratkaista konflikteja tulisi edistää. Samalla sovittelun soveltamisalaa, menetelmiä ja eettisiä periaatteita tulisi selventää.
- h) *Etusija paikallisille ehkäiseville ohjelmille:* Paikallisia kumppanuuksia tulisi riittävästi korostaa ja niille tulisi antaa riittävät voimavarat väkivallan ehkäisemiseksi.

- i) Suunnittelu ja jatkuva arviointi:* Toimet, joiden avulla väkivaltaan puututaan, tulisi suunnitella huolellisesti tilannekohtaisten analyysien perusteella ja ne tulisi dokumentoida asianmukaisesti. Toimia tulisi jatkuvasti arvioida vertailukelpoisten ja tutkimustietoon perustuvien kriteereiden avulla.
- j) Pysyvyys:* Ehkäisevät ohjelmat tulisi suunnitella ja niille tulisi antaa voimavaroja riittävän pitkäksi aikaa sen varmistamiseksi, että tavoiteltu vaikutus saadaan aikaan ja sitä voidaan ylläpitää.
- k) Kaikkien kumppaneiden koulutus:* Väkivallan ehkäisyä koskevissa kumppanuuksissa työskentelevien ihmisten tulisi saada sellaista koulutusta tai ohjausta, mikä vastaa heidän tehtävissään tarvittavia taitoja.
- l) Monialainen tutkimustoiminta:* Väkivaltaa koskevaa monialaista tutkimustoimintaa tulisi tukea, jotta saataisiin aikaan riittävä tietopohja toiminnan kehittämistä ja käytännön toteutusta varten.